Editura UNIVERS

Françoise Mallet-Joris (n. 1930) aparține acelei familii de scriitori, de felul lui Simenon, pe care Franța i-a răpit patriei lor adevărate (Belgia) adoptîndu-i definitiv. *Casa de hîrtie* confirmă o dată mai mult popularitatea de care se bucură lucrările scriitoarei: carte de confidențe, de memorii-jurnal, e alcătuită dintr-un grupaj de scene obișnuite din viața cotidiană, notate „pe viu" și comentate inteligent de o mamă care se împarte între muncile casnice, îndatoririle de lector la o casă de editură și scrisul ei. O adevărată pictură de gen, impresionînd prin simplitate, prin lipsa de căutare și artificiu.

Lei 6

196

1972

FRANÇOISE MALLET-JORIS ● CASA DE HÎRTIE

FRANÇOISE MALLET-JORIS

CASA DE HÎRTIE

COLECȚIA MERIDIANE

Françoise Mallet-Joris

Casa de hîrtie

Traducere de CELLA SERGHI

Editura UNIVERS

București — 1972

„Trebuie să fii mai curînd serios decît cuminte", spune tatăl meu, căruia îi dedic cu tandrețe această carte.

Vincent și cu mine

VINCENT (unsprezece ani) : Știi, mamă, pentru ca lumea să fie perfectă...

EU : Da ?

VINCENT : Ar trebui ca, mai întîi, să fie stîrpiți țînțarii.

EU : Ce vorbești ?

VINCENT : Și viperele.

EU : De ce ?

VINCENT : Pentru că fac rău năpîrcilor. Lumea le confundă și atunci, cînd vezi o năpîrcă, zici : O ! ce scîrboasă ! E jignitor. Pe cînd, dacă n-ar exista decît năpîrci, cînd ai întîlni una, ai ști că nu mușcă și ai spune : O ! ce șarpe frumos ! Și ea ar fi mulțumită. Dacă aș putea să fac din nou lumea...

EU : Găsești că nu-i bine făcută ?

VINCENT : Nu. Dar eu nu sînt pretențios.

EU : Și ce ai mai stîrpi ?

VINCENT : Dintre animale, nu multe. Spre exemplu, aș păstra leii, crocodilii...

EU : A, da ?

VINCENT : Da. Din cauza exploratorilor. Nu le-ar plăcea ca explorările lor să fie prea uşoare. Ar dispare Aventura...

EU : Desigur.

VINCENT : Dar, printre indivizi, vezi, ar trebui... (gest de cosaş) Asta da !

EU : Ce fel de indivizi ?

VINCENT : Mai întîi, ar trebui să fie clasificaţi. Cei care fac războaiele, măcelurile, şi pe urmă cei răi...

EU : Nu sînt aceiaşi ?

VINCENT : Nu neapărat. Şi pe urmă mîncăii...

EU : Cine sînt mîncăii ?

VINCENT : Cei care vor să înghită tot, chiar dacă nu le e foame. Dar mai ales cei care fac războiul, înţelegi ? În afară şi înăuntru. Vreau să spun în familii.

EU : Crezi că poţi să-i împiedici cu totul ?

VINCENT : Se poate încerca. Ar trebui un ochi.

EU : Un ochi ?

VINCENT : Da. În fiecare casă, un ochi. Cînd ar vedea că încep să se certe, ochiul ar face puţină muzică pentru a le spune să înceteze.

EU : Şi dacă nu s-ar opri ?

VINCENT : Ar trebui un Stăpîn al Ochilor care să fie avertizat prin electronică, şi el le-ar trimite jandarmi foarte blînzi care i-ar convinge.

EU : Crezi că există ?

VINCENT : Ce ?

EU : Jandarmi foarte blînzi ?

VINCENT : Ar fi antrenaţi. Ştiinţific.

EU : Nu crezi că e împotriva libertăţii de conştiinţă ?

VINCENT : Libertatea să te cerţi ?

EU : Da.

VINCENT : Poate. Dar ar putea să existe totuşi un ochi. Albastru. Dacă aş avea destule parale ca să cumpăr totul...

EU : Ce-ai cumpăra ?

VINCENT : Totul. Dar pot să fac ca şi cînd...

EU : A, da ?

VINCENT : Da. Îmi spun : pot să cumpăr totul. Dar nu sînt grăbit. Atunci nu cumpăr nimic. E acelaşi lucru.

EU : Aproape.

VINCENT : Mi-ar plăcea foarte mult să asist la Judecata de Apoi.

EU : Da ?

VINCENT : Mi-ar plăcea să pun cîteva întrebări unui număr oarecare de indivizi.

EU : Cui ?

VINCENT : Lui Gérard de Nerval. Aş putea să-l întreb ce a vrut să spună de fapt în poemul pe care nu ai putut să mi-l explici : sînt Amor sau Febus... Dar acum poate că n-ar avea chef să învie pentru a i se pune acest soi de întrebări.

EU : Poate că nu.

VINCENT : Poate că ar vrea să învie ca să fie băcan, să mai schimbe. Chiar şi unui om preistoric aş vrea să-i pun întrebări. Aş vrea să-l întreb dacă într-adevăr aveau puteri magice desenele de bizoni, ştii, în caverne... L-aş face să apară aici şi l-aş întreba. Nu, poate nu aici, fiindcă i-ar fi frică de automobile. Pe o pajişte, ca să se simtă bine. Şi aş face în aşa fel ca să

fie intervievat de oameni îmbrăcaţi în piei de animale la fel cu dînsul. Spre exemplu, n-ar trebui să fie aleşi prea plăpînzi! Mă întreb dacă un om preistoric, care ar vedea lumea de acum, ştii — automobilele, T.V.-ul toate astea, ar prefera să trăiască în epoca noastră sau să se întoarcă la caverne. Diplodocii şi plesiozaurii nu sînt nostimi. Dar automobilele noaptea, cancerul, nu sînt nici ele nostime...

EU : Ce l-ai sfătui ?

VINCENT : Pînă la urmă, ştii, cred că l-aş sfătui să prefere diplodocii. Numai că i-aş strecura un pachet de chibrituri dacă nu s-ar fi descoperit încă focul, şi apoi, poate, un fluier.

EU : Asta ar deranja istoria lumii.

VINCENT : Crezi ?

EU : Dacă nu s-a descoperit încă focul, şi tu îi dai chibriturile, îl faci să sară peste ani de gîndire, înţelegi. Ar fi, poate, mai bine să-l laşi să descopere singur.

VINCENT : Da, dar aşteptînd să-l descopere, o să-i fie frig.

EU : A, desigur.

VINCENT : Poate că, dacă i-ar fi cu adevărat frig, puţin i-ar păsa că nu l-a descoperit el.

EU : Poate.

VINCENT : Poate. Vezi că nu vreau să critic, dar poate că bunul Dumnezeu i-ar fi putut da, la plecare, focul. Fluierul, nu zic, deşi seara, aşa, fără electricitate, ar fi plăcut să ai puţină muzică. Dar focul ! Cînd te gîndeşti că au fost oameni care nu l-au cunoscut *niciodată*. Îţi dai seama ? Mi se face frig numai cînd mă gîndesc...

EU : Sînt încă mulţi oameni care duc lipsă de toate, ştii ?

VINCENT : Da, dar ei ştiu că toate astea există.

EU : Crezi că asta e o consolare ?

VINCENT : Nu ştiu. Totuşi, oamenii preistorici ar fi putut să-şi spună că, într-o zi, va exista focul...

EU : Dar atunci n-ar mai fi trebuit să-l inventeze.

VINCENT : Sîntem pe pămînt ca să inventăm ?

EU : Într-un fel.

VINCENT : O să mai vorbim despre asta.

*

Două mici fraze care revin adesea

Cine este Vincent ? Are acum paisprezece ani, dar pentru mine este încă un băieţel. Băiatul meu cel mic. Al doilea fiu. Cel mai mare e Daniel, împlineşte douăzeci de ani anul ăsta. Mai este Alberte, unsprezece ani şi Pauline nouă ani. Copiii mei.

Mica frază ce mi se spune cel mai des cred că este următoarea : „Cum reuşiţi să scrieţi ?" sau : „Vă admir că reuşiţi să scrieţi avînd patru copii..." Cei ce-mi pun această întrebare sînt în genere aceiaşi care (o clipă după asta) îmi cer să ţin o conferinţă la Angoulême, să citesc manuscrisul vărului lor, să redactez un articol, care „nu-mi va lua decît o secundă", despre Doamna de La Fayette sau despre viaţa lui Flaubert.

Nu ştiu ce să răspund. (Răspund plat) : „Este o chestiune de organizare..." Ce-aţi vrea să spun ?

Cea de-a doua frază, colorată uneori de o anumită admiraţie sportivă, alteori de o indulgenţă ironică, este : „Trebuie să fie comod să ai un ideal" sau „Vă admir că aveţi" ori „Aveţi norocul de a avea..."

Nu ştiu ce să răspund. (Spun insipid) : „Nu-i atît de comod". Pe urmă mă apucă o remuşcare : „Da, într-un sens, e comod".

Nu ştiu ce să răspund întrebărilor. Sau, mai degrabă, nu ştiu să răspund întrebărilor decît prin imagini. Mă uit la copiii mei, la munca, la crezul meu. Îmi spun : „Iată-i", cum îţi spui în faţa oglinzii : „Iată-mi chipul". Revine altora să-l definească. Eu, în materie de definiţii...

În ziua cînd am avut cu Vincent o conversaţie pe care am notat-o pentru că mă amuza, ne duseserăm să luăm ceaiul aproape de Saint-Séverin, într-o cafenea englezească, unde se găsesc tarte cu lămîi atît de bune. Nu ca să-l recompensez : n-o meritase în nici un fel. Ci pentru că aveam chef să vorbim, pur şi simplu. Vincent, la unsprezece ani : elev rău, turbulent, nedisciplinat, gata să se caţere oriunde vede nişte schele, suflet tandru izbucnind în plîns pentru un cuvînt de reproş, meşterind neobosit totdeauna, mîzgălit de lipici şi de vopsea, devorînd cărţile de ştiinţe naturale şi cele cu Arsène Lupin ; cîteodată puţin pedant, murdar ca un coşar, avînd ochii cei mai frumoşi din lume şi cunoştinţe de teologie. Nici pe el nu-l definesc.

Cînd are chef să vorbească cu mine : „Dacă am merge să luăm ceva, ca să vorbim puţin în linişte ?" e un moment deosebit din viaţa mea, unul din acele momente care, contrabalansînd multe manuscrise citite şi vase spălate, formează firul conducător al vieţii noastre adevărate, a ceea ce contează cu adevărat, şi care, în aparenţă, nu este totdeauna lucrul cel mai important. Ziua în care Alberte a cîntat pentru prima dată în public (la pian) şi ziua cînd, ieşind de la grădiniţă, a răpit un băieţel ; ziua cînd Pauline a spus pentru prima dată : „mănînc în oraş" (avea cinci ani !) şi ziua cînd a luat un premiu de ortografie : avea, în ziua aceea, un şorţ nou şi ce ţinută de copil binecrescut ! Primul poem al lui Daniel şi prima lui beţie, şi ziua cînd şi-a cumpărat saxofonul, cînd am rămas cu toţii înlemniţi de admiraţie în faţa instrumentului strălucitor în cutia lui de catifea stampată, şi ziua în care, cufundat în baie, între o ţigară pusă pe margine şi un fursec început pus în savonieră, mi-a spus : „În noaptea asta am avut un vis formidabil. Făcusem o călătorie foarte lungă şi foarte periculoasă, şi mă întorceam în mijlocul aclamaţiilor ca să mă însor cu o fată minunată". Întreaga tinereţe simplă a lumii, aceea din cîntece şi din poeme care, de la Cruciade, se avîntă mereu cu aceeaşi bucurie, străucea în ochii lui, mari şi verzi. Iată clipe care sînt strîns legate de bucuria de a scrie. De bucuria de a crede. Altele sînt legate de truda de a crede şi de a scrie. Totul nu face decît una. Dar această „una" răspunde celor două mici fraze ?

În seara aceea i-am spus lui Jacques :

— Ar trebui să ne pictezi. Să faci un tablou mare cu toată familia. Noi doi, şi pe urmă copiii, animalele, Dolores. Toţi pictorii fac asta. Selbsbildnis [1]. Artistul şi familia sa.

— Din păcate nu sînt figurativ în momentul ăsta, a remarcat Jacques, muşcîndu-şi pipa.

— Bine, bine. Toate corvezile sînt totdeauna pentru mine...

— Ce ipocrizie !...

Am să fac un tablou. Oare imaginile răspund întrebărilor ?

Pauline

PAULINE : Îl iubeşti pe tata ?

EU : Da.

PAULINE : Pentru totdeauna ?

EU : Sigur că da.

PAULINE : Cum poţi să fii sigură ?

EU : ...

PAULINE : Poate îţi vei spune deodată : are un nas prea mare.

EU : Păi nu-l iubesc pe tata din cauza nasului !

PAULINE : Eu, da. Îmi place mult nasul lui, dar poate îmi voi schimba părerea.

EU : Şi ce-ai să faci atunci ?

PAULINE : O, bietul tata ! O să mă prefac că-l iubesc.

[1] Autoportret (germ.).

Dolores

Dolores trăieşte cu noi de patru ani. Patru ani întrerupţi de furtuni şi de interregnurile femeilor de menaj.

DOLORES : Nu trebuie să spuneţi „Dolorès", ca în Franţa. Trebuie să spuneţi : Dolóres. Asta înseamnă „dureri". Este cel mai frumos nume.

EU : Ah !

DOLORES : Dar cum e prea trist, mi se spune Lolo. E mai modern, mai cinema.

★

EU : Dolores, vreau să fac o baie.

DOLORES : Oh, asta nu mă deranjează.

Se instalează pe un taburet, întorcîndu-mi spatele, concesie pudorii mele şi civilizaţiei.

DOLORES : O ţigară ?

EU : Cu plăcere.

Aprinde două ţigări şi-mi dă una. Dezordinea din sala de baie este epică. Prin geamurile cu vopseaua care s-a dus, toată casa de peste drum mă observă cu uşurinţă. Geamurile astea au fost vopsite acum doisprezece ani, înainte de căsătorie, pe vremea cînd Jacques legăna începuturile iubirii noastre cu promisiuni frumoase. Nutream pe atunci iluzia că, remarcabil gospodar, o să mă facă să trăiesc într-un univers demn de arta menajeră.

DOLORES : Profit de faptul că faceţi baie ca să mă odihnesc cinci minute.

Nu îndrăznesc să-i spun că şi eu tînjesc după aşa ceva.

DOLORES : Ieri am spălat un maldăr de rufe înalt cît un om. Ce pot să mai murdărească copiii ! Şi seara, am dansat o javaneză ! Azi n-am nimic de făcut, aşa că sînt tristă. În familia mea nu ne place să ne oprim.

EU : Totuşi e plăcut să te opreşti cîteodată.

DOLORES : Dumneavoastră vă opriţi ?

EU : Dar... încerc.

DOLORES : Citiţi chiar şi în baie.

EU : Nu e tot aia.

DOLORES : Ba da, e la fel. Eu cînd mă mişc, parcă aş gîndi. N-am dormit toată noaptea, asta mi-a făcut bine. Am fost dintr-o cafenea într-alta şi am stat de vorbă cu spanioli.

EU : Nu întîlneşti decît spanioli ?

DOLORES : Spanioli sau marocani. Ne înţelegem, de ce-aş schimba ? Cristina nu are de-a face decît cu portughezi. Aşa, ştie cel puţin care e naţionalitatea băiatului ei, dacă nu ştie cine e tatăl.

Camera de baie s-a umplut cu încetul de o mulţime discretă. Juanito (fiul lui Dolores, are trei ani) se joacă pe jos cu zgarda cîinelui, pe care pe urmă degeaba o s-o căutăm. Pauline explorează trusa mea de toaletă şi se umple toată de talc. Alberte ascultă conversaţia. Cîinele şi pisica Taxi se ceartă amical.

ALBERTE (interesată) : Nu ştie cine este tatăl cui ?

DOLORES (trece deodată de la un ton grav şi reţinut la un falset supraascuţit, tipic spaniol. Strigă, fără ca totuşi trăsăturile obrazului ei roman, mare şi frumos, să se schimbe) : Nu vreţi s-o lăsaţi odată în pace pe mama voastră, nătărăilor mici ce sînteţi ?

Un reflux brutal se produce în forum. Cîinele iese ca o furtună, răsturnînd-o pe Pauline, care se prăbuşeşte în mijlocul unui nor de talc. Plînsete. Alberte bate în retragere după uşă, cu urechea la pîndă. Juanito apucă pisica.

DOLORES (aprinzînd o nouă ţigară) : Ce ţi-e şi cu copiii ăştia ! Trebuie totuşi să fie binecrescuţi, nu ? Juan a fost cuminte astă noapte ?

Cînd Dolores vrea să danseze o „javaneză", mi-l încredinţează pe Juanito, copil mic, frumos şi grav, puţin posac, de o demnitate foarte spaniolă, care se vîră între Pauline şi Alberte, într-o adîncitură a patului şi suportă, resemnat, sărutările pasionate ale celor două fiice ale mele.

EU : Foarte cuminte.

PAULINE (reapărută ca prin miracol, albă toată, din cap pînă-n picioare, cu vocea ascuţită) : N-a fost cuminte de loc. I-am spus : „Dormi micuţule drag" şi i-am cîntat un cîntec de leagăn, şi atunci el a ţipat tare, tare, şi Alberte m-a ciupit.

ALBERTE (din dosul uşii) : Îi cînta în ureche.

PAULINE (plîngînd cu furie) : Nu, nu, nu-i adevărat !

EU (slabă şi împăciuitoare) : Poate că nu-i place muzica...

DOLORES (indignată) : Lui ? Să nu-i placă muzica ? O să vedeţi !

Cu dosul mîinii smulge pisica din mîinile odraslei ei (care tocmai o înfăşura cu răbdare într-o sacoşă de plastic), îl aşază pe Juanito pe picioarele lui şi-i strigă : „Ole !" şi intonează un cîntec

sălbatic. Docil, copilul plesneşte din degete şi sare pe loc, fără să-şi piardă gravitatea ereditară. Dolores îl contemplă o clipă, transportată, pe urmă îl înşfacă, îl acoperă cu sărutări, îi suge obrazul şi, observînd că e ud tot, îl aruncă cu aceeaşi mişcare la pămînt.

DOLORES : O, dragul meu ! Ce oroare !

Juanito cade la pămînt ca o pernă mică, prinde din nou pisica şi începe iar s-o îndese în sacul pe care-l recunosc în aceeaşi clipă a fi sacul buretelui meu.

EU : Dolores ! E sacul buretelui !

DOLORES (cît se poate de categorică) : Oricum, buretele e pierdut. Ce spuneam ? Ah, da, Cristina. E o ruşine a Spaniei !

EU : Din cauza portughejilor ?

DOLORES : O, nu ! Dacă n-ar fi decît asta... E cam prostuţă, ştiţi... nu bagă de seamă nici că-i altu la rînd. Nu ştie nici să citească, nici să scrie.

EU : Sigur, asta e o explicaţie...

DOLORES : Dar nu e o scuză pentru orice. Cinstea, asta nu se învaţă, o ai în sînge, ca dansul. Şi Cristina nu e cinstită.

EU : A, nu e ?

DOLORES : Nu. Fură, chiar şi de la prieteni. Şi nu ştie să primească. Dacă-i faci un cadou, se simte jignită. Dar să fure, da. Asta nu obligă la nimic. Ce-am mai rîs cînd s-a pomenit însărcinată ! I-am spus : „De data asta nu poţi să refuzi cadoul !"

Rîs argintiu al Albertei în dosul uşii. Dolores sare.

DOLORES : Ticăloasă mică ! Ne spionezi ! Asculţi pe la uşi ! Am să-ţi tai urechile ! N-am să-ţi dau de mîncare la prînz. Am să...

ALBERTE (rece, dispreţuitoare, puţin palidă, ţine piept furtunii) : Eşti totuşi obligată, dă ea replica, ştiind bine ce dezlănţuie.

DOLORES (ca într-un paroxism) : Cum adică sînt obligată ? Ştii tu cît cîştigă la Marsilia spaniolele ? Sute de mii de franci şi au week-end-ul lor, şi au televizor. Dacă stau aici o fac pentru biata maică-ta !

ALBERTE (fără să dea un pas înapoi) : Eşti totuşi obligată să-mi dai de mîncare !

DOLORES (înnebunită) : Nu sînt obligată la nimic ! Fac ce vreau ! Şi mai întîi de ce crezi că sînt obligată ?

ALBERTE (demnă) : Pentru că sînt un copil.

Un moment, stupefiată în faţa acestui argument, al cărui temei o izbeşte, Dolores lasă deodată să-i cadă mînia, ca o mască, şi izbucneşte în rîs.

DOLORES (luîndu-mă drept martoră) : E un amor, micuţa asta !

O îmbrăţişează, o acoperă cu săruturi. Alberte se lasă, calmă, ca boxerul care, după un K.O., primeşte ovaţia, inoportună dar inevitabilă, a mulţimii. Pisica se sufocă în sacul ei de plastic. Juan e gata să se aşeze deasupra.

DOLORES (cu totul înduioşată) : Uitaţi-vă la ei... ce drăguţi sînt amîndoi !

EU : Cred că pisica o să se sufoce...

DOLORES : Nu, nu. Uitaţi-vă, îi despart. Vă necăjiţi totdeauna pentru ceilalţi. (Într-un elan) :

Luna viitoare cînd mă veți plăti, am să vă cumpăr din banii mei un sac pentru burete !

EU : Mulțumesc, Dolores.

Ies din baie, în fața mulțimii care a reapărut, renunțînd să mai găsesc undeva într-un colț un adăpost împotriva vicisitudinilor vieții.

Dolores, trecînd prin Frankfurt în cursul tribulațiilor ei, a cumpărat de-acolo două perechi de chiloți-lastex, de dragul frumuseții, căci detestă să poarte corset. Aceste centuri sînt negre, imprimate cu fluturi roz care zburdă. Într-un mare elan : „Poftim, luați-i ! Nu i-am purtat niciodată. O să fie și mai frumoși pe o blondă !" Și eu îi port.

Marsilia

— Spaniolele din Marsilia, spune Dolores, au televizor și apă caldă în camera lor personală. Unde pot să și primească musafiri.

— Dar și tu primești, Dolores.

— Da, dar pe cine ? Doi sau trei intimi, de două sau trei ori pe săptămînă. Și sînt obligată să împrumut de la dumneavoastră tava de argint. Dacă aș fi la Marsilia, aș avea argintăria mea, aș avea o masă pliantă, așa avea fețe de masă

cu flori, aș avea un pat-canapea din piele roșie și neagră, cu o păpușă deasupra. Și aș avea un tablou adevărat pe perete.

— Ce este un tablou adevărat, Dolores ?

— Un tablou ca acela pe care l-am adus de la Mont-Saint-Michel, răspunde Dolores. Nu că aș vrea să vorbesc de rău ceea ce face soțul dumneavoastră... Cînd nu înțeleg, nu judec. Ce face soțul dumneavoastră este poate pictură, dar nu sînt tablouri.

Anita, Cristina, Concha... Sînt mai multe spaniole cu care mă încrucișez la mine-acasă fără să le cunosc bine, ceea ce, în trei camere, e uneori destul de incomod (dar sînt foarte politicoase și se străduiesc să mă facă să mă simt bine cînd traversez o cameră în combinezon).

Căutîndu-mi tricoul, le găsesc stînd cîte patru sau cinci în camera de baie ; traversînd bucătăria, mă ciocnesc de ele luînd ceaiul, cu cîte unul sau doi copii mici pe genunchi. Îmi oferă biscuiți. Anita, Cristina, Conchita întrețin același mit, același vis : spaniolele din Marsilia. Spaniolele din Marsilia sînt libere la orele cinci seara și, în rochii de saten, pot să-și petreacă sfîrșitul după-amiezelor privind vitrinele magazinelor. Au lîngă patul lor un fierbător electric, care îngăduie să ia în pat cafeaua de dimineață. (Ba chiar verișoara unei verișoare de-a Lolei a avut lîngă patul ei o mașină pe care o aranjai la ora dorită și care te scula din somn cu cafeaua gata pregătită și fierbinte, dar Lola recunoaște, cinstit, că asta se întîmpla la niște americani. Americanii din Marsilia reprezintă culmea, piscul, încoronarea unei cariere.

Premiul Nobel.) Au spaniolele din Marsilia economii la poştă : e foarte simplu, nu ajung să cheltuiască tot ce cîştigă. Vara, fac băi în mare, fac picnicuri, se duc la un bal, unde e mult mai vesel decît la Paris fiindcă se cîntă paso doble. Obţin acolo succese măgulitoare fiindcă, la Marsilia, femeile frumoase sînt iubite, nu ca la Paris cu mini-jupele lor. Lola, Anita, Tereza sînt toate împotriva mini-jupei. Sînt foarte riguroase în privinţa asta. Mini-jupa e indecentă şi, în plus, nu stă bine de loc. Ce este mai frumos decît o spaniolă frumoasă, cambrată, cu talia mulată în saten, acoperită cu volane ? Dolores, mai modernă, a achiziţionat o rochie cu picăţele care-i ajunge la jumătatea coapselor. Unul dintre prietenii ei marocani, zugrav, a făcut-o stricată... „Ăştia sînt bărbaţii ! spune ea. De îndată ce femeile se interesează puţin de progres... Reacţionari !" Ce nu fac spaniolele din Marsilia ? Au cele mai bune programe de cinema, filme spaniole sau mexicane de toată frumuseţea ; stăpînele lor le iau la cursele de tauri de la Bayonne ; la cărnăţării, se vinde *paella* [1] gata făcută. Nu-i de mirare că, dispunînd de toate aceste comodităţi şi cu relaţiile care nu lipsesc, găsesc aşa de uşor taţi pentru copiii lor...

— Ah, fiindcă au...

Desigur, la Paris, accidentele astea sînt frecvente. Dar credeam că la Marsilia...

— Aş ! spune Dolores. Sînt totuşi femei ca dumneavoastră şi ca mine...

[1] Pilaf cu diferite sortimente de legume şi carne, foarte apreciate în regiunea valenciană (span.).

Mă întreb cum trăiesc scriitorii din Marsilia. Dolores ar vrea mult ca şi eu să am partea mea de vis, dar, sincer, nu ştie cum.

Daniel şi poezia

În toţi anii, la începutul lui iulie, debarcăm în Normandia, într-o zarvă de crătiţi, fiindcă speranţa de a le vedea dedublîndu-se prin fenomenul mistic bine cunoscut (şi în mod ştiinţific constatat) numit şi bilocaţie, a rămas totdeauna van — (vezi capitolul perdele). Am luat cu noi cărţile preferate, instrumentele de muzică, cîinele, pisica, douăsprezece păpuşi, toate goale, şi ardei ; dar am uitat furculiţele şi impermeabilele. Nu-i nimic. Cînd Jacques şi cu mine ne vom plictisi să mîncăm orezul cu lingura, o să facem un salt, abandonîndu-ne copiii pe pajiştile verzi, o să regăsim asfaltul cu voluptate, o să ne precipităm în primul cinematograf, pe urmă în primul restaurant ieşit în cale (cu un intens sentiment de culpabilitate) şi ne vom întoarce la Gué-de-la Chaîne noaptea tîrziu, cu furculiţe şi impermeabile, afară de cel al Paulinei, despre care Dolores ne spune că era agăţat în dulap, ceea ce, evident, e uimitor. Daniel ne aşteaptă şi, după figura lui satisfăcută, dar gravă, înţelegem că evenimentul a avut loc. Şi-a scris poemul, poemul lui anual asupra vieţii la ţară. Acest poem este un act sfînt, ritual. Vîntul, foarte viu pe colinele noastre din Perche, îl inspiră pe Daniel în fiecare an doar o dată, o

singură dată. Faptul nu se mai repetă pînă în anul următor.

— Îți citesc ?

— Dă-i drumul.

Cu obrajii puțin îmbujorați, cu mîinile puțin tremurătoare, Daniel își citește poemul. Pentru a sublinia caracterul său ritual, poemul începe totdeauna cu aceleași cuvinte : „Dimineața, cînd mă trezesc..." și continuă cu o descriere a frumuseților naturii și a încîntării pe care i-o inspiră terminarea anului școlar. Laudă puritatea aerului, curbele și volumele colinelor, încîntarea singurătății, cîntecul păsărilor ; cîteodată, un accent mai realist (aluzie la zgomotul obișnuit al baligelor de vacă ce cad) sau mai practic (denunțarea relelor făcute de corbi pe cîmpiile proaspăt însămînțate, paranteză la arta mulgerii vacilor) arată o redeșteptare a ascendenței flamande. Versurile sînt neregulate, mai mult cu asonanțe decît cu rime adevărate. Daniel s-a temut multă vreme de asta.

— Ești sigură că este totuși un poem adevărat ?

— Absolut sigură.

— Mai sînt alții care au scris așa ?

Încep să fac referințe : Apollinaire, O. de Lubicz-Milosz. Daniel e mulțumit. Vede că a scris într-adevăr un poem, și care corespunde anumitor legi. Îi place ca opera lui, în afară de conținutul ei liric, să aibă de asemenea o rezonanță socială. Nu numai că scrie un poem, dar îl construiește temeinic. Îmi place mult această noțiune a poeziei și această absență de pretenție literară, fiindcă, tot timpul anului, Daniel nu va mai scrie nimic. „Nu văd de ce", spune el ca și Talleyrand. Văd în asta sensul sfințit, dezinteresul, noțiunea importanței și a greutății poeziei. Gustul contemplației, disprețul nobil al exploatării unui dar. Mă simțeam chiar puțin umilă în fața poemului lui Daniel, eu care, în fiecare zi, sucesc, învîrtesc, caut. A încetat să-l scrie în anul cînd a împlinit cincisprezece ani. Tot atunci a încetat să se mai ducă la biserică. Și una și alta m-au durut aproape la fel.

Alberte a avut și ea anotimpul ei de poezie, mai intens și mai scurt. A durat două luni, avea cinci ani. Compunea oral, neștiind să scrie, și mă ruga să-i notez compozițiile. Mă aflam la primul etaj, în camera mea, auzeam un strigăt, mă aplecam pe fereastră, o vedeam, cu obrazul ei mic întors spre mine, încîntată de propria ei descoperire.

— Mamă, am mai ***prins*** unul !

★

Cînd am cumpărat această mică fermă (neamenajată ; nu este nici acum) în Normandia, am fost mișcată văzînd că deasupra ușii de la intrare, mică și joasă, o mînă necunoscută pictase o cruce. Era ca o urare de bun-venit, o primire pe care ne-o făcea acest necunoscut, poate acest mort. Era aproape ștearsă, micuța cruce desenată cu var cînd am refăcut-o anul acesta, respectîndu-i contururile, cu ceea ce mai rămăsese pe fundul unei cutii cu vopsea care servise la împrospătarea băii. Am făcut-o fără să mă gîndesc. După aceea : nu e oare puțin deplasat ? Ostentativ ? Sînt așa de puține acum casele care poartă o cruce. Parcă ai spune : iată o biserică, un exemplu de casă creș-

tină, o imagine vrednică de admirat, atunci cînd ceea ce ai vrea să spui pur și simplu este : Intrați.

Cu atît mai rău. Se află acolo, acuma.

Liturghia

— Te rogi pentru mine la liturghie, Françoise ? mă întreabă Dolores.

— Dar desigur, nu uit niciodată.

— E foarte drăguț. Știi, și eu mă gîndesc la dumneata. Cînd ies seara să fac o mică javaneză, mă gîndesc : Biata Françoise, singură în patul ei, cu o carte !

Negustorul de pămătufuri

Se numea Roger și avea vreo cincizeci de ani, cu o căpățînă cumsecade și rotundă de indian, cu ochi foarte albaștri, de o savantă stupiditate. A apărut într-o seară pe la orele cinci, încercînd să-mi vîndă pămătufuri, instrumente de care ne servim puțin. Cum manifestam o ușoară rezistență, a strigat cu lirism : „Dar sînt orfan !" (Sînt zile cînd am inima împietrită) : „Cine nu este la vîrsta dumitale ? — Da, dar eu sînt sensibil !" I-am cumpărat un pămătuf. Fatală slăbiciune ! Tot anul acela, casa mea a fost plină de pene de culori vii. Cînd cumpărate („Nu mi-au mai rămas decît trei"), cînd cadouri („Nu mă refuzați, mi-ar părea rău ! O să vă revanșați." Revanșa venea destul de

repede). Uneori ca depozit („Vă las marfa, mă întorc îndată." Acest îndată dura uneori trei sau patru zile, uneori zece minute). Pămătufurile serveau drept jucării copiilor, decorau intrarea ca niște buchete multicolore, tixeau dulapurile, gata ticsite. „Nu uitați să le stropiți din cînd în cînd cu soluție antimolii", îmi spunea Roger. Stropeam, resemnată. „Sînteți o mamă pentru mine", îmi spunea protejatul meu. Aveam douăzeci și cinci de ani pe-atunci și găseam această maternitate pe atît de neașteptată, pe cît de stingheritoare. Curînd aparițiile lui Roger s-au înmulțit, au devenit o obsesie. Antreul, care se afla lîngă camera noastră, i se păruse un loc comod, nimerit și cald, și și-a luat obiceiul de a veni să se lungească fără mofturi, ca să doarmă cîteva ore cînd era fără adăpost. Prima dată nu înțelesesem cînd îmi povestea cu vocea lui molcomă, tărăgănată, ușor amețit, o poveste cu un mic hotel golit de o razie, despre pantofi furați, despre o autorizație ce i se cerea și pe care nu putea să și-o procure. Vorbea, vorbea, ca cineva pentru care timpul nu mai există de foarte multă vreme, cum se vorbește cînd vrei cu orice preț să cîștigi favoarea cuiva, cum vorbești sergenților, călăului, lui Dumnezeu, cu un amestec de familiaritate, de frică, de șiretenie, de încredere puerilă, de dispreț. Și ochii lui rămîneau fixați cu poftă pe acești patru sau cinci metri cubi de căldură, de securitate, de somn. „Aveți aici o mică odăiță frumoasă", îmi spunea cu un fel de nerușinare timidă. Sau : „E foarte cald la dumneavoastră". Am crezut un moment că voi scăpa spunîndu-i că nu am nici pătură, nici saltea să-i împrumut. „O, nu face

nimic..., — Nici chiar pernă. — Dar nu vreau, spuse, m-aş obişnui." Nu mai era nimic de adăugat. S-a culcat acolo, pe jos, cu sticla de vin roşu alături de el, cu genunchii strînşi ca să ocupe mai puţin loc, cu paltonul ţeapăn de murdar ce era, ţinîndu-i loc de cuvertură. „În felul ăsta, dacă vin hoţii, vor trebui să treacă peste corpul meu", spuse radios. „Nu se găseşte mare lucru de furat aici", spune Jacques. „O, se găseşte totdeauna !"

Era foarte jenant să treci prin faţa lui în pijama, noaptea cînd aveai nevoie să te duci în baie. Apariţiile lui erau neregulate. Cîteodată petrecea trei nopţi în şir la noi, pe urmă dispărea timp de mai multe săptămîni. Viaţa i se desfăşura într-un fel de ceaţă, presărată cu vicisitudini şi fericiri la fel de inexplicabile. Agenţii îl băteau, îi confiscau pămătufurile, îl deportau în păduri de neidentificat, de unde se întorcea pe jos ; era alungat dintr-un azil de noapte, era primit în altul ; i se dăruia un număr inimaginabil de veste vechi ; ar fi putut să facă comerţ cu ele. Dar i le furau vagabonzii. I-a făcut lui Jacques cadou o caschetă prea nouă pentru el. Am păstrat-o multă vreme, fiindcă trebuia să i-o arătăm la fiecare din vizitele sale.

Prezenţa lui dincolo de despărţitura subţire, care separa camera de antreu, ajunsese să mă îngrozească. Dormeam foarte prost, în timp ce el sforăia sub paltonul lui, cu braţul strîns drept căpătîi, comod ca sub un pod. Îmi spuneam la fiecare dispariţie că n-am să mai admit una ca asta, că am să-l fac să înţeleagă. Îmi făceam morală. Era cumva casa mea un azil de noapte ?

Care din prietenii mei ar fi suportat o astfel de situaţie ? Putea chiar fi dăunător pentru copii să vadă această epavă, mirosind a sudoare şi vin, dormind acolo în sală... De fapt, copiilor puţin le păsa. Dacă aş fi adăpostit un elefant, l-ar fi găsit drăguţ, şi atîta tot.

Ceea ce mă împiedica să-l dau afară nu era nici bunătatea, nici un sens rău înţeles al datoriei, nici simpatia, nimic altceva decît conştiinţa că s-ar supune cu o totală resemnare, aşa cum accepta ospitalitatea cu o lipsă totală de recunoştinţă. Se aştepta la orice ; încasa totul. Bătut de agenţi, bătut de vagabonzi, sosea frînt de oboseală, cu un ochi vînăt, nici măcar trist... „Iar m-au tăbăcit !" spunea, chiar cu un oarecare aer de triumf. Se considera şiret pentru că supravieţuia.

„Toate nenorocirile astea sînt din cauza «autorizaţiei». Ah, dacă aş avea autorizaţie !" Cum se spune : dacă aş fi credincios !

— Dar, Roger, nu-i chip să-ţi obţinem autorizaţia asta ?

— Pentru a avea autorizaţia, trebuie un domiciliu, pentru a avea un domiciliu, trebuie bani, şi fără autorizaţie...

— Dar dacă ţi-aş avansa...

Bea banii în cafenele mici din Hale, bea liniştit, cu ochii pe jumătate închişi pe figura lui de sugar monstruos. Bea cum sug copiii, liniştit, nevinovat. L-am văzut într-o dimineaţă cînd m-am dus să fac o provizie de legume. A avut crize de delir. Atunci i se furau paralele, pămătufurile. Într-o seară, cînd o primeam pe Denise

Bourdet, căreia voiam să-i fac o impresie bună, apăru în mod brusc în sufragerie, la desert, încărcat de pămătufuri, cu fața rîzătoare. A fost focul de artificii al serii.

Petrecea cîte opt, zece zile la spital. Mă duceam să-i duc portocale. Era curat, roz, proaspăt ca un prunc, bine înfășurat în cearșafuri, mulțumit de el. Era vacanța lui, Coasta de Azur. Îi plăcea să discute despre meritele respective ale spitalelor Cochin, Trousseau, despre Salpêtrière... „Dar dacă ai înceta să bei, Roger ! — Ce aș avea mai mult în viață, puteți să-mi spuneți ?" Nu, nu puteam. Între micile lui cafenele din Hale, cuștile cu gratii din comisariate, bunătatea unora, brutalitatea altora, loviturile, supa caldă, pomeni, spitale, își făcuse o idee despre viață. Cum să-i răstorni toate astea ? „Dar trebuie să fie neplăcute crizele de care suferi ? — Oribile ! Și în cele din urmă nu mai scapi, mi-a spus doctorul..." Vorbea despre asta cu un aer încîntat. „Și nu ți-e frică ? O, un moment greu de trecut..." Așa își vedea toată viața : un moment greu de trecut. Cred că pînă la urmă a trecut dincolo. Intr-o bună zi, nu l-am mai văzut. M-am întrebat multă vreme dacă mi-a fost simpatic.

Franca

Suzanne, Maria, Consolación — dulce prenume, Marie-Lou flamanda, Ghislaine, France, Louisette, Marie-Ange ați fost succesiv, timp de cincisprezece ani, prietenele mele. După aceea au venit Cati și Dolores, mai scumpe încă inimii mele. Dar cînd, sculată devreme, pleci din zori (în dimineața întunecată a iernii sînt dulci primele zgomote, sînt frumoase autobuzele luminate slab, sînt liniștite cafenelele în care un nord-african, cu mînecile suflecate, răspîndește apa de Javel[1] sau rumeguș... Mai tîrziu, toate astea se degradează, ai sentimentul că te duci să spargi pietre, cînd revii epuizat ca să citești vreun manuscris, să răspunzi la telefon, să potolești copilul gripat care strigă, și cînd seara nu mai ceri decît să te întinzi ca să ajungi cît mai repede la zorile care îți vor reda puteri, prezența acestei alte femei trebuie să fie în mod necesar o prezență amică. De aceea ne-am și ales, eu pe ele și ele pe mine, în virtutea unei simpatii reciproce, mai curînd decît în funcție de aptitudini menajere, adesea discutabile din partea lor, și de un salariu foarte modest din partea mea. Sistem criticabil. Dar oare e posibil să trăiești în trei odăi, și trei odăi care se închid prost, cu o persoană care nu-ți este simpatică ? Suzanne s-a logodit de mai multe ori, Consolación și-a pus rochiile mele ca să iasă în oraș ; Maria a rămas însărcinată ; Marie-Lou s-a căsătorit și a trebuit să-i adăpostesc bărbatul ; Ghislaine a avut crize de nervi ; Louisette m-a părăsit într-o oră, la 15 august ; Marie-Ange a dispărut cu o parte din biblioteca mea ; Franca bea. Dar toate au fost bune, mi-au iubit copiii și m-au învățat multe. Toate au participat la munca mea, s-au interesat de ea în

[1] Dezinfectant pe bază de clor.

felul lor. De aceea le numesc prietenele mele mai înaintea tuturor. „Cîte pagini ?" întreba Suzanne. Și Marie-Ange : „O să se termine bine ?" Louisette, îngrijită și curată : „Ce scriere frumoasă aveți !" Dolores mă cîntărea dintr-o privire, simțea lipsa de bucurie, de elan, lucrul făcut în silă, acel „de ce ?" care stă pe buze în unele momente, și spunea : „Nici eu, n-am astăzi", asimilînd cu scrisul meu însăși viața, redîndu-mi echilibrul cu un cuvînt.

Suzanne e acum în Africa alături de bărbatul ei, Ghislaine și Geneviève sînt coafeze. Marie a încetat să mai lucreze. Nu mai știu nimic de Marie-Ange. Franca s-a reîntors la uzină, de unde venea.

O iubeam mult pe Franca, în ciuda aparenței ei de femeie rea ; avea patruzeci și cinci de ani, era consumată, cu un obraz fin și fanat, slabă, cu părul rar, ochi frumoși, cu o voce frumoasă și profundă, și acel fel de detașare interioară pe care îl dă mizeria cui a simțit-o și nu o mai poate uita. Dorise, venind la noi, să scape de tensiunea nervoasă a uzinei, pe care n-o mai suporta. Ne povestea, cu talent și sobrietate servituțile, tiraniile minuscule, cruzimile, golul interior de acolo. A introdus la noi domnia mușamalei : a pus-o peste tot, chiar și pe biroul meu. Era o italiancă din nord, fiică de minier. Cafeaua se amesteca și cu cicoare, fierbea înăbușit multă vreme pe foc. Franca fusese „în armată" și ținuse o cantină pentru americani în Germania. Cum ajunsese acolo ? Incapabilă să explice, ne privea cu oarecare milă ca pe niște copii care cred că pot să dispună de

ei înșiși și ignoră puterea valurilor istoriei. Ca și Roger, credea foarte puțin în liberul arbitru ; împrejurările o formau, și ea se lăsa în voia lor. Fără aptitudini speciale, fără gusturi, fără voință ; la un anumit grad de mizerie, însăși această lipsă de formă salvează. Nu ne-a trebuit mult să observăm că Franca, liniștită și chiar indolentă dimineața, cînd își bea visătoare cafeaua cu Vincent pe genunchi, devenea spre seară de o extremă nervozitate. Atribuia această stare oarecum de rătăcire, unor violente migrene. Naivi, am crezut-o luni de zile, pînă în ziua cînd, rugînd-o s-o ducă la masă pe Alberte, în vîrstă de trei luni, o văzurăm sosind clătinîndu-se, ținînd în brațe copilul pe care-l făcea să sară drăguț (ca să ascundă o oarecare jenă), dar cu picioarele în sus și cu capul în jos. Mi-a fost frică de urmări. Am rugat-o fierbinte să înceteze cu băutul. Ascundea sticle de rom în ciaunul de cartofi prăjiți, în dosul cearșafurilor din fundul coșului cu rufe. Își trata corpul cu același dispreț ca și șorțurile ei imediat rupte, pătate, mototolite : nu-i aparținea. Nu cerea și nu lua concedii, vacanță. Duminica nu exista, zilele nu aveau nume. Numai din cînd în cînd, sleită de muncă și de alcool, nu se mai scula. A venit momentul cînd a trebuit să-i spun : „Franca, ori încetezi să bei, ori pleci !" A întors spre mine obrazul ei tragic și a avut un gest de neputință. „Franca, dacă vrei, am să iau pe cineva pentru cîteva luni și am să găsesc o clinică să te dezintoxici. — La ce-ar servi asta? a murmurat ea. — Dar, în fine, Franca,

erai mulțumită aici, ne înțelegeam bine, îți plăceau copiii..." Fără îndoială, părea să spună privirea ei neagră, disperată, dar ce cîntărește un sentiment pe lîngă nevoia asta de a dispărea, de a uita de tine, de a te nimici ? Nici sentimentele nu-i aparțineau. Era atît de despuiată, săracă de orice, în afară de o oarecare bunătate, de o milă atotcuprinzătoare și resemnată, încît inspira un fel de respect. A plecat. Am aflat pe urmă că pe concubinul ei trecător, care-i dăduse același ultimatum, îl lăsase să plece în același mod, fără un gest. Nu-l stăpînise niciodată, cum l-ar fi reținut ? Statuie mare de piatră neagră, desfigurată de eroziune, în mijlocul unui deșert. Gusturi, dorințe, proiecte, toate acestea roase pînă la os. Nu rămăsese decît o palpitație goală — sufletul ?

Franca scoțînd din bufet un teanc de farfurii, lasă să cadă una care se sparge. Calmă, mai adaugă una la teanc. „O, Franca ! Ce este o farfurie ?", spune cu liniștea ei puțin rătăcită. La început, îți vine să rîzi. Pe urmă, nu. Ce este o viață ? ar fi zis ea tot atît de bine. A ei. O socotește ca nimic, ca pe această farfurie. Înspăimîntător ! Dar dacă un anume crez ar ajunge în acest suflet despuiat, uscat, la această carcasă, ce vîlvătaie ! Sfîrșești prin a invidia nepăsarea ei, prin a te simți alături de ea, greu și îmbuibat de posesii. La miezul nopții, visătoare, puțin beată desigur, spală vasele sau lenjeria. „Franca, nu dormi destul. — Ce-are a face?" îmi răspunde cu o atît de dulce nedumerire încît nu îndrăznesc să-i spun că mă împiedică și pe mine să dorm. Ce-are a face ?

Indiferența

După trecerea Francăi, am meditat puțin asupra indiferenței, „sfînta indiferență" a sfîntului François de Sales. Cuvîntul șochează la început. Avem atît de mult obiceiul de a confunda credința cu elanurile inimii ! Desigur, elanul inimii... Dar pe urmă ? Jacques mă lămurește cu o zicală fără să vrea : „Cînd se spune că ai fost prea bun, înseamnă că nu ai fost destul de bun". În lipsă de recunoștință aștepți cel puțin rezultatul. Banii împrumutați, timpul pierdut ca să îmbărbătezi, să recomanzi, da ; dar vrem ca toate astea să dea roade, să fie utile. Vizibil utile. Planurile inimii sînt adesea capitaliste.

Pisica

„Dolores, aș vrea să-ți vorbesc un moment", spune Jacques, spre orele nouă, cînd Dolores se pregătește să se retragă.

Îngrijorată, tulburată, îl urmează în sufragerie. Intervențiile lui Jacques în mersul cotidian al vieții sînt rare, dar fulgerătoare și imprevizibile. Sînt înspăimîntată ; ne așezăm în sufragerie, după ce copiii au fost îndepărtați.

— Dolores, știi cît de mult te apreciez, spune Jacques cu gravitate. Ești foarte ordonată, ești foarte bună, sîntem foarte legați de tine...

Această avalanșă de complimente agravează tulburarea noastră. Se petrece ceva.

— Dar toţi avem defectele noastre. La tine, trebuie să recunoşti, o anumită bruscheţe... un vocabular violent uneori...

Dolores roşeşte. Ne întrebăm din priviri. Cine e denunţătoarea ? Pauline ? Alberte ? Dolores o fi scăpat vreo palmă la repezeală ? Sau vreo invectivă puţin mai vehementă ?

— Şi, cîteodată, vezi, cineva sensibil poate fi foarte afectat prin... în fine, ai obiceiul să strigi cam tare.

— Copiii... începe Dolores.

— Cine e ?... spun eu în acelaşi timp.

Jacques ridică o mînă împăciuitoare.

— Nu este vorba de copii, spune el liniştit. Este vorba de pisică.

— De pisică ?

Rămînem înmărmurite.

— Pisica asta, vezi, Dolores, a devenit murdară.

— Asta e adevărat, strigă Dolores cu vehemenţă. Chiar ieri a făcut pipi pe pantofii Paulinei, nătărăul ăsta !

— Ei bine, vezi, Dolores, pisica asta a devenit murdară de la venirea ta aici.

Pe obrazul lui Dolores se aşterne o stupoare evidentă. Mă sufoc puţin. Mă apucă un rîs neaşteptat.

— O pisică e ca un om. Are nevoie de afecţiune. Eu ştiu că ai o inimă de aur, dar Taxi n-o ştie. Trebuie s-o faci să înţeleagă. Strigătele tale o sperie, o împiedici să se culce pe paturi, rezultatul este inevitabil : pisica e complexată.

— Asta-i bună ! spune Dolores cu o intonaţie care aminteşte mai mult cartierul Belleville decît Madridul.

— Îi lipseşte afecţiunea. Vrea să-ţi atragă atenţia. Să se răzbune, poate. Devine murdară.

Ideea răzbunării îi place lui Dolores. E o noţiune care-i e familiară.

— O face ca să mă sîcîie pe mine ? întreabă Dolores.

— Exact. Ar trebui...

Copiii, adunaţi în dormitor, ascultă la uşă cu ardoare. Dau peste ei, ieşind.

— Ce se-ntîmplă ? Ce-a făcut ?

— Tata o săpuneşte, spune Pauline, doctă.

Alberte e foarte palidă :

— Săraca Dolores !

— Nu-i adevărat, tata n-o ceartă, îi explică ceva.

— Ce ?

— În legătură cu pisica.

— O să fac şi eu pipi peste tot, spune Vincent care a înţeles, şi aşa n-o să-mi mai spună „nătărăule", ci „domnule".

— Ţi-ar plăcea ? întreabă Pauline.

— Nu în fiecare zi, spune Vincent.

În sufragerie, discuţia continuă. Cînd se face apel la inima şi la raţiunea ei, Dolores e foarte binevoitoare.

— Şi ce-i acela un complex, Jacques.

Jacques explică. E ora unsprezece. Mă duc să mă culc.

Dolores către pisică, culcată pe cearşafuri :

— Dă-te jos de acolo, nătărăule !

Dar, numaidecît :

— O, pardon ! Dă-te jos, micuța mea lighioană...

Ne privim deîndată. Ne reținem un surîs. Respect pentru stăpînul casei.

★

Taxi are un pisoi mic. Unul singur. Îi spunem Yo-Yo. A devenit curată. Dolores :

— E totuși adevărat că avea un complex... Se uită la Jacques ca la un fel de vrăjitor.

★

Fabule

Alberte, micuță, mai mică decît cei doi frați, se plîngea de tot și de toți. „Daniel m-a ciupit ! Vincent mi-a luat creionul !..." Antrenată de pasiunea de-a fabula, a adăugat într-o zi : „Pisica mi-a spus că sînt un rahat !"

Casa din Gué-de-la-Chaîne, aproape de pădure, a cunoscut o zi de glorie cînd un porc mistreț a traversat pajiștea, încolțit de cîinii fermierilor. Copiii au urmărit cu pasiune acest episod. Alberte a povestit : „Am văzut o scroafă, am văzut un pui de mistreț ! Scroafa a omorît cîinele domnului Brosse !" Văzînd interesul și credulitatea noastră, a adăugat în treacăt : „Am văzut un elefant..."

★

Gilles și Pierrette vin să cineze. Din întîmplare, deschid un sertar plin de scrisori nedesfăcute, facturi, contravenții, impozite, cîteva somații de portărei. „Nu credeam că așa ceva mai există de la Balzac încoace", spune Gilles, cu un amestec de admirație și de oroare. Sîntem puțin încurcați, ca cineva care-și descopere un talent pe care-l ignora. N-ar trebui să cădem în afectare.

★

Confirmare

La orele șase fără un sfert, Vincent declară, liniștit :

— Într-un sfert de oră, trebuie să fiu la biserică.

Dolores ridicîndu-și nasul din ziar, de asemenea liniștită :

— De ce ?

— Trebuie să-mi fac confirmarea.

— Dumnezeule !

Ziarul cade, Dolores pălește :

— De ce n-ai spus-o mai devreme ?

— Am pierdut hîrtia.

Nu mai e timp de lamentări. Într-o clipă, Vincent este luat, spălat, pieptănat. N-are un pantalon decent, decît niște blue-jeans, pe care îi trage în grabă.

— Fugi repede !

— Îmi trebuie un naș... declară cu ingenuitate.

— Dar tata nu e aici ! Şi nu mai sînt decît cinci minute ! Şi...

În momentul acesta, Daniel iese din vizuina lui, hirsut, cu părul lung, într-o cămaşă cu flori şi haină roşie moarată.

— Repede, la biserică !

— E împotriva convingerilor mele, zice acest tînăr.

Ochii lui Vincent se umplu de lacrimi.

— Atunci am să fiu singurul care nu va avea naş ?

Daniel bombăne. Pleacă amîndoi. Adunare numeroasă şi reculeasă. Costume de marinar, noduri papillon, taţi, naşi, unchi, conştienţi de datoria lor. Daniel observă cu groază că va trebui să avanseze singur, cu cămaşa lui înflorată, în faţa unor sute de costume închise la două rînduri. Încearcă să-şi închidă nasturii la haină — lipsesc doi. Ezită să împrumute un pieptene, ezită din nou — momentul a venit. Profund tulburat, îl urmează pe tînărul, primit solemn, în blue-jeans, sub privirile surprinse şi indignate ale asistenţei. Vincent, simţindu-se perfect, îngenunche, răspunde şi se întoarce la locul său fără să fi bănuit măcar agitaţia care a zguduit parohia. Voi afla totul seara, întorcîndu-mă acasă, din gura lui Daniel, indignat :

— Şi n-a spus nimic !

— Oh ! păcătosule !...

— Ce importanţă are ? zice Vincent, făcînd mari ochii lui frumoşi. Eram în stare de graţie.

Preotul, a doua zi, cînd mă pierd în scuze :

— Dar nu-i nimic, copila mea, am găsit asta foarte drăguţ... (o pauză) Desigur, Monseniorul a avut un şoc...

Vincent, tatălui lui care-l dojeneşte :

— E nevoie şi de un copil sărac în parohie, tată...

Umor ?

Catherine

Catherine (şaisprezece ani) a fost la noi înainte de Dolores. Spală vasele cînd nu mai rămîne nimic curat. Bucătăria este deci teatrul unor îngrămădiri uriaşe şi a unor cataclisme subite, surpări ucigătoare, comparabile în intensitate cu fenomene geologice.

— Catherine, trebuie să speli vasele astea.

— Îndată, Françoise.

Plec. O oră după aceea mă întorc ; sunete melodioase se aud din bucătărie. Deschid uşa. Înconjurată de veselă, dar aşa cum o stîncă e înconjurată de valuri, Catherine cocoţată pe un scaun înalt, cu obrajii roşii, umflaţi, părul încadrîndu-i faţa mică, adorabilă, de înger muzician, suflă în fluier.

— Ascultă, Françoise ! Am regăsit singură muzica din *Micuţa mea e ca apa.* Nu-i aşa că-i frumos ?

— Încîntătoare, dragă Cathie...

Închid uşa încet.

— Asta dovedeşte că e fericită la noi, spune Jacques. Şi ce e mai frumos ca fluierul ? Va trebui s-o facem să ia lecţii de solfegiu.

★

Consolación

Consolación ne părăsește. Ce frază tristă: „Consolación ne părăsește!" Are douăzeci și trei de ani și e foarte frumoasă. Vine să-și ia bagajele. Una din prietene îi dă ajutor. E încălțată cu balerini verzi, pe care mi se pare că-i recunosc foarte bine. Consolación îmi urmărește privirea, roșește puțin sub pielea ei brună și se aruncă la pieptul meu fără să spună nici un cuvînt. Adio, Consolación. Era nespus de grațioasă, cu un fel de a mînui aspiratorul care era numai al ei. O gazelă. Cu ochii verzi. Un prost gust care-i ședea bine. Patru ani mai tîrziu, o regăsesc la coaforul meu.

— Merge, Consolación?

— O, foarte bine!

E acoperită de bijuterii îngrozitoare, de blănuri; frumoasă ca un animal captiv. Ieșim împreună.

— Pe unde o iei?

— O, am mași...

O mașină mare se oprește în fața ei, cu șofer. Roșește puțin, se aruncă la pieptul meu fără nici un cuvînt, dispare. Scumpa Consolación...

★

VINCENT: Mă gîndesc la primul om care a cîntat.

EU: Ei, și?

VINCENT: Să vorbești, înțeleg. Pentru că ți-e foame, sau sete, începi să mîrîi, ca animalele, și pe urmă vorbești. Dar gîndește-te la primul om care a cîntat acolo în cavernă, pe afară animalele te înfricoșau...

Trebuie să știi să asculți copiii. Și să taci.

★

Mătușa mea (nouăzeci de ani): Sînt deprimată, mă plictisesc... La ce vreți să mă gîndesc la vîrsta mea dacă nu la moarte? Cînd spun asta, cînd mă plîng doamnei M., știți ce-mi răspunde? „Am să ți-l trimit pe abatele Henry". Ca să te abată de la gîndul morții, e și nimerit...

Dezordinea

Din an în an am devenit mai dezordonată. Sînt în întîrziere cu trei ani pentru impozite, cu trei luni pentru corespondență. Mă gîndesc din ce în ce mai puțin la bătrînețe și la economii, pe cînd la douăzeci de ani, mă gîndeam. Invit prieteni la restaurant la sfîrșitul lunii, cînt la chitară, pe cînd lenjeria se adună, fac cu copiii mei „seri poetice" în cursul cărora, înconjurați de lumînări, citim totul, de la Hugo la Cendrars, ronțăim biscuiți, în loc să-i pun să repete la latină. Uit de cocteiluri și vernisaje „utile", ca să mă duc la cinema să văd *Titanii,* film „cu peplum" seria B. E teribil cît am devenit de dezordonată de la prima împărtășanie.

Trebuie să fie o legătură.

Totuşi, ce frumoasă era dimineaţa aceea de şcoală, ce caiete bine ordonate, cîte pagini albe, cîte hotărîri aduse la îndeplinire! Cîte examene de conştiinţă, de priviri către profesor, stînd acolo, grav şi sever în faţa tablei: „Asta merge? — Ai putea să faci mai bine". Totdeauna extenuanta menţiune care te urmăreşte, prin eforturi şi slăbiciuni. Să scrii, să scrii, să scrii, să dai cu ceară, să găteşti, să citeşti, să asişti la reuniuni politice, să îmbraci pe cei ce sînt goi, să încurajezi pe cei ce sînt trişti... „Ai putea face mai bine!"

Încurcăturile tragi-comice. În loc să te interesezi de frumos, cu răbdare, să citeşti inepţii odihnitoare... „Am citit cărţi proaste, am pierdut timp... Copila mea, ţi-ai murdărit spiritul, corpul este templul Domnului, trebuie să-l respecţi: lecturile astea te predispun la păcat..." Ia te uită, crede că fac lecturi pornografice! Mai încearcă să te faci înţeles! Trebuie să-mi spun cînd mă scol: ce-i pentru astăzi? Să scriu, desigur. Două manuscrise de citit. Să spăl cîte ceva. Pauline la dentist. Cumpărăturile, ca şi ieri, masa de pregătit, ca mîine; toată ziua plină, îndesată pînă la refuz ca un sac de provizii ticsit cu lucruri amestecate: roşii, o carte de buzunar, creion, stilou cu bilă; şi la capătul tuturor acestora, nemulţumirea, sentimentul de a fi frustrat, ineficacitatea, care cade peste mine ca un copac; la căderea nopţii, e totdeauna un moment de spaimă: nu-mi place noaptea decît cînd mă trezesc dimineaţa.

Bine, fac ce pot, nu am, cum se zice, „nimic să-mi reproşez". Ce trist e să n-ai nimic să-ţi reproşezi. Şi gol. Ce să-i faci? Martiriul ăsta nu-i este dat oricui. Mai întîi trebuie prilejul. E şi asta o soluţie, uitaţi-vă la pustnici. Se roagă; după aceea, la vînătoarea de lăcuste. Fierturile de ierburi, întîmplările cum sînt cele de-a scoate spinii din picioarele leilor — ceea ce totuşi nu cred să se întîmple în fiecare zi — şi pe urmă ce? Meditaţia în faţa unei tidve de mort, o carte mare citită de o sută de ori (în poze, se vede rar mai mult decît una...) Asta se poate cuprinde în şase, opt ore pe zi, lungind-o mult. Dar se spune că dormeau foarte puţin. Îşi spuneau oare noaptea, în peşteră la ei: „Sfîntul Jérôme sau Sfîntul Siméon *ar putea face mai bine?*" Şi: „Ce sens are viaţa asta? Mai bine m-aş duce în oraş să-i nimicesc pe toţi retorii şi să mă ocup de opera mea?" (Sfîntul Jérôme şi-a părăsit singurătatea după mulţi ani ca să nimicească un retor ale cărui argumente nu-i plăceau.) Poate că sfîntul Jérôme era un caz aparte, şi că existau pustnici veseli, inocenţi şi fericiţi care adunau ierburi şi-l învăţau pe leul lor figuri amuzante („Sări pentru Neron!" Nimic. „Sări pentru Isus Cristos!" Şi leul sare, apoi e recompensat cu o lăcustă.) Dar cum aş găsi eu timpul să adun ierburi?

Există obsesia muncii. O să mă simt oare destul de bine ca să lucrez mîine? Sau vreo migrenă, o toropeală, un telefon, o vizită vor veni să mă împiedice? Te deştepţi, te pipăi. Bine dispusă? Nu? Datoria este urgentă, scrisoarea asta de scris, demersul ăsta de făcut, vin brusc să mă obsedeze în timp ce mă spăl pe dinţi. Cu atît mai rău. Să-i strîngem (dinţii). Să mergem totuşi, cu migrena, cu neliniştea, cu aceşti mici ţînţari obse-

danţi care bîzîie. Poate un moment de exaltare, totuşi, fredonînd un cîntec pentru a îndepărta aceste fantome (cont la bancă, pat nestrîns) : „În valea umbrii nu mă tem de moarte"... Curînd e împrăştiată exaltarea, în faţa cuvintelor, grele ca pietrele, pe care nu ajungi să le ridici sau care cad înapoi : Sisif. Asta e mai degrabă antichitatea păgînă.

După ce stînca a căzut înapoi de o sută de ori, să te întorci, cumpărături, menaj, sau dacă nu, prezenţa unei Dolores, a unei Franca, a căror nepricepere sare în ochi la fiece pas, ajungem la cea de-a doua obsesie : ceara de frecat. Greu de învins. În Flandra, ai ceara în sînge. Văd bufetul prăfuit, podeaua spălăcită, un automobil de plastic zdrobit într-un colţ, osul cîinelui, colivia păsării murdară : o disperare totală mă cuprinde. Niciodată nu voi ajunge să fac tot ce trebuie. Cînd e ordine în hîrtii, nu e în casă. Cînd e în casă, suferă bucătăria : fripturi tocate şi pireu în săculeţ. Cînd cos un nasture, rămîne o scrisoare în suferinţă, o lecţie neînvăţată, vase nespălate. Fii veselă, cîntă, afirmă-ţi libertatea de cuget, în timp ce, sub pat, e plin de ghemotoace de praf strîns.

— Mi-ar trebui mai mult timp, mai mult timp...

— O, desigur ! spune Pauline. Ai putea învăţa ghitara şi să ne acompaniezi cînd cîntăm.

O luptă se dă în mine. Ceara sau buna dispoziţie ? Ceara sau fericirea ? Există simţul datoriei. Dar care e prima datorie ?

Am învăţat ghitara (de bine de rău) şi am sacrificat ceara.

Jacques pune şi el cîte o cărămidă la acest edificiu. „Cînd ai datorii, spune el, înseamnă că ai credit." Soseşte a douăzecea cerere de la Alocaţii sau de la Impozite. M-am obişnuit să mă uit la fila roz sau verde fără să tremur. Drumul nostru întru eternitate trece desigur prin iubire şi lipsă de prevedere.

Din cînd în cînd mai fac o criză. Aranjez hîrtii, număr în bibliotecă numărul de volume împrumutate şi nerestituite. Şi frec, frec cu furie o zi întreagă. Dar simt bine că-i păcat, fiindcă la suspinul Paulinei „Cînd te gîndeşti că ne-am fi putut duce la Grădina zoologică să facem schiţe..." răspund puţin ruşinată : „Ai dreptate. O să mergem duminica viitoare..."

Menţiunea fatală se şterge. „Ai putea face mai bine", desigur, dar la urma urmei, viaţa nu e un concurs. Îmi reproşez acum o mulţime de lucruri. Cred că e un progres moral.

Daniel, copil, era de o candoare minunată, mai aproape totuşi de inocenţă decît de puritate. Unui preot care l-a întrebat, într-o primă spovedanie, dacă nu are „obiceiuri rele", i-a răspuns că da şi a fost surprins de seriozitatea cu care a fost primită această mărturisire, despre care mi-a vorbit şi mie.

— Şi ai obiceiuri rele ?

— O, da ! a răspuns puţin confuz. Îmi rod unghiile. Dar nu ştiam că e un păcat...

Unui coleg, care l-a întrebat cu acea răutate tăioasă şi inconştientă a copiilor :

— Ştii ce înseamnă cînd o femeie se dezbracă goală în faţa unui bărbat ?

A răspuns, cu liniştea lui visătoare:
— Înseamnă că are încredere...

Era un copil minunat. A devenit un adolescent foarte suportabil. Ceea ce este poate şi mai greu.

Un trecător

Nicolas vindea jurnale, cărţi de ocazie; din uşă în uşă. Cîteodată făcea anchete; gospodinele sînt întrebate de ce preferă făina de cartofi în loc de laptele condensat, supa în plic în loc de supa în cuburi... A venit, a rămas. L-am primit; dacă e tot ce puteam face, măcar atît. Venea să ia cîte un dejun, dar totdeauna în ultimul moment (fiindcă, dacă-l invitai, nu venea) şi pe urmă vorbea, interminabil. Se considera „un caz". Frecventa psihiatri; fiecare întrevedere era o luptă din care ieşea victorios, reuşind să-şi păstreze nevroza, pe care o arăta ca pe un trofeu. Fusese un timp funcţionar. Nu reuşise să rămînă. „M-am comportat ca un nebun, un adevărat nebun, spunea cu satisfacţie. Mi-am pierdut acolo şansa vieţii."

„O ocupaţie permanentă" ăsta era visul lui. O căuta cu o încăpăţînare disperată. Şi pe urmă căuta s-o piardă cu aceeaşi înfocare. Era cultivat, inteligent. Găsea. Să facă o traducere, să scrie o carte... Atunci începea drama. Vedea atît de limpede traducerea ideală, fidelă, elegantă, cartea perfectă, adunînd toate cunoştinţele despre subiect şi totuşi uşoară, amuzantă, inspirată dar documentată, savantă dar spirituală, încît această viziune îl paraliza. Telefona. Telefona mult: dimineaţa, cînd reuşeam în sfîrşit să trimitem copiii la şcoală, cînd ne simţeam bine dispuşi pentru lucru, cînd tocmai scoteam un mare suspin de uşurare, cînd aşteptam în fine, puţin paralizaţi de angoasă, ca depozitul grijilor, al agitaţiilor, să se cufunde liniştit în adîncul apei redevenite limpezi; s-ar fi zis că o simţea, că voia să înghită pacea asta atît de fragilă, să ne-o ia cu disperare, cu forţa, fiindcă nu voiam să i-o dăm.

Şi cît ne agăţam de ea uneori! „Ia-l tu", îi spuneam lui Jacques, pe cînd Nicolas, cu vocea nesecată, monotonă, continua povestea necazurilor lui, a traducerii care nu avea ritmul voit, a nopţii în care se petrecuseră lucruri „oribile", a prietenilor care-l făcuseră să înţeleagă că s-au săturat de el şi că într-adevăr erau sătui pînă peste cap de plictiselile lui. Jacques lua receptorul, mai răbdător decît mine, mai resemnat, dar cu acea mică tresărire, cu acea aplecare bruscă a colţului buzelor, prin care simţeam că se scurge tot entuziasmul, toată prospeţimea zilei, şi cîteodată furioasă chiar pe resemnarea lui, cu o furie de gospodină faţă de neîndemînatecul care ciobeşte o farfurie, un pahar, şi descompletează serviciul, reluam receptorul, eram rezumativă, eram rece, refuzam să împart, nu aveam nimic, măcar asta să ne lase, momentul acesta de pace, momentul acesta în care eram pe cale să ne aruncăm în apa răcoroasă a muncii... Dar desigur, fiindcă nu voiam să i-o dăm, fiindcă nu voiam să împărţim, Nicolas prefera să persevereze, ştia bine ce face; murdărea mica noastră oază, spărgea, distrugea

porțelanul nostru : ai cumva dreptul la porțelan, la frumusețea dimineții, la ordine și armonie, cînd alții mor fără să poată măcar să le imagineze ? Și cînd era sigur, sigur de tot că a reușit, atunci închidea telefonul, trimisul diavolului.

Ne spuneam, cu o voce puțin falsă : „Bine, acum hai la lucru. Pe curînd !" Și încă o dată : „poftă bună la lucru", sau : „lucru plăcut", ca și cînd nu s-ar fi petrecut nimic. Și evitam să ne privim în față.

Fiindcă, desigur, ceva se întîmplase. Ceea ce se întîmplase era însă că întotdeauna, într-un fel, avea dreptate. Era un detracat, un nevrozat, un vorbăreț care nu mai sfîrșea ; nu era un om bun și întindea curse. Dar, într-un fel, avea dreptate și asta era nevroza lui, cheia instabilității lui, a nerecunoștinței, a certurilor continui cu cei care-l angajau, cu prietenii, cu cei care-l invitau. Opera nu corespunde cu viziunea luminoasă care e în noi, se întîmplă la fiecare pas lucruri îngrozitoare, dragostea se face fără dragoste, cuvintele se rostesc fără să crezi în ele, și prietenilor puțin le pasă sau, mai degrabă, le e frică să nu capete virusul, să nu trebuiască să deschidă ochii, să nu se prăbușească pacea lor, pacea lor fragilă.

Există, din cînd în cînd, cîte o seară cînd totul merge ca pe roate : o seară cînd Pauline, radioasă, introducîndu-l pe Nicolas, strigă : „O să fiți bucuroși, a venit Nicolas !" și cînd noi, desigur, surîdem. Surîde și el, puțin îmbujorat în ciuda obrajilor lui palizi de condamnat-călău. Se joacă cu Pauline, se joacă cu cîinele. Lucrul a mers mai bine, totul capătă un sens, copiii, casa, cîinele se

aureolează de această generozitate revenită, ca un flux de sînge, și frica se risipește, n-a existat niciodată, împărăția cerurilor este aici deschisă, cu un loc pentru fiecare, pentru noi, pentru Nicolas. În serile acelea, tace, nu e demoniac nici de două parale. O să riște poate un compliment asupra mesei, se va uita la televizor, se va simți acasă pentru o clipă, el care nu e nicăieri acasă. Și noi de asemenea ne vom simți acasă, în fine. Veșnicia este în clipă, dragostea e așezată acolo, așa de prezentă încît ne dă un fel de palpitație, de sufocație, o așteptam de atîta timp !

Nu trebuie să prinzi fluturii în ace. Să-i urmărești cu privirea și pe urmă să aștepți să revină. Să crezi că au să revină. Dar cînd ?

Doamna Josette

Doamna Josette trăiește într-un turn. Locuiește la etajul șapte în bulevardul Strasbourg și nu coboară niciodată. Este o femeie mică, subțirică, fără vîrstă, cu o figură ingrată. Se ocupă cu îngrijirea părului. Îl degresează, îl fortifică, îl face să crească din nou, cu ajutorul unor plante care miros frumos. Mă duc la ea din cînd în cînd de de mai bine de cincisprezece ani. Doamna Josette nu s-a schimbat, nici nu s-a mișcat. Retrasă de lume cum ar putea fi o călugăriță, sentențioasă, și cîteodată puțin bombănitoare ; cu ochii ei albaștri spălăciți, plini de încredere, nasul frînt, gura puțin strînsă. Fără farmec, într-adevăr. S-ar

spune că trage din asta un fel de mîndrie. N-ai nevoie de așa ceva, e inutil.

Decorul în care trăiește este el însuși lipsit de farmec, mănăstiresc dar fără mister. Un ascetism mic-burghez. Cele trei fotolii nichelate pentru clienți, în fața chiuvetelor, exprimă într-un fel că nu este vorba aici de un frivol salon de coafură, ci de un loc igienic, medical. „Părul, spune doamna Josette, a luat o mare importanță în viața modernă. Un P.D.G.[1] nu-și mai poate permite să fie chel..." Mă întreb unde a citit asta. Se mai găsește în odaie dulapul cu plante, cazierele numerotate (nimic dintr-o vrăjitorie la doamna Josette), perdele de plastic peste tot, plante verzi și un tablou care reprezintă muntele Ventoux. În camera ei, unde am intrat de două ori ca să telefonez, nu se află decît un pat mic, strîmt, o masă de mahon și o etajeră în stil breton, pe care tronează cîteva amintiri : o casetă pirogravată, păpuși folclorice sau scoici lipite, fotografii îngălbenite, cărți poștale — recunosc una pe care i-am trimis-o acum trei ani din Normandia — și cărți. În bucătărie se găsește un bufet în stil modern și o veselă comandată în parte prin corespondență, în parte compusă din „prime" ; o masă mică din material plastic, un taburet și un reșou pe care fierb înăbușit ierburi. N-am intrat niciodată în odaia de baie.

O fetiță care locuiește în același imobil face cumpărăturile pentru doamna Josette. Ea nu iese decît o dată pe lună... O dată pe lună ca să consulte o prezicătoare în care are toată încrederea.

[1] Președinte Director General.

Dar ce o întreabă ? „O, o las mai ales să vorbească. Viitorul, progresul... O să ajungem, cred, să comunicăm cu spiritele. Asta te face să rîzi ? Dar nu e nici măcar de domeniul supranaturalului. Nu mai mult decît telefonul. Spiritele sînt aici, sînt în jurul nostru, numai instrumentul lipsește... Bineînțeles, îi cer doamnei Gulbenkian unele sfaturi pentru micile plasamente." Așa e ea, doamna Josette, cumpănită, plină de bun-simț, practică, s-ar spune, în raporturile cu lumea cealaltă, ca și în speculațiile de bursă. Fiindcă citește cursurile de bursă în fiecare zi, cumpără și revinde acțiuni prin telefon, și legătura ei cu spiritele nu este nici mai mult, nici mai puțin reală decît raporturile cu agentul de schimb. „E atît de comod, spune doamna Josette, frămîntînd un craniu, să nu ai o viață particulară."

Doamna Josette a trăit o poveste de dragoste. Iat-o. La nouăsprezece ani, cînd ambiționa să facă medicina, a cunoscut un student de aceeași vîrstă cu ea, Georges. L-a iubit fără speranță. N-a fost niciodată frumoasă, spune, și, de altminteri, simțea că nu intra în firea ei să stăpînească ceva. Georges își repeta cursurile și-și pregătea examenele împreună cu Josette ; el a reușit, ea a căzut. Și asta era în „destinul ei". S-a legat de altă fată pe care o chema Monique. „Era o plăcere să-i vezi împreună." Și-a oferit această plăcere, îi însoțea la cinema, le făcea de mîncare la întoarcere. „Aveam o familie, eram fericită." Georges s-a căsătorit cu Monique, Josette a fost martoră. S-a născut un copil, Josette a fost nașă. A venit războiul. Georges era evreu și a fost deportat. Josette a primit-o în minusculul ei apar-

tament pe Monique scăldată în lacrimi și pe copilul ei. „Ești foarte nefericit cînd ai ceva de pierdut, zice ea. Eu n-am avut niciodată nimic." Îi hrănea pe Monique și pe copil, trimitea pachete lui Georges, și, într-un salon de înfrumusețare, șampona cît putea. Monique i-a spus unei prietene comune : „Josette e bună dar e rece." „E adevărat, spune doamna Josette, n-am sensibilitatea ei. Dar îmi pare rău." Georges s-a întors, Georges a murit. „E îngrozitor cît a putut să sufere Monique. Totuși, sînt sigură că Georges nu ne-a abandonat. Uită-te la copila lui cum îi seamănă ! Lucrurile din natură ar părea și ele extraordinare dacă am ști să le privim." Doamna Josette nu se servește de prezicătoare ca să comunice cu Georges. „Mai întîi, spune ea, poate că a ajuns la lumină și n-aș vrea să-l deranjez. Pe urmă, mi se pare că n-ar fi prea delicat față de Monique."

Fotografia lui Georges nu se află pe etajera bretonă. Nu-i necesar, crede doamna Josette.

Doamna Josette nu are televizor. Citește jurnalele cu sîrguință de la primul rînd pînă la ultimul, cu o memorie căreia nu-i stă în cale nici o amintire personală. Dacă-i spun că mă duc la Bordeaux pentru o conferință, începe încet, săpunindu-mi capul : „Bordeaux e un oraș frumos, puțin rece, cu atîția locuitori. Multe case nu trec de două etaje și au o grădină ascunsă. Bordeleza este cochetă și adesea preferă să recurgă la o mică croitoreasă decît să-și ia haine de gata. Din punct de vedere istoric...

O întrerup.

— Ați fost la Bordeaux, doamnă Josette ?

— Nu-i necesar să fi fost într-un loc ca să-l cunoști, spune ea.

Doamna Josette cunoaște adresa unui mare număr de medici, de acupunctori, de prezicătoare ; o să vă spună unde trebuie să trimiteți copiii în vacanță, să cumpărați un abajur, să luați lecții de chitară sau de prim-ajutor. Cu memorie, lectură și singurătate, găsești soluție la toate.

— Îmi place munca mea, zice. Mîinile merg, ai timp să te gîndești.

Și :

— Nu, n-am să-mi cumpăr televizor, asta m-ar împiedica să gîndesc.

„La ce, doamnă Josette, la ce ?" am totdeauna tentația s-o întreb, dar sentimentul că ar găsi foarte deplasată întrebarea mă oprește.

Și cînd te miri de viața ei închisă :

— Dar nu aveți niciodată chef să vă duceți la cinema ? Să vedeți ce se întîmplă, doamnă Josette ?

— Citesc toate gazetele, doamnă, îmi văd clientele, asta-mi ajunge

Citează cu plăcere această anecdotă cunoscută, care datează din timpul bătăliei de la Marna : „Pierre, șoferul generalului Joffre, era mereu întrebat : «Cînd o să se sfîrșească cu războiul ăsta ? Ce spune generalul ? Vorbește despre asta ?» Dar generalul tăcea. Într-o zi, la întrebarea obișnuită : «Da, mi-a vorbit. — Și ce-a spus ? — A spus : — Pierre, cînd o să se sfîrșească războiul ăsta ?»"

Doamna Josette nu crede în experiența directă.

— Am votat întotdeauna nu, împotriva președintelui de Gaulle, spune doamna Josette.

— De ce ?

— Întrebările pe care le pune, la care trebuie să răspunzi prin da sau nu, nu sînt clare. Nu sînt gramaticale. Oare un om care nu știe gramatica poate să fie bun președinte de republică ?

Este oare de-o inteligență simplă și luminoasă ? De o imbecilitate masivă și crasă ? Nu se știe, nu ești niciodată sigur. Cuvintele ei cad ca pietricelele în apă, compacte, dar cercurile se propagă lărgindu-se.

Renée, fiica lui Georges, fina Josettei, se mărită cu un tînăr german evreu credincios — sau dacă nu e el, e familia lui. Renée și mama ei aspiră la o nuntă care să se impună puțin : orgă, binecuvîntări, o trenă. Preotul cere în schimb ca tînărul Günther să fie botezat. El ezită. Doamna Josette, în cursul unei vizite de prezentare, îi adresează aceste cuvinte : „Eu nu am religie, domnule Günther, aștept să-mi vină. Dar s-o schimb fără rost, n-are sens. Nu-ți schimbi nici familia, nu-i așa ? Crede-mă, împrejurările ne schimbă pe noi, nu noi schimbăm împrejurările. Dacă trebuie să devii catolic, asta o să-ți vină de la sine. Dacă Renée te împinge să-ți schimbi religia cum schimbi o vestă, o să te însori deghizat, asta e tot." Günther a renunțat la botez. Cununia va avea loc la sacristie. Renée și mama ei, Monique, sînt certate cu doamna Josette.

Moartea mătușii

Era veșnic aceeași — sau cel puțin decădea atît de încet — că multă vreme a fost considerată cu toane, tiranică, generoasă, clevetitoare, iritabilă,

avînd din cînd în cînd cîte o bruscă uimire de copil : „Mă iubiți, mă iubiți cu adevărat ?" Și apoi, murdară cu delectare, cultivînd un umor negru ce se învecina cu sadismul, caraghioasă, de o prostie aleasă, de-o independență care nu a abdicat niciodată, chiar și în fața acestui trup din ce în ce mai dependent de alții, era întotdeauna atît de aceeași, încît a fost crezută multă vreme nemuritoare. Avea nouăzeci și trei de ani.

Trăsătura ei dominantă era fără îndoială mîndria : o mîndrie împinsă la asemenea extreme, că nu le poți atinge fără prostie. Cu cît avea mai multă nevoie de alții, cu atît își făcea un punct de onoare, o datorie, din a fi insuportabilă.

Lui Jacques :

— Știi să mă îngrijești bine, dar degeaba... se simte că nu e din toată inima !

Mie :

— Ai inimă bună, copila mea, dar cît ești de stîngace ! Vrei să mă îngrijești, și-mi faci un rău !

Portăresei, femeie destul de cumsecade, foarte vorbăreață, care credea că o distrează ținînd-o de vorbă :

— Crezi că sînt interesante nenorocirile altora ?

Dacă i se aducea o trufanda, pentru a varia puțin menu-ul, o mîncare gătită în casă :

— Taman ce nu-mi place !

sau :

— Asta-mi întoarce stomacul pe dos numai cînd o văd.

Sfîrșeam prin a rîde.

Și deodată, din patul acela murdar, acoperit de firimituri, de cutii vechi, de ziare vechi de care nu admitea să te atingi :

— Sînt dezagreabilă, nu ? Asta e caracterul meu, copii. Am vorbit întotdeauna pe şleau. O să sfîrşiţi prin a nu mai veni...

Şi în ochii ei rotunzi, de pasăre, era o indescriptibilă nuanţă de regret înfricoşat, comic, şi acea uşurare gata să apară, fiindcă ştia bine că vom veni totuşi, şi de acest „totuşi" avea ea nevoie ca să fie liniştită, iar invectivele, ieşirile ei, acea primire aspră erau cerute de independenţa ei, pretinse de mîndria ei, un soi absurd de datorie pe care şi-o impunea, pentru a nu avea aerul de a cerşi o favoare, pentru a nu ceda cu un milimetru bolii şi neputinţei : era cuviinţa ei proprie. Dar cînd erai într-adevăr exasperat, disperat, privirea aceea jalnic comică ne reamintea că, după toate cele, nu era vorba decît de conveniențe, şi că ne iubea mult.

Duminica

Mă scol pe la orele opt şi treizeci ca să fac cafeaua, decisă să petrec duminica asta în ordine şi disciplină. Îmi fac toaleta şi mă îmbrac. Trebuie să văd lucrurile mai de sus, să nu mă las prinsă în mreje. Deştept copiii cu forţa. Proteste. Dau drumul cîinelui. Micul dejun în ţinute diverse. Daniel, gol pînă la brîu, cîntă la chitară pe un colţ al patului pe care aşez tava. Cîinele sare să-l deştepte pe Jacques. Cele două pisici urmează, majestoase, şi se instalează în apropierea cornurilor. Nu mai e zahăr.

Mierla şuieră cu multă intensitate. Cîntecul lui Daniel o deranjează. Pauline şi-a tras la întîmplare un slip prea mare (aparţine lui Daniel ? lui Jacques ?) care-i cade pînă la genunchi, cu un şliţ mare şi la vedere. Cer copiilor să-şi facă paturile (prima somaţiune, de la care nu aştept, drept să spun, mare efect). Refuz motivat : preferă să repete mai întîi o piesă pe care o pregătim pentru Crăciun, fiindcă după aceea n-au s-o mai facă, pe cînd paturile... Despre asta am îndoielile mele. Se repetă. Jacques refuză să se scoale. Şi-a scrîntit o vertebră lombară. O să aibă grijă de Juanito, pe care Dolores ni l-a încredinţat pentru „mica ei javaneză săptămînală", şi care se trînteşte pe covor. La zece şi zece, decidem deodată să fugim la biserică. Imposibil să-mi găsesc cizma stîngă : Juanito a făcut-o să dispară. Vincent are o gaură enormă la pantof, foarte vizibilă.

— Pune-ţi baschetţii...

— Nu pot. Juanito i-a aruncat în apa din baie... Sînt tot acolo.

Îi scot şi-i pun la uscat. Vincent pleacă la biserică cu şoseta văzîndu-i-se prin gaura pantofului. Eu am tras în grabă o altă pereche de cizme, care-mi strîng pantalonul şi-mi dau aerul că am coborît de pe cal. Cele mici urmează, prost pieptănate ; la biserică, Pauline se agită fără încetare.

— Nu-mi place biserica, spune.

— Nu eşti obligată să mergi, la vîrsta ta, răspunde Alberte.

— Nu-mi place biserica, repetă această precoce eretică.

Mă întorc acasă : e ora unsprezece. Casa cu susul în jos. Trebuie să mă duc să iau de mîncare. Să mă reped la Batignolles, s-o văd pe mătuşa şi să-i duc cîte ceva, să-l masez pe Jacques cu o pomadă cu ardei (am o încredere oarbă în remediul ăsta), să prepar masa. Copiii refuză în continuare să-şi facă paturile.

— Trebuie mai întîi să luăm aer...

Dar nu pot să ia aer în grădina Luxembourg fără un balon nou ; Luc, cîinele, mănîncă toate baloanele. Mă uşurez de zece franci.

Provizii : sacoşă greu de purtat de-a lungul Bulevardului Saint-Michel. Lui Daniel îi trebuiesc cîteva cutii de conserve „ceva mai deosebite", pentru a sărbători un pic ajunul Crăciunului cu colegii. Mică oprire acasă ca să-l masez pe Jacques. Geme. De jur împrejurul patului, se înghesuie lăzi destinate mutării care se apropie. N-o să mă întorc de la Batignolles înainte de ora două, şi lui Jacques îi e foame. Nu vrea să aştepte întoarcerea mea şi a copiilor ca să mănînce. Repet — ouă şi vin roşu. Cuprinsă de contagiune, mă aşez pe pat, mănînc şi beau puţin. Destindere. Douăsprezece şi jumătate. Repede la Batignolles. Drum lung. Încerc să meditez asupra celor veşnice şi mă trezesc gîndindu-mă la cadourile de Crăciun.

Ajung. Duc cu mine o bucată de pui împachetată în carton. Mătuşa mă primeşte cordial.

— Cînd am poftă să-l văd pe Jacques, vii tu, şi cînd vreau să te văd pe tine, vine el.

— Ce să-i faci, mătuşă...

O dată principiul pus şi independenţa afirmată, se mai îmbunează şi ajunge chiar să rîdă puţin, vorbindu-mi de tinereţea ei.

— La revedere, mătuşă.

— Ai şi plecat ?

— Ştii... n-o să putem prînzi înainte de două şi jumătate...

— Ce idee !...

Reîntoarcere. Cu atît mai rău, iau o maşină. Ajung acasă. Jacques dormitează. Daniel, retras în camera lui minusculă cu unul sau doi prieteni, face zgomot mare cu ajutorul unor instrumente electrice. Mierla, supraexcitată, vociferează. Paturile nu sînt făcute.

Prepar o budincă de brînză, fiindcă fetelor le place asta şi merge repede. Fetelor nu le place aproape nimic. De altminteri, aseară Daniel ducîndu-se să bea, a lăsat frigiderul deschis şi pisicile au mîncat carnea pe care o lăsasem pentru masa de duminică. Îi atrag atenţia.

— O, nu face nimic ! spune drăguţ. Am luat masa la restaurant...

Deci din nou tava pe pat, budincă, furculiţe. Copiii sînt fericiţi de pe-acum.

— Şi în felul ăsta, tata nu se va simţi singur...

Jacques, care s-a trezit cu o pisică pe cap şi alta pe stomac, rîde. Armonie.

În ultimul moment, ne dăm seama că nu mai este alcool în reşoul în care se face budinca. E ora două şi treizeci de minute. Cel puţin. Peste tot închis. Copiii cutreieră clădirea ca să împrumute alcool de la vecini. Se întorc cu : o maşină de calculat în miniatură (reclamă de „Scotch"), un metru care se strînge, un număr vechi din

„Picioare nichelate", două globuri de Crăciun, trei caramele şi o acadea. Vecinii au crezut probabil că adună pentru săraci! În disperare de cauză, alimentăm reşoul cu o rămăşiţă veche de whisky. Nu arde aşa de bine ca alcoolul, totuşi destul de bine... Jacques se însufleţeşte bînd vin alb. Daniel îşi aduce contribuţia lui povestindu-ne ce a mîncat la restaurant. Bună dispoziţie generală.

După-masă, repetăm mica noastră piesă. Pauline, care interpretează cu talent un crocodil, şi-a pierdut de curînd toţi dinţii din faţă. De aceea, de cîte ori declară: „uitaţi-vă la dinţii mei", se produce un rîs general.

— Au şi crocodilii dinţi de lapte, declară ea. Discuţia e aprinsă. Crocodilii îşi păstrează toţi dinţii?

E ora şapte. Din nou o tavă pe care se îndeasă alimente diferite, cîrnaţi, ouă tari, un rest de spanac, pe care-l mîncăm în ceşti, dintr-o grijă neaşteptată de a nu-i lăsa prea multe vase murdare lui Dolores. Privim un vestern la televizor. Trebuie să recunosc că e captivant. Atît de captivant încît observ prea tîrziu că fără s-o piardă din ochi pe Marlène Dietrich copiii s-au dezbrăcat şi hainele lor sînt răspîndite pe jos. Luc încearcă să se culce pe ele: Jacques explodează. Explozie scurtă, perfect ineficace, dar rituală. Pauline simte şi încearcă să plîngă din bună-cuviinţă.

— ...Copii prost crescuţi! Nici măcar nu şi-au făcut patul!... Profită de oboseala părinţilor! etc.

Micuţii de ei rămîn placizi, îşi strîng hainele şi se duc să le pună în sufragerie, într-un morman absolut identic, pe bufet. Pisica se va culca

pe ele, în locul cîinelui. E totuşi mai curată. Pe urmă se întorc cu atîta bucurie, cu atîta seninătate, că-ţi face plăcere.

— Cred că ultimele zile aici vor bate toate recordurile, spune Jacques liniştit.

Ne mutăm peste trei zile.

În fine, să dormim! Ne vom trezi tresărind, spre miezul nopţii: e Daniel care vine, cuprins de îngrijorare, să vadă dacă „deşteptătorul e întors". Vorbim puţin, ne vine ideea să bem un suc de fructe; mă scol.

Luni dimineaţa, am plecat foarte devreme. Să şterg cu buretele în mintea mea, să fac vid... Dar, trecînd prin cele trei odăi ca să mă duc în odaia de baie, ca santinelele care se schimbă, una după alta, mici voci se ridică din umbră:

— Tu eşti, mamă?

— Vino să mă săruţi...

— Unde te duci?

Orarul meu nu se schimbă niciodată, dar în fiecare zi mi se spune: „Unde te duci?" Într-o zi, plictisită, i-am spus Albertei:

— La bal la Elysée.

Dar ea mi-a răspuns:

— Petrecere frumoasă!

Şi a adormit din nou.

Casa este de carton

Casa este de carton.
Scara... de hîrtie...

cîntă Vincent. E tocmai impresia pe care o am şi eu. Mi-o confirmă: dezordinea ce domneşte

în odăi ; îmbrăcămintea bizară a copiilor mei (Daniel e la perioada aceea din adolescență cînd, cu părul pe spate, împodobit cu inele și lanțuri, evocă un tînăr șef barbar sau un figurant de la Operetă ; neregularitatea resurselor noastre, agravată de neregularitatea gestiunii noastre (supraevaluînd sau subestimîndu-ne rînd pe rînd mijloacele, suprimăm spălatul rufelor la spălătorie, tutunul, timbrele). Într-o vară, Jacques, apucat de o adevărată furie pentru economie, și-a pus în cap să se hrănească în mod exclusiv cu lapte, și a făcut gălbinare. Iar pe urmă, dăm dineuri de douăzeci de persoane, unde rața cu portocale fumegă pe tavă, și unde *volnay*-ul [1] este servit în pahare de muștar. Și-apoi prostul obicei pe care-l avem de a angaja femei de serviciu după aspectul lor : „Are o figură interesantă... are caracter", apreciază Jacques, cu capul răsturnat pe spate, cu ochii pe jumătate închiși, în fața postulantei uimite. În ce mă privește, simpatia joacă un mare rol în aceste elanuri necugetate, care mă îndeamnă să angajez, pentru spălatul vaselor, o aspirantă flautistă, pentru șters praful, o fată năpăstuită cu gemeni din flori, pentru gătit, o bețivă simpatică ce-a lucrat mult în cantine militare. Această metodă, bazată pe estetică și pe afinitățile elective, a dat rareori rezultate bune, pe plan menajer cel puțin. Fosta manechin a plecat încălțată cu pantofii mei, bețiva a ținut-o pe fiica mea cea mică (Pauline) cu capul în jos și a încercat s-o vîre

[1] Vin renumit.

astfel în scaunul ei de bébé, flautista a spart mai multe încălzitoare de apă printr-o metodă a ei proprie, al cărei secret a refuzat totdeauna să-l divulge. Oricum, în conflict perpetuu cu organizații diverse, dar impozante, fără a mai vorbi despre impozite directe și indirecte totdeauna în întîrziere, de contravenții care se adună, senzația mea de nesiguranță este agravată de nesfîrșiții nasturi care lipsesc, șosetele și chiloții fără elastic, becurile electrice arse pe care nimeni nu le înlocuiește, clanțele de ușă deșurubate (oare la alții se deșurubează clanțele de la uși ? La alte familii, normale, nu lipsesc niciodată clanțele la uși. Unde găsesc timpul să le înlocuiască ? Cît despre mine, niciodată n-am reușit să-l identific pe misteriosul deșurubător de clanțe, presupus autor și al celorlalte acte de sălbăticie).

Casa este de carton... M-am întrebat adesea : oare e vina mea ? Și, e firesc să fie așa ? Scara este de hîrtie... Toată casa mi se pare de hîrtie, laolaltă cu aceea care o înnegresc eu însămi cu răbdare, și care îmi scapă apoi cu totul, și cu desenele astea de copii pretutindeni, apoi pînzele pe care Jacques le îndeasă sub scară, cărțile care stau deschise peste tot, poemele neterminate, colajele făcute de copii pînă și bibelourile astea strălucitoare și fără valoare care își găsesc adăpost la noi și-și continuă o lungă existență, mult mai bine păstrate decît micile și prețioasele porțelanuri de Saxa (acolo unde ele n-au rezistat nici opt zile) : toate acestea formează substanța colorată, ușoară și tremurătoare a casei noastre.

Totul se sparge aici, totul se prăfuieşte, dispare, în afară de ce e efemer. Nu există ordine, oră, nici menu-uri, şi se poate oare numi muncă activitatea asta a noastră care constă în a acoperi răbdător cu culori pînzele şi cu semne negre hîrtia ? Ca o justă recompensă a lucrurilor, copiii noştri manifestă cea mai mare abilitate în confecţionarea mobilelor de carton, fac crochiuri, poeme, montaje, teatru, dansează, cîntă, rîd, plîng cu cea mai mare uşurinţă, dar nu se spală pe dinţi, îşi uită ghiozdanele cînd se duc la şcoală, aduc carnetele pline de note proaste cu un surîs dezarmant şi sînt în general gata la toate, în afară de ceea ce e considerat ca fiind normal pentru nişte şcolari de vîrsta lor.

Prieteni intră şi ies, cinează sau prînzesc. Chiar animalele se instalează, în aparenţă din propria lor iniţiativă. O pisică pierdută, un cîine primit. Un peşte roşu cîştigat la o loterie şi care atinge azi vîrsta canonică de patru ani. Un porumbel cu aripa frîntă s-a refugiat într-o zi pe scară şi, cînd am sosit, a început să se caţere penibil pe scări, ca să se oprească în faţa uşii noastre. Nu încăpea îndoială. Voia să vină la noi. Vincent l-a adăpostit trei luni în camera lui. Repede domesticit, porumbelul i se aşeza pe pernă, lîngă capul lui, noaptea. Spectacol mişcător pentru cine nu vedea starea cămăruţei, grăunţele risipite peste tot, şi murdăriile acelea obişnuite cînd ai porumbei şi despre care se spune în jurnale că „dezonorează" statuile. Camera lui Vincent a fost cu totul dezonorată.

Nu mai vorbesc de animalele accesorii — broaşte ţestoase oferite de prietenul nostru Bobby, care-i

învaţă pe copii bazele dansului clasic („un meditator bun pentru limba latină ar prinde mai bine", spune Jeanne. Dar e vina noastră dacă prietenul nostru este dansator şi nu meditator de latină ?), hîrciogi episodici, căţeluşi mici „încredinţaţi" lui Dolores de vecini care pleacă în vacanţă, mierlă fluierătoare (o, şi încă cum !) şi pe care a mîncat-o cîinele, iepure pe care Dolores l-a cîştigat la o loterie şi care a făcut inaccesibil pentru cincisprezece zile accesul la a doua cameră de baie, de care sîntem atît de mîndri...

Cîine, pisică, porumbel, iepure, tot ce trebuie pentru o numărătoare la un joc de-a v-aţi ascunselea. Casă de hîrtie, casă cu uşile mereu deschise ; degeaba încerc să închid aceste uşi, să astup găurile prin care totul se pierde, totul fuge, totul intră. Dar trebuie oare să închizi, să astupi, să faci ordine, să înţepeneşti ?

Intenţii bune

Şi totuşi, ne-am căsătorit, Jacques şi cu mine, cu intenţii atît de bune ! Totul reintra în ordine, totul rămînea. Am cunoscut o vreme beţia rezonabilului. Vom înceta de a fi copii, vom deveni perechea model, adultă, de care copiii noştri, unii şi veniţi pe lume, aveau nevoie. A fost o orgie de reverie practică, un romantism invers, care ne-a prilejuit mari plăceri. La o parte cu Veneţia şi cu Mozart ! Nu mai vorbeam decît de etajere, coşuri de lenjerie, bugete viitoare. Ieşeam pentru a ne duce la Bazarul Primăverii să cumpărăm robinete cromate mai puţin scumpe decît la ne-

gustorul de culori (cîştigam 0,95 fr. de robinet) şi ne întîlneam la un restaurant chinezesc, cheltuind de zece ori preţul robinetelor. Dar mereu sub supravegherea modelelor noastre, al acelei perechi ideale care ne urmărea, ne făceam că sîntem acolo ca să „discutăm serios".

Ne întorceam foarte tîrziu, îmbătaţi cu vin roşu prost, cramponîndu-ne totuşi de fel de fel de fiţuici, pe care se citeau cifre, şi pe care le rătăceam imediat.

De ce oare cuplul acela ideal nu s-a materializat niciodată ? De ce bugetele, atît de bine stabilite, n-au fost niciodată aplicate, repartiţiile ingenioase au rămas pe hîrtie, marile principii (Jacques : „Niciodată animale". Eu : „Să facem în fiecare zi curăţenie temeinică în cîte o cameră") au fost violate deîndată ? Animalele au venit, camerele s-au umplut cu obiecte (încă un mare principiu : fără bibelouri), ceea ce face curăţenia foarte grea... Totul a crescut în jurul nostru ca plantele în junglă. Am trăit zece ani cu iluzia că ar fi suficient să ne mutăm. Şi pe urmă ne-am mutat...

Paranteză asupra bibelourilor. Dolores spune : „Dacă măcar ar avea valoare !" Ah ! Dar tocmai faptul că nu au valoare e scuza noastră.

Procedeul a fost simplu, de fapt. Robinetele n-au fost puse niciodată. Clanţele s-au dus una după alta. Ferestrele au încetat să se mai potrivească, deşi nu-i făcuseră dificultăţi proprietarului precedent. Chiuveta, tratată fără condescendenţa ce i se cuvenea, s-a astupat cu încăpăţînare, cu toate intervenţiile săptămînale ale unui instalator între două vîrste şi între două vinuri, care-mi făcea propuneri galante. Baia a fost mai îngăduitoare, furniza apă caldă din abundenţă, ne primea ore întregi în sînul ei, cîteodată pe mai mulţi, dar ca să ne dovedească totuşi că păstra distanţele, refuza, prin intermediul unui buşon recalcitrant fixat în fundul ei, să se golească. „Ar trebui să schimbăm buşonul", îmi spunea Jacques distrat, de fiecare dată cînd se găsea în baie, citind *Le Monde*. „Desigur, dragă..." Dar instalatorul : „Păi bine, fetiţo, se deranjază cineva pentru un buşon ? Puteţi să vă descurcaţi şi aşa. N-aveţi decît să-l ţineţi în timp ce se goleşte cada."

Îl ţineam. Dolores sau eu, frînte în două, cu obrazul contractat de efort, cu mîna băgată pînă la umăr într-o apă care devenise îngheţată şi care se golea încet. Dar de cele mai multe ori nu-l ţinem şi baia rămîne plină cîteva ore, ceea ce dă prilejul copiilor să lanseze acolo o flotilă de pescuit (urlete cînd ne decideam s-o golim) şi lui Juanito să se dedea la experienţe ştiinţifice : imersiunea unei pisici, a unei salatiere, a unui volum de Balzac în ediţie *Pléiade*, care, după ce a stat de trei sau patru ori în elementul umed şi după ce a fost uscat pe soba de cărbuni, a luat aspectul torturat al unui trofeu marin, amforă greacă milenară, crab incrustat cu madrepori. Totuşi, ne găsim în relaţii destul de bune cu cada de baie, cucoană bătrînă, puţin capricioasă, dar binevoitoare în felul ei. N-aş putea spune acelaşi lucru despre cele două scaune care se prăbuşesc sub noi, despre bufet, deosebit de prefăcut, care continuă să apuce degetele cu toate mîngîierile şi toate reparaţiile, despre frigider care, chiar în prima lui tinereţe, se încăpăţîna să producă în cursul nopţii cantităţi mari de apă tulbure, inexplicabile, înecînd

alimentele încredințate lui, și pe care vîrsta nu l-a dus la mai multă continență. Bufetul și-a pierdut cheile de mai multe ori și ce să mai faci la ora unu și un sfert, cînd copiii bat din picioare de nerăbdare — „am să întîrzii la școală" — și nu ai acces la veselă? „Sandvișuri", spune Cathie, îngerul căminului, pe care nimic n-o tulbură. Desigur. De altminteri, copiii găsesc soluția asta perfectă, ca tot ce e neașteptat, și în timp ce îi îndopi cu pîine și cu brînză, Taxi, pisica, se va delecta cu biftecul de cal. Dezamăgit fără îndoială de vendetta lui (a primit atîtea lovituri de picior!), bufetul ne zvîrle cu dispreț cheia, pe care o ținea ascunsă în sînul unui șervet de masă. A ratat de data asta. O să ne mai prindă. În cuprinsul lui, ermetic închis, se produc prăbușiri de veselă, inexplicabile dar eficace. Mai multe farfurii de supă, așezate cu îndrăzneală deasupra unui teanc de cești, cu un simț aerian al arhitecturii care trădează mîna lui Cathie, își găsesc acolo sfîrșitul prematur... „S-ar zice: Creația lumii de Darius Milhaud.", îmi spune Alberte, puțin pedantă. Pauline scoate strigăte de veselie: în dezastru, a regăsit oarul de argint de la botezul ei, pierdut de mai multe săptămîni. Gînditoare, Cathie se uită la cataclism. „Ar trebui, totuși, să cumpărăm într-o zi alt bufet", spune. Ne-nțelege.

Nu mai vorbesc de becurile electrice. Consumul nostru e atît de mare că-ți imaginezi torente de lumină, baluri sub Ludovic-Filip, Galeriile Lafayette la Crăciun, Orly, Ritz, Elysée. Becurile se pretează la noi în casă la explozii subite, dispariții misterioase, metamorfoze surprinzătoare, experiențe perverse. Vopsite în albastru, în galben, preferă, ca Ahile, o viață scurtă dar glorioasă decît o lungă existență obscură sub abajur. (De altminteri, nu avem nici un abajur, ci globuri de plastic care prezintă avantajul, odată încălzite cum trebuie, să capete o moliciune și o plasticitate care permite să le modelezi ca o argilă.) Viața secretă a becurilor electrice ar cere la noi un volum. Și ne-am resemnat să le tratăm ca pe dansatoarele de la Operă, care costă foarte mult, te înșală, te părăsesc, dar de care n-ai putea să te dispensezi. Nu, ceea ce ne jenează sînt perdelele. De ce oare în casele în care ne aflăm nu sînt niciodată perdele?

Perdele

Într-o zi de mare tristețe, în Normandia, în casa aceea de țară căreia singură denumirea pare să-i confere totuși un brevet de onorabilitate („casa mea de la țară" sau „mica noastră proprietate din Normandia" — asta sună bine), a trebuit să constat că, în ciuda așteptării demnă de Regii magi, perdelele nu veniseră să se așeze la ferestrele noastre rustice. Cu toate astea, mi le închipuiam atît de bine, cu carouri roșii și albe, foarte „fermuliță" — Jacques le vedea mai degrabă cu dungi albe și verzi, ceea ce dădea loc la discuții foarte serioase, gen foarte tînăr menaj, la care participau și copiii, care ar fi dorit mai mult floricele; totul era foarte drăguț, în genul acelor filme americane în care se văd familii atît de perfecte, înconjurate de tot felul de aparate de

bucătărie. Dar perdelele nu veneau, cu toată încrederea noastră. La Paris, pierdusem puțin curajul ; în cursul anilor, apărea din ce în ce mai limpede că perdelele nu vor veni. Vecinii se obișnuiseră să-i vadă pe copiii noștri trăgîndu-și chiloții, și, în ce ne privește, cînd ne apuca o criză de pudoare, aveam antreul, care era lipsit de ferestre. Dar la țară, înconjurați de pajiștile verzi, de livezile cu merii în floare sau cu fructe, speranța revenise. Casa cerea perdele, era evident. Te așteptai aproape să le vezi că vin ca un zbor de rîndunele, prin fereastră, într-o zi frumoasă. Jacques spunea din cînd în cînd, cu o umbră de nerăbdare, temperată de un optimism temeinic : „E totuși curios că nu sînt perdele aici". Aprobam. Plecam la plimbare sau la piață. Plecam, ne întorceam, cu mașina plină, încărcată cu varză, caramele, reviste ilustrate (să nu uităm fotoromanele lui Dolores) și cu țigări, corabie a unui cuceritor al Primisterului : fără perdele. Absența lor mă izbea de fiecare dată mai mult. În inima mea, geniul domestic al Flandrei suspina. Și într-o zi, evidența m-a izbit în inimă cu cruzime, ca raza de lumină a unui fulger, lăsîndu-mă la pămînt, gata totuși să mă supun destinului : n-o să avem niciodată perdele.

Sînt oameni pe care perdelele nu-i doresc. Sînt oameni a căror veselă este întotdeauna desperecheată. Sînt oameni cărora coșurile le fumegă și pe care bufetele îi detestă. Sînt oameni în părul cărora pieptenele nu poate să intre, pe care nu-l schimbă cele mai bine concepute permanente. („Ce vreți", îmi spun mîhniți o încîntătoare doamnă Eliane, și chiar amabilul domn

Jean-Pierre, care încearcă uneori să-mi civilizeze părul. „Vă dați o dată cu peria și stricați tot.") La oamenii ăștia, copiii au întotdeauna dinții prost îngrijiți, șireturile de la ghete desfăcute, o pată de cerneală pe pulovărul de duminică, nasturi care lipsesc peste tot și *Cei trei Mușchetari* ascunși în ghiozdan, între o gumă de mestecat sfărîmată și un port-chei. Ce să faci ? O, Flandre aurite ! O, visuri de porțelan ! O, geniu casnic al cănilor lăcuite, al parchetelor strălucitoare, al rochiilor de duminică ! Lalea unică într-un vas, carte uitată pe masă și pe care o regăsești acolo ! Dulapuri cu lenjerie !

Am plîns. M-am rugat. Am scris un poem. Tot n-avem perdele !

Un prieten mi-a dăruit un caiet de socoteli. Pe urmă, o agrafă monstruoasă destinată corespondenței, care purta aceste cuvinte (amenințătoare) : „Nu uita". Pe urmă o pasăre albastră foarte frumoasă, destinată să strîngă acele care vin și se duc prin casă, ca țiparii în ocean, cu epoci de reproduceri și migrații. Era periculos. Aproape izbutise. În fine, mi-a oferit o floare de hîrtie fără nici o utilitate. Încă o șansă pierdută. Contaminarea se produsese.

Obiecte

Dar există obiecte care ne iubesc. Zmeele de exemplu. Pușculițele mexicane, capete mici glumețe suspendate deasupra pianului. Instrumentele

de muzică (pentru băiatul meu cel mare — banjo-ul, chitara, saxofonul, clarinetul, toba congoleză, la care se adaugă cîteodată percuţii mai episodice). Pentru fiica mea Alberte, pianul ; pentru mine chitara de acompaniament ; bărbatul meu are un violoncel de care se serveşte puţin, dar a cărui prezenţă pîntecoasă îi dă satisfacţii ascunse. Am avut în persoana Catherinei, înger normand care şi-a petrecut la noi adolescenţa — de la paisprezece la optsprezece ani — o flautistă perseverentă. Dolores domneşte prin flamenco. Daniel conduce orchestre de jazz efemere dar zgomotoase (una din formaţiile lui cele mai reuşite a fost dizolvată pentru că, într-o zi de 14 Iulie, a dezamăgit mulţimea în delir din Arcueil-Cachan printr-o execuţie prea discordantă şi a sfîrşit, sub efectul ebrietăţii, prin a se întinde pe estrada tricoloră !). În fine, am avut o mierlă de India despre care se spunea că imită vocea omului, dar care, începînd cu un dispreţ calculat să latre ca un cîine, s-a îndreptat mai pe urmă către muzică, a considerat radio-ul şi televiziunea ca pe nişte rivali în casa noastră, şi a ajuns să scoată sunete supraascuţite şi supraputernice, de o întindere şi de o diversitate cu nimic mai prejos decît vocea Ymei Sumac, moştenitoarea Aztecilor, privighetoarea americană. De asemenea se simt bine la noi : păpuşile, caleidoscoapele, borcanele goale (fără capac), sticle de formă ciudată (despre care adunarea crede că se vor transforma într-o zi în lămpi), ghetele din care nici o pereche, chiar uzată, nu se decide să ne părăsească. În disperare de cauză, Daniel, care este întreprinzător, le-a fixat pentru o

vreme pe peretele camerii lui, cu cuie ; aşa cel puţin se ştie unde sînt. Sfoara, fiolele cu Scotch, coşurile de răchită desfundate, tapetele multicolore (prea mici pentru a servi drept cuverturi), şalurile (cum aţi vrea să ieşiţi de acasă înfăşurată într-un şal de trei metri ? Pisicilor le place), cărţile, ramele fără pînze, pînzele fără rame, şekerele pentru cocteil ruginite, şi lopăţelele de tarte de origine misterioasă, medicamentele pe care nu le ia nimeni. Cuiele răsucite. Clasoarele unde nu se clasează nimic. Stilourile şi periuţele de dinţi ne sînt credincioase. Cheile, cu toate că puţin poznaşe, cresc şi se înmulţesc, căci există o mulţime, mari sau mici, care n-au aparţinut niciodată nici unei broaşte. Unele nu sînt mai mari decît o unghie. Om fi fost oare liliputani într-o existenţă anterioară ? Mă uit la una, visînd. N-am avut niciodată casetă de bijuterii, nici cutie care să se închidă cu cheie, nici vreun săculeţ microscopic... O puşculiţă ? Tocul unui pieptene de aur ? Cutia de croitorie la care am visat totdeauna, dar pe care, ca şi perdelele, n-am văzut-o venind ? „Să nu-ţi pese, zice Pauline care mă surprinde în contemplare, o să răsară şi asta ca şi celelalte.“ A întîrziat doar puţin.

Politica

Doamna JOSETTE : Dacă aş ieşi, m-aş duce la manifestaţia de la Trocadéro, fiindcă sînt gaullistă.

EU : Sînteți gaullistă și ați votat întotdeauna „nu“ ?

Doamna JOSETTE : Asta n-are a face. E o chestiune de gramatică, v-am spus. Studenții dumneavoastră, de-alde Cohn-Bendit[1]... ce oroare !

EU : Sînteți împotriva studenților, doamnă Josette ?

Doamna JOSETTE : Bineînțeles. Vorbesc, fac zgomot, în loc să acționeze, să ia locul tuturor acestor monștri și să schimbe puțin tot ce nu merge. Uitați-vă la promisiunile ce se fac. Mărirea salariilor, mărirea salariilor... Pe urmă, o să fie inflație, și dacă nu poți să cumperi nimic, la ce servește mărirea salariilor ? Reflectez. Puterea de cumpărare trebuie sporită și nu denumirea banului. Și nu se poate spori puterea de cumpărare la modul în care sîntem organizați acum. Cei care trebuie suprimați sînt intermediarii, întreaga organizare trebuie refăcută.

EU : Cu forța ?

Doamna JOSETTE : De ce nu ? Studenții dumneavoastră ar face mai bine să ia puterea decît să pălăvrăgească la Odeon.

EU : Sînteți mai revoluționară decît credeți, doamnă Josette.

Doamna JOSETTE : Eu ? sînt de dreapta, ca toată familia mea. Dar gîndesc.

Și este adevărat. Singurătatea și reflecția au făcut din doamna Josette o ființă aparte, cu totul

[1] Unul dintre capii mișcărilor studențești din mai 1968 din Franța.

originală, poate că prea puțin dotată la început, dar care cel puțin s-a dezvoltat fără piedici, deși ignoră complet sensul transformării ei. Ideea că e „de dreapta“ ca și dulapul breton sînt moșteniri de familie pe care le păstrează din pietate și fără să le ia drept ce sînt. E o ilustrare surprinzătoare a frumoaselor pagini ale lui S. Weil despre atenție. Nu are decît această calitate și scoate din ea o viață interioară care ajunge s-o mulțumească. Nu dorește nimic altceva.

Buchete de flori

Jacques și Daniel au obiceiul să-și exprime cu multă fermitate opiniile politice. Jacques se servește în argumente, la drept vorbind destul de serioase, de o violență cu totul catalană ; Daniel exprimă punctele de vedere cele mai extreme cu o răceală nordică. Interlocutorul, făcut sandviș, este repede derutat, înnebunit, îl apucă amețeala, și dacă cumva opiniile lui diferă, prelucrat cu vehemență sau condamnat cu răceală, în fața acestui dublu atac, sfîrșește prin a se lăsa păgubaș, sau prin a petrece o seară neplăcută. Zadarnic încerc să-i potolesc.

— Dacă nu vorbim de lucruri interesante, de ce să ne întîlnim ?

— Desigur.

Am invitat de curînd la dineurile noastre de duminică o prietenă pierdută din vedere de cîtva timp, tînără femeie agreabilă și frumoasă, dar

care se declară dintr-o dată, ingenuu, „complet demobilizată" din punct de vedere politic. Ochii lui Jacques se aprind, obrazul lui Daniel înțepenește. Asaltul va începe. În zadar încerc să lansez alt subiect de conversație. Acum e prea tîrziu. Cu atît mai mult cu cît invitata, așteptîndu-se la vreun schimb monden de păreri, nu se eschivează, nu apucă prăjina întinsă și continuă să profeseze un elegant dispreț față de angajamentele prea serioase. Jacques începe lupta pe un ton vibrant, încă moderat. Daniel coboară pînă la o notă joasă, ușor dojenitoare. Amîndoi demarează armonios, pe urmă — după zece minute — se înfruntă, azvîrlindu-și-o unul altuia pe nefericita victimă, de-a dreptul uluită. Înfruntarea devine violentă. Indexul lui Jacques se întinde, răzbunător, mîna lui Daniel se așază, protectoare, asupra vizitatoarei. Un proces în care rolul acuzării este asumat pe rînd de unul și de celălalt, în timp ce acela de avocat trece imediat la partea adversă. Apărată, calomniată, acuzată de cele mai rele intenții, scuzată în numele unor circumstanțe atenuante, pe care nu și le știa, nu poate totuși să plaseze nici un cuvînt, nici să mănînce farfuria de cușcuș pe care i-am așezat-o în față și care se răcește lamentabil. În disperare de cauză încerc, cu Andrée, prietenă veche și obișnuită filozofic cu izbucnirile noastre, o diversiune. Cît mă ține gura :

— Andrée, ai văzut *A fost o dată în Vest ?*

— Da, strigă ea, mi-a plăcut destul de mult partea în care...

Un moment, invitata scapă fascinației de temut a celor doi campioni, care-și continuă lupta.

— Mi-a plăcut foarte mult, spune ea.

Așezat în capul mesei, Bobby, dansator clasic și amorezat de armonie, vede sensul intervenției mele și vrea să mă ajute :

— Cred că e un film american, nu ?

— Da, l-am văzut la New York, spune invitata.

Daniel n-ar lăsa să treacă această frază :

— Cred că v-ați dus într-adins ?

Lui Jacques :

— Crede că America...

— Nu, nu crede ! răspunde Jacques cu violență.

Ridicați unul împotriva celuilalt, unul admirabil ca stăpînire, celălalt tulburător ca ardoare, nu mă pot stăpîni să-mi admir fiul și bărbatul, vitalitatea care-i încaieră și înțelegerea profundă care se manifestă din cînd în cînd, ca un răgaz religios, după care lupta reîncepe mai cu foc. Vizitatoarea, la drept vorbind, nu le servește decît drept pretext, drept minge, și numai sănătatea lor morală și fizică bună dă această intensitate unei controverse pur formale. Dar, „dacă sîntem de aceeași părere, nu înseamnă că nu mai trebuie să avem conversație, nu ?"

— Mai ia puțin berbec... ceva legume ?

Implor degeaba. Invitata și-a pierdut pofta de mîncare. Putea s-o piardă și mai ușor.

— Acest tip de om te demobilizează pur și simplu.

— Pardon : te duce la fascismul larvar, cu atît mai mult cu cît este inconştient.
— S-ar putea admite totuşi... vociferează Jacques.
— Dacă începi să admiţi ceva, admiţi totul, spune serios Daniel, Fouquier-Tinville în devenire.
Strig cu energia disperării :
— Şi *Cocina* ? Ai văzut *Cocina*, Andrée ?
Degeaba, Andrée este animată ea însăşi de o ardoare războinică, pe care numai volubilitatea combatanţilor o împiedică să şi-o manifeste, şi, în loc să-mi răspundă, se întoarce către Vincent şi mica lui prietenă, Sylvie, de treisprezece ani, care întreabă :
— Ce spun ?
— Ce spun, copiii ? Dar întreaga responsabilitate a omului e pusă în joc, iată. Nu înţelegeţi că...
Totul e pierdut. Mă duc să aduc brînza, escortată de Bobby care geme ţinîndu-şi între mîini capul plin de bucle.
— Un dineu de apocalips, de apocalips !
Prietena a plecat pe la orele zece, rămînînd politicoasă, dar palidă, cu ochii încercănaţi, cu durere de cap.
— Ce animaţie e la voi ! a spus cu politeţe.
A doua zi, în camera de baie, refluxul mareei, Jacques şi Daniel sînt apucaţi de remuşcări.
— I-am stricat seara.
— Era totuşi atît de simpatică...
— E o fată frumoasă, şi nu e proastă...
— N-o să mai îndrăznească să vie... ce să facem ?

— Dacă-i telefonăm ca să ne scuzăm, o să creadă că ne batem joc de ea...
Jacques e străfulgerat de o idee :
— O să-i trimitem un buchet de flori...
— Nu-i rău, zice Daniel. Dar credeam că sîntem la ananghie în momentul ăsta, nu ?...
— Nu face nimic. O să adăugăm un cuvînt drăguţ. Un buchet !
Actul expiator s-a îndeplinit în cursul zilei. Chiar în aceeaşi seară, ne ducem în grup, Jacques, Daniel şi cu mine, la un cocteil monden, dat în onoarea mamei mele. Daniel întîlneşte acolo o tînără prietenă, logodită de curînd. Se izolează într-un colţ. După ce mi-am îndeplinit toate îndatoririle de politeţe, am observat că Jacques s-a dus să se alăture tinerilor. M-am apropiat şi, în acelaşi moment, aud :
— Vă admir că aveţi convingeri... În ce mă priveşte, n-am nici una, dar chiar nici una...
Mă reped :
— Atenţie ! Aduceţi-vă aminte !
Ei îmi fac un semn din cap, să mă liniştească. Mama mă pescuieşte ca să mă prezinte unor noi sosiţi. Mă depărtez cu nelinişte în inimă. După douăzeci de minute, îi regăsesc, Jacques foarte animat, Daniel prea calm, tînăra fată prea îmbujorată.
— Vă las, zice ea cu o uşurare evidentă. Trebuie să văd de ceilalţi invitaţi...
Mă uit la bărbatul şi la fiul meu cu o privire bănuitoare. Privirea lor mă evită.
— Ce i-aţi mai spus bietei fete ?
— O, nimic... aproape nimic... o mică discuţie...

— Hai, fiţi sinceri! Iar un buchet?
— Aşa cred... spune Daniel.
O să se termine prin a ne costa scump!

Religia

Mătuşa mea se măritase în 1914. După şase luni, bărbatul ei, pe care-l iubea foarte mult, era dat dispărut. „Dumnezeu a vrut aşa, zicea dînsa. Nu pot să spun că-i sînt recunoscătoare."

Rămasă văduvă, fără să-i treacă măcar prin minte să se mărite din nou, în cele trei odăi ale ei, întunecoase şi murdare, la parter, a adăpostit, a hrănit, a întreţinut pe rînd şi a tiranizat mai mulţi membri ai familiei aflaţi în nevoie, avînd grijă s-o poată părăsi fără ca recunoştinţa să le devie o sarcină prea grea.

Observaţiile ei înţepătoare, bănuielile jignitoare asupra obiceiurilor şi nepăsării lor îi descărcau de această povară. Nega de asemenea plăcerea delicată de a ajuta, care era rana acestei inimi ursuze, arţăgoase şi bune. Instaura raporturi dure, ironice şi fără milă, îşi tiraniza nevoia de afecţie, care-i rămăsese dintr-o copilărie de orfană. Pe mormîntul verilor, care o crescuseră „de milă", n-a încetat niciodată să ducă flori în fiecare an. „Le sînt datoare, dar nu pot spune că-i regret..."

Ţinea de altminteri o socoteală foarte exactă a aniversărilor, a cadourilor, a micilor atenţii pe care trebuia să le „dea", şi supliciul lent al paraliziei care-i cuprindea membrele în fiecare zi tot mai mult, i-a fost cu siguranţă mai puţin penibil

decît acela de a nu mai avea de unde să „dea", de a nu putea să mai „dea".

Econoamă, de o parcimonie feroce pentru ea însăşi, îşi distribuia întreaga pensioară de văduvă de război şi de fostă funcţionară P.T.T., cu o generozitate agresivă. Avea nevoie să creadă în venalitatea celor care veneau s-o vadă (Ia banii ăştia, ia vasul ăsta, tabloul ăsta, bibeloul ăsta care ţi-a plăcut, ba da, ba da, aşa vreau eu!): dragostea, bunătatea, mila i-ar fi fost prea greu de dus. Şi totuşi, cînd obosit şi văzînd lacrimile de exasperare în ochii ei, acceptai acest dar forţat, avea un mod de a mulţumi, jalnic şi farsor, care arăta foarte bine că nu era de loc înşelată de această comedie pe care ne silea s-o jucăm.

Aşa se face că făgădui cerul drept momeală cînd nu mai avu nimic altceva. „Bunul Dumnezeu o să-ţi ierte multe fiindcă ţi-ai făcut datoria faţă de mine." Ea însăşi îşi făcuse în toate ocaziile „datoria", luîndu-şi toate precauţiile, pentru a nu se crede că ar fi acţionat din bunătate sau simpatie; s-ar fi simţit micşorată.

Dumnezeu ţinea un registru de socoteli, va şti să „întoarcă". Nu i-ar mai fi cerut nimic în plus, nu îndrăznea să-i ceară nimic în plus. Ţinea ca formele credinţei ei să fie respectate; cînd preotul care i-a adus cuminicătura, negăsind o faţă de masă albă, a decis să se lipsească, ea l-a întrebat: „Dar fără faţa de masă albă are valoare?" Avea o credinţă de Canac, minuţioasă în ce priveşte regulile, oarbă în ce priveşte spiritul, statornică şi încăpăţînată. Nimeni nu era mai puţin delicat decît ea. Jignea de zece ori pe zi pe cele ce-o înconjurau, o mică lume de portărese cu sufletul

mare, de doamne de la societățile filantropice, făcîndu-și debutul, femei de menaj brutalizate, care se răzbunau cu cuvinte veninoase și vulgare, și reveneau totuși, fidele și ele. Era oribil, era fascinant.

Lupte verbale.

O femeie de serviciu :

— Decît să suferiți atîta și să-i faceți și pe alții să sufere, mai bine ați muri.

Mătușa :

— Așa-i ! Ca să-mi iei economiile și să-mi șterpelești proviziile, nu ?

Nu rîdeau decît pe jumătate. Nu aveam robustețea acestor femei, plecam cu inima adînc mîhnită. Poate că nu aveam dreptate ? Portăreasa vulgară, femeia de serviciu arțăgoasă, „vizitatoarele" care-și astupau nasul în fața mirosului din cocioabă, vagaboanda pe care a adăpostit-o un timp, și care îi fura bancnotele de o mie (despre care se făcea că nu știe și știa foarte bine), n-au abandonat-o.

Această vagaboandă, doamna Hélène, era o fostă cîntăreață de music-hall, care fusese, spunea ea, bogat întreținută. Cînd mătușa a adunat-o de pe drumuri, locuia sub o scară cu pisica ei și era, se zice, amanta unui cărbunar care-i ceda, cu această condiție, scara. Doi monștri. Umflată și moale, se îmbăta în așa hal încît mergea uneori prin apartamentul mătușii în patru labe, se prăbușea pe sălița de la bucătărie și adormea cu gazul sau lumina aprinse. Ne temeam de incendiu, de asfixie, încercam s-o convingem pe mătușă să se descotorosească de această tovarășă, care o stingherea. Refuza cu un fel de teroare. „Aduce nenorocire să alungi un sărac !" Jacques a ezitat mult și i-a oferit opt zile de hotel doamnei Hélène, care s-a întors pe urmă la scara ei. În ziua înmormîntării, complet beată, dar plîngînd, doamna Hélène, cu pălăria într-o parte, era prezentă la biserică ; portăreasa, femeia de serviciu, nu îndrăzniseră să treacă pragul. Aș fi dorit totuși foarte mult să fie cu noi în autobuzul care ne-a condus la Père-Lachaise ; dar asta n-ar fi fost compatibil cu „convenientele", reprezentate de către cioclul necrutător, cu cravată neagră care, cu o banderolă pe mînecă, „conducea doliul".

Sărăcia

Marie-Louise, ultima femeie de serviciu adăpostită de mătușă, în dimineața morții ei, cînd trupul i se mai afla pe pat, după ce asistase la agonie și-i dăduse mătușii mele ultimele îngrijiri, își face bocceaua, își desface patul și, cînd sosim, pe la orele zece dimineața, e gata — cu o supunere militară — să accepte dispozițiile pe care socotim necesar să le luăm.

— Să plec imediat ? întreabă, cu valiza ei mică de carton presat la picioare.

— Dar ai unde să te duci, Marie-Louise ?

— Ah, asta nu...

— Ai ceva bani ?

— Ah, asta nu...

Se pregătește deci să plece, să se pomenească, dintr-un moment într-altul, pe stradă, femeia asta de șaizeci de ani, care a fost bună cu mătușa noastră. Fără bani, fără casă, să se pomenească

pe stradă dintr-un moment într-altul, i se pare ceva firesc. Bărbatul i-a murit, copil n-a avut.

— Am să găsesc poate birouri, dar cu greva...

Protestăm. Nu-i nici o grabă : chiria e plătită, poate foarte bine să mai stea o săptămînă sau două, timpul necesar pentru a face o triere a hîrtiilor, pentru a muta cele cîteva mobile. E foarte surprinsă, aproape-şi pierde cumpătul. Oh, nu că se îndoia de noi, de bunătatea noastră, explică ea (bunătate care consistă în a nu azvîrli afară, într-o oră, o femeie bătrînă care ţi-a făcut servicii !), dar numai faptul că aşa se obişnuieşte...

Cum de-a ajuns la convingerea asta, pe care mirarea noastră n-o poate alunga ?

— Dar oamenii nu sînt chiar atît de răi, Marie-Louise ! Doar nu crezi serios că...

— O, nici vorbă cunoşteam eu bunătatea dumneavoastră, domnule şi doamnă Jacques ! Dar îmi spuneam, aşa se obişnuieşte nu-i aşa, şi pentru că nu mai servesc la nimic aici...

Imposibil să zdruncini convingerea asta adînc înrădăcinată în carnea ei, că e ceva firesc să fii azvîrlit, ca un instrument stricat, din momentul în care nu mai serveşti la nimic. Imposibil s-o faci s-o înţeleagă că, lăsînd-o să stea acolo cîteva zile, nu facem decît să-i acordăm dreptul ei de fiinţă umană... Insistînd, i-am fi aproape dezagreabili !

Acolo unde cuvintele devin imposibile începe adevărata sărăcie, cea care nu se simte jignită, care a pătruns atît de bine în fiinţa omenească încît se identifică cu ea, şi s-ar supăra dacă ai vrea s-o smulgi de-acolo. Marie-Louise a renunţat atît de complet la ideea că ar putea avea drepturi !

Să-i arăţi că are, că ar trebui să aibă, ar fi o adevărată cruzime. Admirabil ? Oribil ? „Viaţa e groaznică", suspina Cézanne. Mulţumirile, aprobările portăresei : „E atît de frumos din partea drumneavoastră", mi se par mai groaznice decît multe nedreptăţi spectaculare. Doamna Hélène, vagaboanda, se lăsase şi ea dată afară fără cea mai mică dificultate, dar pentru că, întocmai ca şi Franca, „prefera să bea".

Într-un fel, doamna Hélène, cu pălăria ei strîmbă, beţia aceea zgomotoasă şi obiceiul de a dormi sub scară, îmi face mai puţin rău decît ştearsa şi harnica Marie-Louise ; are chiar o oarecare celebritate în cartierul Batignolles. Ţinea la vin ca mătuşa la caracterul ei prost ; era modul lor de a nega bătrîneţea, sărăcia, nedreptatea. Doamna Hélène cînta cîteodată şi mătuşă-mea rîdea. Marie-Louise, niciodată.

Biserica a făcut din sărăcie o virtute, îmi spun. Dar sărăcia Mariei-Louise, nu.

Refuz s-o cred. A revendica dreptul legitim la viaţă, înseamnă a nega spiritul de sărăcie ? A crede asta, a face să se creadă, ar însemna să falsifici sensul pentru a asculta de literă.

Şi totuşi, sărăcia e o virtute. Biserica o predică mai ales săracilor. E odios. E foarte adevărat. E mai frumos să renunţi de bună voie la ceea ce ţi s-a şi luat. Săracul care renunţă la bogăţia pe care nu o are, pe care nu o are prin nedreptate şi prin negarea dreptului lui, este un sfînt. Biserica vorbeşte pentru sfinţii care dorm în noi. Are dreptate

şi e odioasă. Iar noi cei care ne folosim de cuvinte — bogăţia noastră — pentru a spune că cuvintele nu sînt nimic, sîntem odioşi şi avem dreptate.

Şi tocmai atunci cînd avem poftă s-o scuturăm pe Marie-Louise şi să-i spunem: „Ai drepturi! eşti tratată în mod nedrept, şi atîţia alţii alături de tine", aveam dreptate. Dar pentru că ar fi trebuit să fim cruzi, să fim odioşi pe urmă, ca să-i putem spune: „Şi acum, această nedreptate pe care ţi-am dezvăluit-o, în numele unui Dumnezeu pe care nu-l cunoşti, accept-o", fiindcă asta ar vrea de fapt să spună: „Devii o sfîntă sau crapă", şi fiindcă nu eram nici inconştienţi, nici sfinţi, n-am spus-o.

Biserica o spune pentru noi, şi ea ştie că exploatează acest odios, acest nedrept mod de a înfăţişa lucrurile. Şi această exploatare, este scuipatul pe obrazul ei pe care nu avem nici forţa, nici dreptul de a-l împărţi, fiindcă nu sîntem sfinţi.

Afişe

Şi pentru că nu sîntem sfinţi, credem că nu trebuie, că n-ar trebui să fie tolerate astfel de situaţii din care nu poţi ieşi decît prin sfinţenie. Deci, lipim afişe, distribuim broşuri de propagandă, ne ducem (uneori) la întruniri politice.

— Dar, toată această revoltă se împacă oare cu spiritul de sărăcie, de renunţare? întreabă Jeanne, prietenă tînără şi frumoasă care este încă, dar într-un mod fermecător, ceea ce se numea altădată „o credincioasă". Mereu noţiunea asta de

sărăcie. Dar de fapt, fiindcă există sărăcie „în spirit", acolo unde dorinţa de a dobîndi, de a poseda nu mai există, această sărăcie nu poate fi atinsă şi prin anumite revendicări? Nu s-ar putea susţine că abolirea acestei dorinţe de dobîndire poate fi făcută întru satisfacerea nevoilor fundamentale: locuinţă, condiţii omeneşti de muncă şi chiar posedarea de maşini, televizoare sau frigidere? Important este mai degrabă stabilirea unui plafon, o limitare a acestei nevoi de a avea, care maschează nevoia de a fi. Cine n-a cunoscut cel puţin una din acele persoane copleşite de noroc şi care caută cu disperare printre obiectele noi pe care le propune societatea noastră, ceva ce-ar mai putea să-şi dorească? Este cu totul evident în acest caz că teama aceasta ascunde teroarea de a nu mai avea nimic de dorit, şi care este, în orice împrejurare te-ai afla, sărăcia.

Teribilă situaţie. Să ajungi la capătul dorinţelor tale materiale, sau chiar să ştii că aceste dorinţe au o limită, înseamnă pentru mulţi marginea prăpastiei. Aşa se explică dezorientarea completă a unor anumite ţări unde, de bine de rău, s-a încercat să se instaureze acest plafon şi care, de altminteri, au un nivel de viaţă relativ ridicat. Mă gîndesc la Suedia, spre exemplu: sinuciderile din aceste ţări sînt o dovadă strălucită a greutăţii de a înfrunta confruntarea cu fiinţa ajunsă la satisfacerea tuturor dorinţelor rezonabile. Nu se văd sau se văd puţine sinucideri în situaţii în care condiţiile materiale dificile propun un scop de luptă imediat şi legitim. Mizeria trebuie învinsă. Falsa sărăcie, psihoza sărăciei creată de societatea de consum (eşti sărac dacă nu ai o lo-

cuinţă decentă, salariu suficient, te mai poţi simţi în mod legitim sărac fără maşină şi fără frigider, dar societatea de consum ajunge să te facă să simţi sărăcia şi cînd îţi lipseşte un ecran panoramic sau în culori, un grătar electric, o grădină, sau o piscină, sau o baie Ludovic al XVI-lea ; nu există *plafon*) trebuie suprimată. A suprima aceste condiţii grele, a împiedica să se interpună ceva între om şi dificultatea lui de a exista, a suprima alibiurile, înseamnă a face o operă bună şi nemiloasă în acelaşi timp. N-o scoţi la capăt. Fiindcă odată aceste satisfacţii date, odată plafonul acesta delimitat, nu va trebui să urmeze, aproape forţat, o criză dureroasă în societatea lipsită de alibiul adevăratelor nevoi satisfăcute, a falselor nevoi abolite ?

Eficacitatea

— În definitiv, Isus Cristos n-a muncit decît doi sau trei ani, spune Alberte.

— Mai înainte, a muncit ca tîmplar, spune Pauline.

ALBERTE : A fost omorît aproape îndată, n-a avut timp să facă mare lucru.

PAULINE : Se plimba şi spunea lucruri frumoase oamenilor.

ALBERTE : Ar fi putut să organizeze case unde se dă supă, ca Sfîntul Vincent de Paul.

VINCENT (sentenţios) : Omul nu trăieşte numai cu pîine.

EU : Chiar dacă se fac multe cantine şi spitale, nu poţi niciodată să hrăneşti şi să îngrijeşti toată lumea.

ALBERTE : Atunci, nu e zadarnic ?

EU : Nu vreau să spun că e zadarnic, vreau să spun că e relativ. Vreau să spun că nu se poate aranja totul definitiv. Că ceea ce se face e proporţionat cu ce poate omul.

ALBERTE : N-au decît să se adune laolaltă.

PAULINE : Cine ?

ALBERTE : Toţi cei care vor să organizeze cantine. Nu sînt tot atîţia cei care vor să organizeze cantina pe cît de mulţi sînt cei cărora le e foame ?

EU : Poate că nu. Poate, de asemenea, că nu sînt cu toţii în acelaşi loc, sau că nu ştiu cum să facă, sau că nu se-nţeleg asupra modului de a lucra.

VINCENT : Asta e. Oamenii nu se-nţeleg niciodată.

ALBERTE : Ar trebui să fie siliţi.

EU : Dar dacă ne-am lua dreptul să-i forţăm să facă bine, ne-am lua şi dreptul să-i forţăm să facă rău.

ALBERTE : Da, dar dacă nu sînt forţaţi n-o să ajungem niciodată la nimic.

VINCENT : Tu, tu eşti un dictator.

PAULINE : Asta-i adevărat. Vrea totdeauna să mă joc de-a ce vrea ea.

ALBERTE : Nu ţi-ar conveni să te joci singură.

PAULINE : Nici ţie.

ALBERTE : Sînt mai bătrînă decît tine...

PAULINE : O să am şi eu zece ani !

ALBERTE : Dar eu o să am totdeauna cu doi ani mai mult decît tine.

Pauline izbucnește în plîns : „Nu e drept !" și plînsul ei se transformă deodată în rîs nebun : „Atunci ai să mori înaintea mea și eu am să te ajung !"

Alberte rămîne cu gura căscată.

VINCENT : De fapt, ce e relativ e că ne obosim să îngrijim oameni care oricum au să moară.

EU : Asta e !

PAULINE : Trebuie totuși să-i îngrijim, n-ar fi frumos.

EU : Desigur ! Trebuie ca oamenii să fie îngrijiți, hrăniți, să aibă o locuință bună, toate astea ca să poată să se gîndească la altceva decît la mîncare, la casă etc.

ALBERTE : Oh, tu crezi că viața e făcută ca să te gîndești...

EU : Poate că da. Dar tu ce crezi ?

PAULINE : Ca să te amuzi !

EU : Să te amuzi înseamnă să-ți spui că viața nu e atît de rea... Numai că nu trebuie să uiți că nu toată lumea se amuză în același timp.

VINCENT : Și să te amuzi e relativ.

EU : Așa e !

ALBERTE : Să ai un ideal nu e relativ ?

EU : E relativ în ceea ce încercăm să facem. Nu este relativ în ansamblu... în fine... (mă încurc puțin).

ALBERTE : Nu cred că oamenii care ne văd pe noi ar avea poftă să fie la fel ca noi.

PAULINE : De ce ?

ALBERTE : Prea trăim în dezordine.

EU : Dar a avea un ideal nu înseamnă neapărat să trăiești în ordine.

PAULINE (cu o convincere totală) : Ei, asta e !

EU (speriată) : Observă însă că nici nu te împiedică.

ALBERTE : E foarte comod.

EU : Nu e chiar atît de comod să fii bun și să iubești pe toată lumea.

ALBERTE (liniștită) : Atunci eu sînt bună, fiindcă iubesc pe toată lumea chiar și pe Paulette, știi, fata care cîntă mai bine decît mine la pian și pe care Doamna R. (profesoara ei) o preferă.

VINCENT : Și mama e bună. Ne iubește, și noi facem ce vrem.

Seri poetice: Educația

Ceea ce destul de pompos numim serile noastre poetice comportă o parte materială importantă. Ne trebuie biscuiți cu portocală și turtă dulce, biscuiți cu chimen și bomboane acidulate, sau chiar biscuiții aceia americani „în formă de degete" înveliți în ciocolată („atracția serii", spune Pauline) și pe urmă coca-cola, sau Evian-Cassis, o lumînare mare, așezată pe o tavă, o seară liniștită în care toată lumea este destinsă, pe scurt ne trebuie multe lucruri ca să apreciem poezia. Ajungem totuși să întrunim toate aceste condiții aproximativ o dată la cincisprezece zile. Atunci ne strîngem pe patul meu, plută imensă care a trecut prin multe, și pe care, în cele din urmă, ne regăsim totdeauna.

Cîteodată, ca în cursul conversaţiei de mai înainte, abordăm vreo problemă majoră. Cel mai adesea citim poeţii noştri preferaţi, cu un mare eclectism. Daniel, care are o voce frumoasă, bine timbrată, se specializează în Victor Hugo. Nu pierdem o silabă.

Jacques preferă un ton mai sarcastic şi citeşte Cendrars. Alberte e o fervent a lui Aragon şi Vincent citeşte poemele traduse din chineză de Claudel, cu o subtilitate care mă încîntă. Pauline spune: „Cele mai frumoase poeme sînt *Booz adormit* şi *Heringul afumat*, selecţie caraghioasă care îi seamănă.

— Ceea ce-i curios, cu educaţia pe care le-o dai, spune Jeanne, e că copii tăi nu scriu corect...

Într-adevăr, se întîmplă ca Alberte, capabilă la unsprezece ani să explice precis „Abolit, bibelou de inanitate sonoră“, să scrie *téléphone* cu litera *f*. Şi Vincent, fertil în jocuri de cuvinte rafinate, scrie ca o pisică şi nu acordă participiile. Asta pentru că a-l explica pe Mallarmé Albertei, care se distrează ca şi cu nişte cuvinte încrucişate, mă amuză şi pe mine, şi mă gîndesc prea rar s-o pun să facă dictările de care ar avea nevoie. Pentru că, tot cîntînd balade, discutînd cinema, apreciind desene şi lucrări, uit atît de des să le verific ghiozdanele şi mă uit în caietele lor...

De aici remuşcarea ascunsă care mă roade. „Educaţia pe care o dai copiilor tăi.“ Jeanne pare să considere că Mallarmé şi chitara, dezordinea şi recitările, animalele şi poezia, toate acestea fac parte dintr-un plan prestabilit pe care îl dezaprobă, dar în care respectă o voinţă conştientă.

Vai! se poate oare spune că dau o educaţie copiilor mei? Ar fi poate timpul să mă gîndesc.

O cucoană a spus într-o zi în faţa mea: „După încălţăminte se recunoaşte un copil de care te ocupi“. Am roşit.

Povestea lui Daniel

Cînd s-a născut Daniel, aveam optsprezece ani. Am cumpărat un număr de obiecte perfecţionate, cadă de baie pliantă, încălzitor de biberoane cu termostat, sterilizator. N-am ştiut niciodată să mă servesc prea bine de ele. Cada de baie, fie. Dar sterilizatorul! Totuşi copilul nu s-a simţit mai rău. Îl luam cîteodată în cafenele; lumea se uita la el cu surprindere: nu era încă moda. A fost un copil precursor, un copil hippy înainte de a exista cuvîntul. Cînd mă duceam să dansez, dormea în încăperea care servea de vestiar, încolăcit în mijlocul paltoanelor. Ne iubeam foarte mult, cu o nuanţă de mirare faţă de soarta capricioasă care ne legase unul de altul.

La cinci ani, a manifestat un instinct precoce de protecţie, strigînd în metrou, cu o voce piţigăiată: „Lăsaţi-o să treacă pe mama mea...“ La opt ani îşi „făcea cumpărăturile“ şi cina „el singur“, cînd aprecia că veneam acasă prea tîrziu seara. Mă şi depăşise cu totul. La nouă ani, am avut cîteva conflicte. A refuzat să se ducă la şcoală, să se spele şi să mănînce peşte. Într-o zi, l-am cufundat, complet îmbrăcat în cadă. Într-altă zi, Jacques l-a dus în spinare la şcoală: a urlat tot timpul drumului. Aceste încercări edu-

cative n-au avut nici un succes. De altminteri, s-a corectat singur. Am decis să nu mai intervenim.

La zece ani, la liceu, primind ca subiect de compunere „O amintire frumoasă", a scris cu ingenuitate : „Cea mai frumoasă amintire din viaţa mea este căsătoria părinţilor mei".

La cincisprezece ani, a avut o periaodă ye-ye. A colecţionat discurile de 45 de turaţii. La şaisprezece ani, a arătat un viu interes pentru sexul frumos. Persoane tinere, cărora nu le ştiam nici măcar prenumele, se înfundau în camera lui, drapate în imense impermeabile murdare, ca nişte spioni din Seria neagră.

A cîntat din clarinet. A băut puţin.

La şaptesprezece ani, a fost budist.

A cîntat la tubă. Părul i s-a lungit.

La optsprezece ani şi-a luat bacalaureatul. Cu puţin înainte, umbla acoperit cu bijuterii ca un prinţ indian sau un figurant de cinema, cu cîte un inel la fiecare deget. Am aşteptat în tăcere, uimită şi interesată, ca în faţa creşterii unei plante sau a mersului unei omizi.

Bijuterile au dispărut. A cîntat la saxofon, la chitară. A făcut 4 000 de kilometri cu autostopul, a văzut triburi din deşert în Mauritania, a văzut un elefant în libertate, a călătorit culcat pe burtă pe un vagon, pe jumătate asfixiat de praf. A constatat că Dakar seamănă uimitor cu Knokke-le-Zoute (Belgia).

S-a întors aproape fără ghete, care i se topiseră în căldura deşertului, dar acoperit de un imens prestigiu faţă de fraţii şi surorile lui. Şi-a ras părul şi a făcut Ştiinţele Economice. Iată povestea lui Daniel.

În toate astea, unde e educaţia ? Dacă Daniel va ajunge la majorat anul acesta, e un fiu bun, un băiat bun, dotat cu umor şi cu seriozitate, cu fantezie şi bun-simţ. Am contribuit şi eu la asta ? A, nu, de loc, de loc, şi totuşi este şi din cauza unui mic lucru, foarte mic, singurul poate pe care i l-am dat, singurul, îmi spun cîteodată cu orgoliu, pe care era important să i-l dau : încrederea.

Ceea ce nu înseamnă însă că toate problemele sînt rezolvate. Daniel a cumpărat de curînd o maimuţă.

★

În tren

Mă întorc cu Vincent de la staţiunea climaterică Besançon, unde a trebuit să stea şase luni.

O cucoană văduvă, funcţionară la Poştă, îmi povesteşte necazurile pe care le-a avut ca să-şi crească copiii. Mai ales cu fiul ei, institutor, care a trebuit să se căsătorească „puţin cam repede" cu o marseieză foarte tinerică.

— Fetiţa lor, doamnă, micuţa Sylvie, pe care o ador, ei bine, se poate spune că a fost prima lor mobilă. Fată de tutun, soţie de tutun, (trece cîtva timp pînă înţeleg că este vorba de un tutungiu, crezusem că e o expresie de argou), mi-a plăcut totuşi să citesc totdeauna, am vrut ca şi copiii mei să fie instruiţi, i-am împins. Ei bine, credeţi-mă, au dificultăţi. Totuşi. Ce e cumplit cînd te sacrifici pentru alţii, e că nu ştii dacă merită să te sacrifici. Ah, copiii !

Fată de tutungiu, soție de tutungiu, credeți-mă, zău, nu fumasem niciodată. Bărbatul meu a murit în 40, aveam douăzeci și nouă de ani. Singură. Desigur, aveam doi copii, lucram cu ei, pentru examenele lor și, lucrînd, mă gîndeam : biata de tine, lucrezi pentru singurătatea ta. Și să vedeți că aveam dreptate, fata e la Paris, băiatul la Lyon, eu la Besançon. Ei bine, (un mic aer sfidător) am început să fumez... Totdeauna singură, totdeauna singură ! N-o să mă mai mărit ; la vîrsta mea, bărbații, știți cum e, au tabieturile lor. N-ar mai merge : la cincizeci și șapte de ani, am și eu tabieturile mele. Am intrat la Poștă. Scrisorile înseamnă idei, sînt ceva viu.

Are un gest drăguț cu mîinile, ca și cînd scrisorile ar fi un stol de păsări învîrtindu-se deasupra capului ei. Vorbește bine doamna asta. Ce citește ? Arunc o privire *Memoriile Cardinalului de Retz.*

— Vine de la aer, băiețelul dumneavoastră ? Sper că s-a vindecat cu totul. Ah ! Desigur, cei care sînt bolnavi sînt reținuți...

★

Copii mici

Dolores îl are pe Juanito, pe care îl adoră, și nu poate, nervos, să-l suporte. Îl încredințează părinților ei, îl ia înapoi, îl trimite îndărăt. Conchita îl are pe Manolo, pe care-l hrănește cu biscuiți și cu apă, care se îmbolnăvește, se duce la spital, revine, se îmbolnăvește din nou și din nou

pleacă. Anita are o mică Sara de trei luni, pe care o expediază în Spania cu o spaniolă pe care de-abia o cunoaște, și care i-o va păstra în schimbul unei pensii ipotetice. Juanito e viguros, Manolo, inteligent și tandru, Sara fermecătoare. Toți trei sînt frumoși, de altminteri. Copilării sacrificate. Ai avea poftă să judeci aceste mame. Dar Dolores, sosită cu totul încrezătoare și necunoscătoare la Paris, a fost abandonată după o legătură de cinci ani, cu copilul abia născut. De atunci, spune ea cu ciudă, „am pîntecele blocat". Conchita, care nu știe nici să citească, nici să numere, spune cu mîndrie : „Nimeni nu știe să citească, nici să numere în familia mea", și nu vrea să se separe de copilul ăsta pe care-l hrănește atît de prost. Anita și-a dat toate economiile ei unui *maître d'hôtel* de la Neuilly (ceea ce, pentru o femeie de serviciu din al V-lea arondisment, chiar drăguță, reprezintă un fel de Făt-frumos) și el, „jucător", a pierdut totul. Povestea lor seamănă cu un foto-roman puțin cam negru. De aceea ele nu pierd nădejdea că totul se va sfîrși ca în romane : amantul lui Dolores va reveni s-o ia în căsătorie și s-o facă fericită, pocăit. Conchita va moșteni și-l va îmbrăca în mătase pe Manolo al ei (care, totuși, bănuiesc, va continua, în cel mai bun caz, să fie alimentat cu biscuiți). Anita își va relua fetița cu lacrimi de bucurie, găsindu-i pe la baluri, datorită mini-jupei, un tată bogat și puternic.

Visează după canoanele foto-romanului. Se visează mame bune, toate trei, dar și bogate, adorate, înzestrate cu mașini, vile pe Coasta de Azur, bijuterii. Visul lor de maternitate li se pare tot

atît de nerealizabil ca și cel despre lux. Frecventează asiduu balurile, Lo uitînd să trimită pensia lui Juanito, Conchita lăsîndu-l singur pe Manolo care, la trei ani, e pe jumătate tuberculos, Anita uitînd chiar că Sara există.

Și se consideră victime. Lo, a societății care nu i-a permis să se cultive destul ca să devină vînzătoare sau secretară. Anita, a amorului, abandonată de *maître d'hôtel*-ul ei și ușurată de economii. Dar Conchita, murdară, ignorantă, înșelată, necinstită, analfabetă și care-i pregătește, unui copil inteligent și frumos, aceeași soartă jalnică, nu se simte victimă de loc. De ea, poate, mi-e cel mai milă. S-ar putea spune desigur că Lo muncește trei ore pe zi, se scoală tîrziu, își petrece tot timpul în baruri și pe terasele cafenelelor, unde o văd lăfăindu-se cînd revin de la bibliotecă sau de la Securitatea socială. Și că puțina treabă pe care o face, o face prost. Uită tot ce-i cer, ne hrănește cu cutii de conserve, și în primăvara asta a trebuit să-i repet de unsprezece ori să se ducă la geamgiu pentru înlocuirea unui geam spart. Îmi cere să-i caut ore de menaj și, cînd i le găsesc, nu se duce acolo, sau se ceartă cu patroana de ocazie, care i-ar fi vorbit cu un anumit ton sau ar fi „făcut-o să simtă" că nu e decît o femeie de serviciu. Că nu are nici grijă, nici perseverență, nici răbdare. Și asta așa e. Și că Conchita e de-a dreptul necinstită, murdară, mitomană. Și că Anita, care nu vede decît protectori, dansatori moderni, barmeni fără serviciu, și disprețuiește pe muncitorul spaniol harnic și mirosind a ceapă, poate cu greu să spere să întîlnească, printre oamenii aceia, omul dotat cu toate virtuțiile care să le facă fericite pe ea și pe fetița ei.

Și asta așa e. Și pe urmă un cuvînt, un gest dezmint c-ar fi așa. Anita își ascundea sarcina față de patroana din perioada aceea, fiindcă, însărcinată fiind în momentul angajării, patroana avea dreptul să n-o mai țină. „M-ar da afară, e dreptul ei", spunea cu același ton ca și biata Marie-Louise a mătușii. Era firesc, era legea lumii, ca și furtul economiilor ei și abandonul. De fapt, nu cred în foto-roman nici pentru ele, nici pentru copiii lor, condamnați dinainte. Atunci de ce să facă un efort, o încercare pe care o știu dinainte inutilă ?

Lo, ducîndu-se să facă două ore de menaj, care-i vor aduce o mie de franci vechi, ia un taxi care o va costa cinci sute.

— Bine, Lo, dar cheltuiești cu asta o oră de muncă ?

— Pentru cît face munca mea !

Ea, care are oroare să se scoale și ar fi în stare să le facă, dacă n-aș băga de seamă, pe fiicele mele să ajungă la școală după începerea orelor, se scoală la ora șase timp de săptămîni, ca să se ducă să ajute un mic bătrînel din rue de Buci, un portar marocan, să împartă corespondența.

— Dar de ce n-o distribuie el singur, Lo ?

— Nu știe să citească.

— Portarul nu știe să citească ?

— Cînd a fost angajat, n-a fost întrebat, și atunci n-a spus ; acum e necăjit.

— Înțeleg foarte bine.

— Și locatarii sînt necăjiți, la rîndul lor. Primesc întotdeauna corespondența cu atîta întîr-

ziere, că le-o mai distribui și eu, să se mai calmeze.

— Și n-ar putea face altceva acest marocan bătrîn ?

— O, nu !

— De ce ?

— Fiindcă e întotdeauna beat...

— Și de ce e întotdeauna beat, Dolores ?

Cum i se pare că simte oarecare reținere în tonul meu, Lo se răzvrătește.

— Are tot dreptul, știți ! A pierdut doi fii în Rezistență — vrea să spună F.L.N.[1] — și o fiică din cauza unui avort, așa că...

Știu că Dolores consideră avorturile drept campanii militare ale femeii, lupta ei (meritorie) împotriva naturii și a soartei nedrepte. Dar eram pornită pe discuție în ziua aceea.

— Dar știi că există oameni care-și pierd copiii și totuși nu se apucă de băut...

— O, știu că există oameni nesimțiți, spune Lo.

— De ce-aș fi cinstită ? face Conchita, descoperită de patroana ei într-o poveste cu un combinezon furat. M-ați plăti mai mult pentru asta ?

Concediată se plînge lui Dolores :

— Nu mă iubea femeia aceea...

Eu, prezentă din întîmplare :

— Dacă-i luai combinezoanele...

— Și dacă nu i le-aș fi luat m-ar fi iubit, credeți ? strigă Conchita deodată, cu obrazul ei fad și moale, răvășit de un fel de disperare sălbatică.

[1] Frontul de eliberare națională.

Nu, Conchita, desigur că nu. Parcă eu o iubesc pe Conchita ? Aș vrea, da, aș vrea ; dacă am putea iubi fiecare ființă, numai pe ea, am salva-o poate. Fără îndoială. Dar nu poate să-mi fie decît milă, o teribilă milă inutilă.

L-am luat pe Manolo, fiul ei, în pensiune la țară pe timpul vacanței. Îl îndopam cu suc de portocale, cu carne tocată și aveam bucuria, Lo și cu mine, să-l vedem devenind mai puțin palid, mai vioi, aproape vesel. În momentul cînd l-am adus înapoi mamei lui care, cu toate păcatele ei, îl cerea cu pasiune, Lo se uită la el cu o adevărată disperare.

— Știți ce-am făcut ? I-am dat puteri ca să sufere asta e tot.

Nu îndrăznesc să-i răspund.

O iubesc totuși pe Lo, și încă mult, dar n-am putut s-o dezbăr de disperarea asta. Fundamentală, funciară. Dacă îi reproșez lipsa de grijă, crizele ei de alcoolism, abuzurile de tot felul (avortează sîmbăta, și duminica seara iese și dansează toată noaptea, ca să-și reia lucrul fără să se fi culcat), spune :

— Mama a avut șase copii și n-a ajuns niciodată cu un minut de întîrziere la biroul unde face curățenie. Și ce are mai mult decît mine, vă întreb ? Ce ? Ce ?

Oare cineva mai bun decît mine i-ar răspunde : „Este mai fericită“ sau „are o conștiință liniștită“? Tac. Prietenii mei găsesc că Lo e un tip foarte pitoresc. Boema, nu-i așa ?... Dar Lo și cu mine, știm. Tăcerea aceea care a fost între noi ne leagă...

Ea mă face să simt că nu mi-am rezolvat problema, problema mea. Mă simt dezarmată în fața lui Lo, în fața unei anumite forme de disperare. Iubește și fă ce dorești. Dar oare dragostea ajunge? Oare dragostea compensează? Oare dragostea de aproape nu e și ea un foto-roman care mă ferește să mă uit în prăpastie?

Un prieten îmi spune:

— Aș prefera să adopt un copil decît să fac unul. Cel puțin, răul e făcut.

Aici e cheia. Să repari, să aranjezi, să lupți împotriva nedreptății de pe lume e una. Si-ți asumi răspunderea de a crea viața, și o dată cu ea nedreptatea, e cu totul altceva. E tot loterie, dar pentru altul; să joci pentru copilul pe care l-ai hrănit din tine, înseamnă cu adevărat un risc. Poate fiindcă resimt foarte profund bucuria simplă și fizică a maternității, îi simt mai mult riscul. Oare bucuria asta nu mi-o ofer în detrimentul lor?

În livada din Gué-de-la-Chaîne, Vincent, de șapte ani e mușcat de o viespe. Plînge cu sughițuri:

— Dar de ce mi-a făcut asta? Doar eu nu-i făcusem nimic!

Pînă seara, copilul care nu e de o sensibilitate excesivă, va fi cuprins din cînd în cînd de o criză de lacrimi. „De ce?" îi repetam cu nerăbdare: „Fiindcă nu e decît un animal și i-a fost frică, asta-i tot. N-a înțeles că nu-i voiai răul..." Și totuși, după obrazul lui adînc mîhnit, după ochii plini de o surpriză dureroasă, simt foarte bine că merge cu gîndul mult mai departe decît înțepătura viespii. „De ce, întreabă blîndul meu Vincent, lumea nu e iubire și armonie?" și mă întreabă pe mine, responsabilă că l-am adus aici, pe lumea asta. E prima oară, dar nu și ultima. În fața unui camarad agresiv, a unui profesor nedrept, a unei drame văzute la televizor, pe mine mă va întreba totdeauna „De ce?" Dincolo de cuvinte, simte oare tăcerea mea? Nu știu, micuțule, încă nu știu.

În fața aceluiași incident, Alberte, revoltată, ar fi zdrobit cu picioarele viespea. Pauline ar fi uitat imediat înțepătura, iar Daniel nu m-ar mai fi întrebat de ce. Nu m-a întrebat niciodată. Știa din instinct, acest copil al adolescenței mele dezarmate, că fiecare trebuie să găsească răspunsurile lui proprii. Mai puțin fiu decît tovarăș, a crescut în același timp cu spiritul meu. Tăcerea e lucrul pe care l-am împărțit cel mai bine.

★

— Ce este, întreabă Alberte, un avort?

— E atunci cînd aștepți un copil și-l pierzi mai înainte de-a deveni destul de puternic ca să trăiască.

— Dar cîteodată se întîmplă într-adins?

— Da, cîteodată e într-adins. Asta cine ți-a spus?

— Lo i-a spus Aniței: „Concha și-a mai făcut un avort". Și de ce a făcut asta?

— Cred că e nefericită și n-o fi vrut să fie și copilul ei la fel de nefericit ca ea.

— Atunci l-a omorît, e o criminală ! conchide Alberte cu satisfacție.

E un copil sănătos și în mod firesc, feroce, gata să admită că lumea e așa.

— S-ar putea spune asta dacă ar fi făcut-o ca să facă rău. Dar cred că nu și-a dat seama că și copilul avea poate totuși sorți să fie fericit, sau util la ceva...

— Tu erai sigură că noi o să fim fericiți, nu-i așa, mamă ?

— Sigură... nu poți niciodată să fii sigură, știi...

— Dar *sîntem* fericiți !

— Poate că n-o să fiți întotdeauna. Sper că da, dar nu pot să fiu sigură.

— Ar fi trist dacă am fi nefericiți ?

— Foarte.

— Poate că-ți vei spune : ar fi fost mai bine dacă aș fi făcut un avort.

— Nu cred. Asta s-ar întîmpla numai dacă aș avea un moment de disperare. Suferința poate să ne îmbogățească, să ne învețe multe lucruri, o putem transforma.

— Da... dar e totuși mai bine să fii fericit.

— Cred că dacă ești într-adevăr cumsecade, e cam același lucru.

— Da. Dar nu-i face plăcere nimănui dacă ești nefericit, nu-i așa ? Nu poate să facă plăcere nimănui.

— Desigur că nu. Și totuși sînt mulți oameni nefericiți.

— Poate că Dumnezeu își spune cînd îi vede așa : „Păcat că nu i-am făcut să avorteze".

★

Ceea ce ne readuce la educație.

Mi se va spune că sînt foarte prost crescuți copiii mei. La treisprezece ani, credeam că copiii vin prin buric și purtam șosete albe duminica. Nu cred că dacă Alberte știe, la zece ani, ce este un avort, și că se poate foarte bine „să ai un copil fără să fii căsătorită" — i-ar dăuna cu-adevărat. Ceea ce e greu e să-i dai sensul unui anumit ideal fără s-o izolezi, s-o înveți să nu judece fără să piardă sensul valorilor.

— Tu ai divorțat, nu-i așa, mamă ? spune Pauline.

— Da.

— Și asta e rău ?

— Nu-i tocmai bine.

— Și era din vina ta ?

— E totdeauna puțin din vina noastră cînd nu ne înțelegem cu ceilalți.

— Dar nu erai măritată la biserică, așa că nu contează, spune repede Alberte, care n-ar putea să admită ca eu să fi greșit vreodată.

— Nu contează, din punctul de vedere al bisericii, drept căsătorie, dar contează totuși ca vină.

— Oh ! spune Alberte, dezolată.

— Crezi poate că mama n-a greșit niciodată ? Mama e ca și noi, spune Pauline, pe care această idee pare mai degrabă s-o înveselească.

— Nu sînt o sfîntă, știi, îi spun Albertei.

— Păcat ! zice ea cu multă tandrețe.

Ea, atît de dură, e de fapt cea mai tandră. Nu regret că aceste chestiuni sînt discutate între noi în momentul în care ea are încă asupra lor simplitatea luminoasă a copilăriei.

Dar ce să mai fac atunci cînd aud că Pauline strigă peste tot :

— Mama ta nu s-a măritat decît o dată, iar a mea s-a măritat de trei ori ! Ar fi putut să se mărite de zece ori dacă ar fi vrut...

Pauline

Pauline e copilul nostru năzdrăvan. Cînd era mică a fost un înger, într-atît era de dulce și de veselă. Dormind în camera noastră, niciodată n-a strigat noaptea, nu și-a cerut biberonul mai înainte de orele șapte dimineața și chiar prin somn, tot rîdea.

Dar de îndată ce-a împlinit patru ani, am observat că firea aceasta sociabilă își avea reversul ei. Pauline pretindea să ducă o viață independentă. La cinci ani lua masa de seară în oraș.

— Mă inviți la cină, spune ? Cînd ? îi întreba pe vecini cu surîsul ei radios, cu ochii ei de stele. Și se ducea. S-a logodit de două ori între cinci și șase ani. Logodnicul ei preferat locuia în curtea imobilului nostru. Aflat încă de la răsăritul soarelui sub fereastra ei, îi trimitea sărutări, la care Pauline răspundea prin niște strigăte fericite de pasăre.

A inaugurat un adevărat sistem de migrație, culcîndu-se la unul și la altul, fericită peste tot. Într-o vară am încredințat-o familiei lui Dolores, oameni cumsecade locuind în mahalalele Madridului, și nevorbind nici o boabă de franceză. Cînd Jacques s-a dus s-o ia după șase săptămîni, Pauline conducea o bandă veselă de copii spanioli, alerga cu picioarele goale și nu mai spunea nici un cuvînt în franceză. Dar înjura foarte neaoș spaniolește.

— Totdeauna „Pauline, Pauline..." spune Alberte într-o zi de amărăciune. Eu sînt mai cuminte și lucrez mai mult. Ce are mai mult decît mine Pauline ?

E adevărat. Alberte e serioasă și pasionată, inteligentă și sensibilă, muncitoare și discretă, loială cu un cuvînt. Dar Pauline... Pauline e veselia și asta spune totul, și e destul. Dolores adoră tovărășia ei. O duce în brațe, o îndoapă cu măsline, cu cartofi pai, cu rodii.

— Nu crezi că-i rău pentru copii să-i tîrăști așa prin cafenele ? Asta-i taie pofta de mîncare, și pe urmă... ce poate să audă...

— Oh ! De ce ? nu vă temeți. Prietenii mei sînt foarte cumsecade, spune Lo. De altminteri, dacă ar fi cineva care ar vrea să povestească porcării, i-aș pocni una peste mutră deîndată.

— O, da ! Mi-ar plăcea ! spuse Pauline.

A făcut cunoștință în felul acesta cu diferiți nord-americani, comercianți de mărunțișuri, vînzători de clătite, zidari.

Ali o întreabă :

— Cum te cheamă ?

— Pauline.

— Frumos nume. Nu înseamnă căluț mic ?

Crede că este femininul de la mînz [1], probabil. Ideea o seduce pe fata mea.

— Da !

— Atunci o să-mi alegi numerele la curse. Cinci sau şapte ?

— Şapte.

— Douăzeci şi doi sau şaisprezece ?

— Douăzeci şi doi.

— Diamant sau Raglan III ?

— Diamant.

Ali ia note cu sfinţenie. Va cîştiga. Duminica următoare sînt patru inşi care consultă oracolul.

— Da, spune Pauline, dar, dacă cîştigaţi, o să-mi daţi ceva...

Se încheie tîrgul. Peste o săptămînă, Pauline cutreieră cafenelele din Mouffetard :

— Ai cîştigat, Ali ? Ai cîştigat Bekir ?

Şi-şi face colecta.

Cînd ne mutăm :

— O să-mi vină greu să-mi refac clientela... oftează.

Vincent sugerează un anunţ : „Porte-bonheur caută o mică funcţie".

★

Lo e certată cu unul din tovarăşii efemeri din viaţa ei, Mahomed. Îşi ia aerul de madonă care nu vrea să discute. Pauline e înclinată spre blîndeţe.

— Trebuie să-l ierţi, Dolores ! Nu judeca şi n-o să fii judecată ! Ce-a făcut ?

— Mă duce la bal şi pe urmă dansează de cinci ori la rînd cu Cristina, neroada aia !

[1] În franceză : mînz = poulain.

În aceeaşi seară, melancolică, o duce pe Pauline să ia un sirop de rodii pe o terasă din rue de Buci. Oroare ! Mahomed e acolo în faţa unui Pernod. Dolores afectează un mare dispreţ, Mahomed se uită în altă parte. Pauline o să ia totul pe seama ei. Se duce la el.

— Mahomed, dă-mi o măslină ! Dolores e tristă, ştii ?

Mut Mahomed îi întinde o măslină, aruncă o privire spre Lo, se cufundă din nou în Pernod-ul lui. Pauline e într-un adevărat du-te vino.

— Uită-te, Lo, Mahomed mi-a dat o măslină. E trist, ştii ?

— Nu-l mai cunosc, spune Lo, prefăcută.

Pauline pleacă din nou.

— Mahomed, ia-mi nişte cartofi-pai. Lo ar fi bucuroasă să-i vorbeşti, ştii ?

— N-are decît să-mi vorbească ea mai întîi, zice Mahomed.

Dar o oarecare nehotărîre apare pe figura lui. Pauline pleacă din nou.

— Mahomed o să-mi plătească nişte cartofi-pai. Dar trebuie să aştepţi puţin să mi-i aducă. Vrei, Lo ?

— Nu primesc nimic de la un prost crescut ca el, spune Lo.

Mahomed se apropie.

— Uite cartofii, Pauline.

— Nu-i oferi doamnei ? întreabă Pauline.

Lo, binevoitoare, surîde. Mahomed de asemenea. Atunci Pauline într-un mare avînt :

— Hai, împăcaţi-vă ! Vă rog !

Şi în faţa unei ultime ezitări :

— Cristine nu-i decît o paceaură !

Pauline a rămas multă vreme foarte mică, cu obraji frumoşi, roşii, în timp ce Alberte creştea ca un sparanghel şi-l ajungea pe Vincent, mai în vîrstă decît ea. De cîteva luni, a devenit puţin mai palidă, s-a deşirat, şi ieri, cu nu ştiu ce ocazie, a spus :

— Nu trebuie să vorbeşti aşa, e un cuvînt grosolan !

Alberte s-a uitat la mine cu o nuanţă de regret comic.

— Chiar şi Pauline o să devină o persoană mare, mamă !

Îmi e dragă ; a simţit că e un lucru oarecum trist.

Nu le poţi ascunde că, aşa cum spune Pauline, am „găsit de trei ori să mă mărit". Nu le poţi ascunde că Dolores a avut „un copil fără să fie măritată". Nu le poţi ascunde că Jean şi Clotilda trăiesc împreună fără să fie căsătoriţi. Că vagabonzii care bîntuie cartierul sînt totdeauna beţi şi dorm pe băncile din piaţa Fürstenberg. Că o prietenă Sara, e adesea, spre seară, „puţin bizară". Că Michel a venit să ne vadă, în cinci ani, cu trei neveste diferite. Că mai mulţi din micii lor prieteni şi-au schimbat tatăl o dată sau de mai multe ori.

Mi se va spune : „Ce mediu !" Trebuie oare să-i dau la internat ? Pictor, Jacques vede pictori. Pot să-i reduc la tăcere ? Şi chiar dacă aş putea, n-aş face să domnească o atmosferă de jenă care i-ar tulbura mai mult decît libertatea cuvintelor ce se

schimbă ? Fiecare mediu are inconvenientele lui. Mai e şi Lo, desigur. Cel puţin e foarte bună şi onestă. Cathie era mai puţin grosolană, şi atît de încîntătoare cu flautul ei ! E vina mea dacă un prieten al casei s-a amorezat de Luisette, a sedus-o şi-şi petrece marele amor în arondismentul X, „fără primar, fără nuntă şi fără martori", ca în Aristide Bruant ? E aşa de grav ? Ceea ce e grav este dificultatea de a le arăta că idealul uman înseamnă altceva, înseamnă, în definitiv, să nu-i faci prizonierii moralei unei societăţi, ci să-i înveţi s-o depăşească.

Şi să depăşească pitorescul ; e o noţiune atît de comodă ! Lo şi cîntecele ei flamenco, pe care le urlă în bucătărie, furtişagurile de coţofană-hoaţă ale Conchitei, amorurile Anitei, Nicolas şi provocările lui ingenue, doamna Josette în turnul ei, intransigenţele lui Luc, jiletcile lui Jean, saxofonul lui Daniel, vorbele grosolane ale Paulinei, dezordinea, cîinele, toate astea sînt pitoreşti. Casa de hîrtie aduce puţintel cu arca lui Noe, cu animalele ei plăcute şi nepăcute. Singura noastră virtute e de a le accepta pe toate. Dar Juanito, Manolo şi Lia, dar Lo dimineaţa devreme cu un chiştoc în colţul gurii, suspinînd „încă o zi", dar mătuşa-mea agonizînd în camera pe care n-a vrut s-o părăsească, trupul ei plin de răni adînci, degetele de la picioare încurcate ca nişte rădăcini (acele picioare devenite obiecte), patul semănat cu scrisori vechi (cele din 1914, cele din 1960), amestecate cu bucăţi de pîine, cu biscuiţi uscaţi, cu coji de portocală. („Nu te atinge de nimic, nu-ţi dau voie, sînt la mine-acasă !") şi să-i spun atunci cînd o aud văitîndu-se : „Să aştepţi moartea aşa, fără să

fie de vreun folos“, că suferința folosește totuși la ceva, și să-i spun lui Lo că viața servește la ceva, și să gîndesc pentru Juanito, pentru Manolo, pentru Lia, că această condamnare care atîrnă de pe acum peste cei patru ani ai lor, cei trei, cele șase luni, se justifică — asta nu mai e pitoresc. Și mă întreb dacă e cu putință ?

Să încerci o dată, de două ori, de zece ori, să găsești de lucru pentru Nicolas, fără să poți, nu să-l ajuți, speranța noastră nu merge atît de departe, dar să-i atenuezi puțin susceptibilitatea și amărăciunea ; să-ți spui că ineficacitatea lui atît de totală n-are importanță. Această strivire a atîtor și atîtor oameni, în situații fără ieșire, fără ieșire în mod iremediabil, s-o accepți și nu pentru tine, ceea ce ar mai fi încă posibil, dar pentru ceilalți, această întrebare brutală, această duritate de neconceput a încrederii mă izbește în obraz în fiecare zi, și nu pot totdeauna să spun „da !“ La acești „de ce ?“ ai copiilor, pitorescul nu e un răspuns. Trebuie să treci dincolo, și ca să mergi acolo, îți trebuie un curaj pe care nu-l am întotdeauna.

În fața televizorului și a imaginilor de război, în fața vagabondului care doarme la o intrare de metrou, în fața agoniei mătușii mele, în fața închisorii pe care o imaginează Nicolas, în fața nenorocirii lui Dolores, a Mariei-Louise, incrustate ca scoici în nedreptatea lumii, pot eu să le spun „Da, totul se justifică, totul se compensează, totul e bine“ ?

★

Trecem, Vincent și cu mine, prin fața magazinului Louvre ; pe fațadă, o banderolă anunță : „Mare expoziție vietnameză“.

VINCENT : Sînt acolo și bombele, mamă ? E un protest ? Mă uit la el pe furiș. Nu pare.

★

Și, odată ce voi fi spus „da“ din toate puterile mele, da, asta e drept, asta e groaznic, da, așa e bine, lumea, creația, vor fi odată și-odată justificate, atunci va veni cealaltă întrebare, aceea care, cu toată încrederea și bucuria, face din noi, dacă sîntem într-adevăr oameni, niște suflete sfîșiate : spunîndu-le asta nu-i învăț oare, în fața nenorocirilor omenirii, să-și încrucișeze brațele ?

★

Mai

— Dolores, n-ai măturat sub paturi...

— E grevă, Françoise ! Nu sînt o galbenă ! [1]

★

Un băiețel altuia :

— Tatăl meu e mai învățat decît al tău. Știe grecește, tatăl meu.

— Tata are o mașină mai mare.

— Da, dar mașinile sînt ceva care arde.

După mai 68, chiar băieții mici au învățat că mașina e ceva care arde. Fals progres. Consumul

[1] Spărgătoare de grevă.

e o bășică mare care se sparge ușor. Cultura (o anumită formă de cultură) e mai puțin vulnerabilă. Orgoliul parvenitului te face să rîzi. Orgoliul eruditului, al tehnicianului, al celui care vorbește bine, care-și găsește cuvintele, care cunoaște manierele, formulele, e mai insidios. E ceva care nu arde.

Alberte își notează impresiile despre baricade : „La școală ni s-a spus că studenții sînt răi si fac asta ca să-i sperie pe oamenii de treabă. Părinții mei nu sînt de părerea asta. Eu sînt sigură că sînt de bună-credință, dar oare au dreptate ?“

Această frază, care-l face să rîdă pe un prieten, îmi place prin amestecul ei de încredere și îndoială. Îmi recompensează într-un fel eforturile de a forma caracterul copiilor mei fără să le influențez judecata.

Mathieu spune :

— Găsesc că este puțin cam ipocrit să zici : iată ce cred eu, și voi faceți ce vreți. Dar în măsura în care ei te iubesc și te admiră, îi influențezi cu atît mai mult.

— Mai întîi că nu le spun : faceți ce vreți. Le spun : iată ce gîndesc și cum trebuie să faceți atît cît sînteți mici. Cînd veți fi mari, o să vă faceți părerea voastră despre viață și va trebui să încercați să trăiți după felul în care veți judeca voi că e bine, cu toată buna voastră credință.

— Dar nu poți fi sigură că felul tău de a gîndi este cel bun. Riști să-i deformezi, să-i...

— Deformezi totdeauna. E chiar de speriat în ce măsură pînă și cel mai mic gest al nostru are răsunet asupra copiilor, îi impregnează, îi marchează. Nu poți fi sigur că faci bine tot timpul. Ceea ce nu încetează să mă mire este că oamenii, care se avîntă cu atîta temeritate și au atît de puține garanții în dragoste, căsătorie, procreare, politică și muncă, cer atît de mult de la viață

N-am încotro. Trebuie să cred cu tărie că aportul la educația lor este mai important decît deformarea posibilă. Mama mea mi-a scris într-o zi o scrisoare foarte emoționantă, care-mi explica motivele pentru care ea și tatăl meu au crezut că nu e bine să ne boteze, pe sora mea și pe mine. Iar această educație „liberală“ m-a ajutat în evoluția mea. Ne-au crescut în adevărul lor, și ne-au lăsat libere să ni-l alegem pe al nostru. Ce poți face mai mult ? În ce mă privește, judec această educație preferabilă multor educații religioase fără sevă și fără bucurie, în care cuvintele dezmint fără încetare gesturile și în care libertatea maltratată duce la acele refuzuri pasionate încă de la vîrsta de paisprezece ani. Desigur că o educație temeinică și liberă ar fi idealul meu. Dar ce echilibru delicat ! Mica frază a Albertei îmi dă speranța de a fi reușit cît de cît să-l ating o clipă. Dar știu eu ? Cum să știu ? Se cunoaște atît de puțin ce e important într-o educație. Cred că o anumită fantezie, o comportare plină de independență față de anumite valori convenționale, observată adesea la părinții mei, mi-a adus mai mult decît ar fi făcut-o mari considerații asupra caracterului superficial al acestor valori. Așa, spre exemplu :

Tata pe Coasta de Azur

Tatăl meu, în vacanță, îmi oferea luxul să fac baie într-un stabiliment rezervat în mod vizibil elitei. Cabine de baie din faianță, aparat de masaj, umbrele, cocteiluri servite pe plajă. Tata se retrage ca să se dezbrace. Reapare, și ar fi foarte corect în maio-ul lui de nailon, de o croială studiată, dacă nu l-ar fi apucat fantezia să-și păstreze încălțămintea și jartierele. O indignare se naște și crește înapoia ochelarilor de soare, care se schimbă în stupoare pe măsură ce tata, olimpian, inspectează scîndurile, în căutarea unei saltele care să-i convină cu adevărat, iar indiferența lui regală sfîrșește prin a învinge și a provoca admirație. Fusese luat drept un vagabond, un țărănoi, dar, în fața unei asemenea siguranțe, îndoiala nu mai e permisă : e Onasis. Chelnerul avansează, numai surîs. Eu îl admir, ca atunci cînd aveam cinci ani, pe tatăl meu care, cu o voce de stentor, comandă o limonadă.

Sau :

Mama care ia un taxi

Mama, slăbuță, blondă, numai suavitate, îndoită sub povara multiplelor ei bagaje, și urmată de sora mea, sosește de la Anvers prin gara de Nord. Taxiurile sînt rare. Clienții numeroși. În fața mamei, o cucoană ia singurul taxi care mai rămăsese. Orizontul e gol. Mama, cu o dulce fermitate :

— Doamnă, unde mergeți ?

Doamna, pentru moment subjugată :

— În Bulevardul Mozart. Dar...

Mama :

— Îmi convine foarte bine. Suie-te în față, Miquette (sora mea). O să luăm taxiul acesta împreună cu dumneavoastră pînă în bulevardul Mozart și pe urmă îl vom păstra.

Cucoana, gata instalată :

— Dar de loc ! Mă opun !

Vreme pierdută, sora mea s-a și așezat lîngă șofer (roșind, dar susținută de spiritul de familie) și bagajele se îndeasă în jurul cucoanei. Mama se suie. Șoferul, glumeț, nu se amestecă. Cucoana :

— Dar nu sînt de acord ! Vă ordon să coborîți ! Asta e cam mult, nemaipomenit ! Dar...

Mama, tot suavă :

— Șofer, Bulevardul Mozart.

Șoferul demarează. Cucoana începe să strige :

Mama povestește :

— Ei bine, Françoise, mă crezi că a strigat tot timpul de la gara de Nord pînă în Bulevardul Mozart ? S-ar fi zis că-i o răpire. Există oameni violenți, n-ai ce-i face !

Tata e un povestitor. Mama, un scriitor. Comicul lor se manifestă în mod diferit. Al tatii se naște din întîmplare, din circumstanțe exterioare. Cel al mamei, din interiorizare, așa încît distonează brusc în cursul normal al evenimentelor, de care nu ține seama niciodată. Nu e lipsită de simț practic ; desfășoară chiar o mare ingeniozitate ca să pareze evenimente, care se constată că sînt numai imaginare. Astfel, impresionată de povestea unor anumite incendii din marile magazine, a decis să nu se mai ducă acolo decît prevăzută cu

o torță electrică („primul lucru ce se face în cazurile astea, înțelegi, e să se taie electricitatea") și de o frînghie de nailon cu noduri, avînd o lungime de douăzeci și cinci de metri. („Astfel, vezi, îmi fixez coarda cu noduri și mă dau jos, e simplu.") Admir atîta vitalitate la o femeie care, oricît de suplă ar fi, se îndreaptă veselă spre șaptezeci de ani.

— Dar nu poți să mergi peste tot cu frînghia asta, la un cocteil, spre exemplu, unde să izbucnească tocmai atunci un incendiu, dacă va trebui să fie unul neapărat...

— Cît ești de fatalistă, Françoise ! Îmi dau o șansă în plus, asta-i tot. E vorba de statistică.

Mama întîlnește un prieten pe Bulevarlul Saint-Germain.

— Arăți foarte bine.

— Da, zice mama, am petrecut tocmai o noapte extraordinară cu Confucius.

— Cu cine ?

Mama a și plecat, cu pasul ei frumos de fată tînără.

În Elveția cu tata, într-un hotel ultra-modern, în care ușile de sticlă se deschid și se închid automat (prinzînd între ele de fiecare dată cîte un biet hindus), iar bagajele, sosind printr-un ingenios sistem de bandă glisantă la călătorii gata să plece, sînt în mod regulat blocate, rătăcite, întîrziate. Tata observă sistemul cu ironie. După ce a așteptat bagajele timp de treizeci și cinci de minute, îi spune majordomului galonat care disprețuiește reclamațiile noastre :

— Ei bine, în Elveția aveți cele mai bune ceasuri din lume, dar cel mai neînsemnat lucru ce se poate spune despre ele e că întîrzie.

Majordomul ne fulgeră cu privirea, dar micii valeți italieni, mai puțin strîns legați de cauza progresului, izbucnesc în rîs. Plecăm răzbunați.

Într-o discuție cu un domn foarte oficial, care se laudă puțin cam tare și puțin cam des că a făcut Rezistența :

— Și eu, spune tata, am făcut-o. Dar ca amator, nu ca profesionist.

Părinți de care poți, în același timp, să rîzi și să fii mîndru, nu-i asta oare o adevărată educație ?

Bunica picta flori. Fără un talent excepțional, dar cu ardoare. La peste șaizeci de ani, a venit într-o dimineață la părinții mei pradă unei vii surescitări.

— Copii, am descoperit un pictor extraordinar ! Sînt profund impresionată. Am văzut *Floarea Soarelui* de Van Gogh ! *Îmi schimb maniera !*

Iată o anecdotă care mi se pare, în toată accepția cuvîntului, edificatoare.

La sfîrșitul vieții ei, condamnată de doctori să stea în pat, își înșela infirmiera, se scula înainte de răsăritul soarelui, luîndu-și cu mii de precauții mica trusă de pictor, și se ducea repede, așa cum îți faci o plăcere interzisă, să mai schițeze un peisaj. Faptul că această anecdotă nu se aplică unui pictor de geniu, ci unei femei modeste, lipsită de orice pretenții și care iubea frumusețea

în felul ei, naiv şi fără meşteşugeli, o face mai puţin grăitoare ? Pentru mine înseamnă poate şi mai mult.

Tinere fete

Daniel aduce cîteodată fete acasă. Fac muzică, dinează, se uită la televizor cu noi ; pe urmă vizitele lor se răresc, dispar. Le regretăm. Despre prima apariţie construim totdeauna un roman. Unde a întîlnit-o ? Cîntă la vreun instrument ? Cîntă din gură ? Îi plac copiii ? În faţa unui păr blond întrevăzut o clipă în deschizătura unei uşi, Pauline strigă : „Te-ai logodit în sfîrşit, Daniel ?"

Daniel găseşte că o primire atît de cordială are părţi bune şi părţi rele... Fiindcă dacă îl urmăm cu căldură în ambalările lui, ne trece mai greu. Am deplîns două Michèle, o Marianne, o Fanny. Simone ne-a consolat, nu ne plăcea Pascale, Sara ne-a plăcut mai mult, am fi vrut ca Daniel să ne lase cel puţin timpul s-o cunoaştem mai bine.

— Şi de ce n-o mai vezi pe Jeannine ? suspină Pauline. Nouă ne plăcea mult...

Daniel suportă interesul nostru cu răbdare. Totuşi, de cîtva timp, cînd aduce acasă o fată, mă avertizează :

— Nu te ataşa ! Nu-i ceva serios... Fără sentimentalism.

Altă dată :

— Nu mai îndrăznesc să-mi aduc prietenii acasă fiindcă îi primiţi atît de cordial încît, după aceea, cînd vreau să mă cert, nu pot.

Mama

Mamei îi plac medicamentele. Puţin vrăjitoare, le judecă, le dozează, le distribuie, sfătuieşte regimuri, precauţii, care par să nu fie destinate atît să-i păstreze sănătatea, cît să procure o distracţie igienică şi în acelaşi timp erudită. Mama spune : „Mă întreb dacă, luînd un sfert de Corydrane cu o jumătate de Equanil, rezultatul n-ar fi mai interesant..." cu figura unui alchimist gata să primească riscurile unei explozii, ca să facă o descoperire preţioasă.

Mama : — Sînt puţin obosită în dimineaţa asta. Închipuieşte-ţi că ieri seara trec prin biroul tatălui tău şi văd un medicament pe care nu-l cunosc. *Desigur, am fost ispitită,* am luat o caşetă... Ei bine, am dormit foarte prost !

Obrazul ei gînditor exprimă totuşi satisfacţia unei experienţe dureroase, dar care te îmbogăţeşte.

Tata

Tata emite oarecare îndoieli asupra lungimii părului lui Daniel. Dar, în fond, asta nu e grav. Daniel are o mie de merite pe care părul lui le ascunde poate în ochii unora, dar nu într-ai noştri. Te-ai putea nelinişti de fazele prin care a trecut (bijuterii, saxofon, veniri acasă tîrzii,

ţinute bizare), dar are ceva, dincolo de toate aceste excentricităţi, solid şi liniştitor. Ce? Caut. Tata găseşte şi spune:

— Nu e rezonabil, dar e serios.

Găsesc o întreagă filozofie a vieţii în această definiţie.

Mama

Pasionată de filozofie, mama nu înţelege să nu împarţi admiraţiile şi indignările ei.

— Ce-ai făcut ieri, dragă?

— Am luat masa la familia P., mamă.

Pe obrazul mamei se aşterne consternarea.

— Draga mea, nu ţi-am spus! Ah, ar fi trebuit...

— Ei bine, mamă, spune ce-i?

— Închipuieşte-ţi că l-am văzut pe P. acum cincisprezece zile, am avut o conversaţie puţin mai prelungită şi am descoperit că...

— Ce anume?

— Că nu e un adevărat platonician!

Isabelle, Cuba şi revoluţia

— Marie, spune doamna Josette, era cea mai inteligentă. Isabelle, cea mai drăguţă.

— Şi dumneavoastră, doamnă Josette?

— O, eu... eram cea mai tăcută.

Povestea doamnei Josette se deapănă încet, în lungul săptămînilor, cîteodată străbătută de o li-

cărire de poezie. Uneori simt în ea o aşteptare, o speranţă; uneori nu mai e nimic decît această lungă tăcere resemnată, această noapte întunecată a sufletului pe care o îndură cu o răbdare oarbă. De cincisprezece ani de cînd mă duc la ea, din cînd în cînd, pentru a-mi îngriji părul, deapănă firul acesta subţire cenuşiu, viaţa ei. Dar sînt atîtea nuanţe de cenuşiu...

— Ne duceam în vacanţă la un unchi, în Landes. Acolo puţurile sînt la suprafaţa pămîntului; se pun grilaje deasupra din cauza copiilor şi a animalelor. Dar cîteodată oamenii uită, sau poate că apa le ridică, nu ştiu. Fapt e că Belle se legăna deasupra acestor puţuri, sprijinită numai pe braţe, cu picioarele atîrnînd în această gaură deasupra apei. Se legăna, se legăna... Eram moartă de frică, vă daţi seama, nu îndrăzneam să mă apropii, de frică să nu cadă, şi ea rîdea, îşi dădea capul pe spate: „Ţi-e frică... ţi-e frică!" Cred şi eu că-mi era frică! La călugăriţe se urca pe zidul capelei. „M-aţi făcut să sufăr... mă arunc!" Călugăriţele se strîngeau jos. „Isabelle, te implorăm!" Eu îi spuneam: „Într-o zi, ai să cazi cu adevărat!" „Cu siguranţă..."

Isabelle e modistă la Tours. Are trei fete „frumoase ca ziua". A divorţat de două ori, dar, „totdeauna veselă", spune doamna Josette. Trecînd pe la Tours pentru o conferinţă, am avut poftă să mă duc s-o văd. Dar la ce bun? Cu siguranţă că nu se mai leagănă deasupra puţurilor...

— O, probabil că n-ai fi găsit-o, spune doamna Josette. Are capricii, ştii. Mi-a spus cineva anul trecut — un prieten care trecuse pe-acolo pe

neaşteptate — că plecase brusc, fără să anunţe pe nimeni, în Cuba.

— În Cuba ?

— În Cuba. Şi cînd i-am scris ca să-i cer părerea asupra situaţiei de acolo (ştiţi că mă interesez de lucrurile astea), tot ce mi-a răspuns este că a vizitat acolo peşteri magnifice, în care cobori din mijlocul unui cîmp de ananas, şi că-i foarte mulţumită văzînd că ananasul creşte într-adevăr jos, la suprafaţa pămîntului şi nu în pomi, fiindcă niciodată nu crezuse asta. Asta-i tot ce-a văzut în Cuba, ananaşi ! Îţi dai seama !...

Poate că, la urma urmei, Isabelle, modistă la Tours, se mai leagănă deasupra puţurilor din Landes ?

— Totuşi, repetă mereu doamna Josette, să nu vezi în Cuba decît peşteri şi ananaşi, atunci cînd există atîtea probleme despre care...

Desigur, setea de cunoştinţe, de informaţie imparţială a doamnei Josette e un lucru frumos. Ananaşii de asemenea, desigur. Şi peşterile. Cine n-a visat peşteri în copilărie ? Să nu vezi decît ananaşi — fără îndoială... Dar să nu-i vezi de loc ? Ar trebui să vezi şi artă. Şi e mai greu ca orice. Şi tocmai asupra acestui lucru revin întotdeauna. Ne-am servit atîta de frumuseţea lumii ca să justificăm nedreptatea ei, încît am ajuns să ne fie ruşine de această frumuseţe. Cum altfel să le arăţi copiilor — şi dacă revin întotdeanuna la copii e fiindcă a le vorbi, mă obligă să clarific totul pentru mine însumi — bucuria, care nu trebuie să fie nepăsare ; să le laşi gustul frumuseţii lumii, al poeziei, al gratuităţii, în acelaşi timp cu sentimentul că atîta suferinţă coexistă cu atîta frumuseţe.

Fiindcă mi se pare desigur minunat şi nostim ca această femeie necunoscută, cuprinsă deodată de un imbold, să zboare pînă în Cuba şi să revină, încîntată pentru multă vreme, de a fi văzut în sfîrşit, atunci cînd se îndoia, că ananaşii se cultivă pe cîmp, atît de jos, aproape ca anghinarele. Şi poate că văzuse asta pe cînd era copil, într-una din imaginile acelea instructive pe care le găseşti în batoanele de ciocolată : „Recoltă de ananas în Guadelupa. Seria produse exotice", sau în cartea de geografie, dar nu era sigură, avea o îndoială ; se bagă atîtea pe gît copiilor, şi priveliştele seamănă atît de puţin cu cele adevărate, bine potrivite şi executate în trei sau patru culori în cărţile de geografie... Şi acum, la patruzeci şi trei de ani, ştie, a văzut stalactitele minunate în fundul pămîntului şi ananaşii pe deasupra, şi asta i se pare important Isabellei-care-se-legăna-peste-puţuri, Isabellei-cocoţate-pe-zidurile-capelei, mai important decît economia agricolă, decît alfabetizarea, decît libertatea de exprimare în Cuba, toate lucrurile care ar fi pasionat-o pe doamna Josette şi asupra cărora ar fi revenit foarte informată, cu valizele ticsite cu statistici. Această trăsătură mă încîntă şi mă mîhneşte. Cum să nu-ţi pierzi spiritul copilăriei fără să cazi în copilărie, în pitoresc, în estetism ? Cum să te interesezi de evoluţia lumii, să te informezi, să iei atitudine fără să pierzi darul de a te minuna, al gratuităţii, disponibilitatea faţă de clipa atît de preţioasă ?

Fac o încercare de a împăca poezia cu informația, punîndu-i pe copii să asculte, pe un disc împrumutat, frumosul cîntec atît de epic, atît de hugolian, al cubanezilor, al cărui refren este *Alfabetisar, alfabetisar*. Dar Pauline încearcă cele mai serioase îndoieli asupra seriozității unui popr care-și cîntă bucuria de a învăța să citească.

— Eu m-aș lipsi foarte bine... spune ea. Știu să desenez, asta ajunge. Și n-am avut nevoie să învăț. Să faci o revoluție ca să înveți să scrii!

— Poate că dacă ai fi împiedicată, te-ar ispiti... insinuează Alberte, care știe ceva despre spiritul de contradicție.

— Și sînt opriți copiii să meargă la școală în vreo țară?

— Nu sînt împiedicați cu forța, dar nu există școli, sau sînt prea departe de casele lor, sau copiii trebuie să muncească la cîmp, sau...

— Și atunci e revoluție?

— Cîteodată. Sînt multe motive pentru o revoluție.

— Ce este o revoluție, mamă?

Și Alberte care a văzut baricadele foarte aproape de școala ei:

— E un păcat revoluția, mamă? Și războiul este un păcat?

Vincent, care se referă cu plăcere la texte, totdeauna sigur de el însuși în materie de teologie:

— Sigur. E în biblie. Să nu ucizi! Și mai este ceva, unde se spune că trebuie să te supui regilor și președinților.

— Dar dacă tocmai președintele îți spune: „Du-te" și ești obligat să faci război, atunci poți să te duci, și păcatul cade asupra lui.

— Poți să rezisti și să devii contestatar, dacă așa îți cere conștiința, observă Vincent, virtuos.

În timpul acesta, Pauline moare de rîs:

— Dacă președintele te forțează, el este acela care face păcatul, și tu poți să-i omori pe toți cei care nu-ți plac: pan! pan! pan!

— În felul ăsta, toți președinții din lume ar fi în infern, remarcă Vincent.

— Poate chiar că sînt acolo! spune Alberte.

Meditâm puțin asupra acestei triste eventualități.

— În orice caz, nu poți să faci o revoluție după ordinul unui președinte, pentru că tocmai împotriva președintelui se face o revoluție, remarcă Vincent.

— Atunci bieții studenți merg în infern? întreabă Pauline.

— Nu, pentru că nu omoară pe nimeni.

— Și dacă omori pe cineva și crezi că ai dreptate? Și dacă omori pe cineva foarte rău? și dacă...

Vorbesc, vorbesc... Toți copiii de astăzi se uită la televizor. Toți copiii de azi au în urechi, dacă nu în minte numele de Vietnam, de Biafra, zgomotul grenadelor, șuieratul gloanțelor. Poate că nu pun toți aceste întrebări grele? Poate e un succes că pun aceste întrebări?

— Nu știu dacă războiul și revoluția sînt păcate. E o chestiune de conștiință personală, cred. Dacă tu găsești că un război e nedrept, spre

exemplu, e un păcat să-l faci, chiar dacă ți se comandă.

— Dar dacă nu vrei să faci războiul, mergi la închisoare ? întreabă Alberte.

— Fetele nu, spune Pauline. Fetele nu pot face război. Păcat, fiindcă...

— Au existat fete care au luat parte la revoluții și au fost în Rezistență. Și pe urmă, în Israel, au chiar o uniformă la fel ca a soldaților.

— A, bun ! spune Pauline, care privește viitorul cu mai mult optimism.

Spun :

— Fără să te duci neapărat la închisoare, poți rezista, cum spunea Vincent, nefăcînd armata, cerînd să fii la Crucea Roșie.

VINCENT : Non-violența. Eu sînt pentru. Dar asta nu dă rezultate totdeauna. Ca țăranii aceia care au făcut un drum, în Sicilia, cum ne-ai povestit tu, ca să arate că sînt capabili și că trebuie să li se dea de lucru.

ALBERTE : Și li s-a dat ?

VINCENT : Nu cred.

PAULINE : Atunci au făcut revoluție ?

EU : Nu. Pentru moment, nu.

PAULINE : Dar o vor face, nu ?

EU : Nu știu.

VINCENT : Într-un caz ca ăsta, cînd există o nedreptate, crezi că e păcat să faci revoluție și să te bați ?

Sînt puțin încurcată. Dar Alberte a găsit soluția :

— Revoluție trebuie să faci împotriva nedreptății, dar e bine să-i scrii Papii. Iar el îți trimite o dispensă.

— Crezi ?

Alberte e sigură de ce spune :

— Precis. Pe vremuri, cînd nu trebuia să mănînci carne vinerea, unchiul unei prietene era bolnav ; ei bine, a căpătat o dispensă ca să mănînce carne, și n-a fost păcat...

Fata e atît de evident convinsă, încît Vincent și cu mine rămînem pe gînduri. Vincent nu se poate apăra totuși de un oarecare scepticism :

— Știm, Papa are multe de făcut... oftează el.

Progresul

— Și atunci, după revoluție, spune Alberte care, cu dispensa ei în buzunar, acoperită de autoritatea papală, se vede de pe-acum reformînd societatea, începe progresul ! Totul merge mai bine !

— Cîteodată. Cel puțin se încearcă.

— Dacă nu e mai bine, nu face să te mai ostenești...

— Nu poți să fii absolut sigur dinainte că va fi mai bine, cîteodată.

— Atunci, e riscant, spune Alberte mai rece.

— Tot ce faci, e riscant, să știi.

— Cum, tot ?

— Cărțile, copiii... Nu știi dacă merită să te ostenești, să-ți bați capul atît ca să scrii cărți ; nu poți fi sigur că merită osteneala să crești copii, fără să fii sigur că vor fi fericiți.

— Da, dar revoluția nu este o osteneală pentru tine, este o luptă împotriva altora, spune Alberte cu convingere.

— Cîteodată. (Cuvintele pe care le folosesc de cele mai multe ori cu copiii mi se par că sînt : „cîteodată, poate, într-un fel..." Echitate lăudabilă, sau nesiguranță periculoasă ?)

— Da, gîndește-te la Ludovic al XVI-lea, la țarul Alexandru, răspunde Vincent, căruia-i place să-și arate cunoștințele.

— Cred că revoluționarii găseau că merita să sacrifici cîțiva oameni pentru fericirea tuturor.

— Dar dacă nu ești sigur ?

— Aici e riscul.

— Tu ești un revoluționar, mamă ?

— Nu știu. Nu cred.

— De ce ?

— Poate că n-am destul curaj, sau optimism.

Vincent murmură :

— Cristos a spus : „Dacă te lovește pe un obraz...

— Da, dar n-a spus : „Dacă vezi cum e lovit obrazul altora, nu spune nimic și pleacă..."

— Mă întreb dacă poți fi totodată creștin și revoluționar, conchide Vincent.

— Mulți oameni se întreabă...

— Și nu-i scriu Papii ? întreabă Alberte, care ține morțiș la dispensa ei.

— Știi, Papa nu poate decide totul pentru noi...

— Atunci mă întreb la ce-o fi folosind, spune Alberte nemulțumită.

Banii

— Sînt fete la școală, spune Pauline, care-s mai răsfățate decît noi. Cînd începe școala, au un ghiozdan nou, chiar dacă cel vechi e încă bun.

— Nu găsești că asta e cam stupid ?

— Eu, desigur, zice Pauline. Dar ele, nu.

— Voi, voi aveți lecții de pian, de dans, mergeți la piscină...

— Da, zice Pauline. Știi, nu că mă plîng. Numai că ceea ce avem noi nu se vede.

— Sînt fete, spune Pauline, care se duc la sporturi de iarnă și care au schiuri. Noi ne ducem la munte cu colonia, dar nu e același lucru și nu avem schiuri.

— Ar fi puțin cam scump pentru mine dacă ar trebui să vă cumpăr schiuri la toți. Sînt copii care n-au vacanță de loc, știi ?

— Negrii, spune Pauline.

— Ba nu, nu numai ei. Copiii ale căror familii sînt prea sărace.

— Poți să te duci oricînd în colonie, spune Alberte sau, altminteri, înseamnă că nu știi să te descurci.

— Mai întîi nu e tocmai așa. Sînt oameni care nu au nici măcar destui bani ca să-și trimită copiii în colonie. Și pe urmă, chiar faptul că nu știi să te descurci e adesea o consecință a sărăciei.

Alberte meditează. Pauline izbucnește în plîns cu hohote pasionate.

— Să n-ai destui bani ca să mergi în colonie ! repetă, consternată. Trebuie să le trimitem bani ! Prefer să stau eu acasă și să le dau locul meu...

— Nu poţi să dai decît un loc, şi nu poţi să trimiţi destui bani pentru toţi copiii săraci, remarcă Vincent. Gîndeşte-te la ţările subdezvoltate !

— Am putea totuşi să trimitem ceva bani, imploră Pauline.

— Ar fi mai bine să-i învăţăm pe oameni să se descurce decît să le trimitem bani, spune Alberte. Asta ar dura mai mult şi ar fi mai interesant. Numai că ar trebui să fim lămuriţi noi înşine, nu ca tine, mamă, care nu înţelegi niciodată hîrtiile de la Asigurările sociale.

Desigur, ne raliem la soluţia cea mai uşoară. Vom trimite ceva bani. Dar mă gîndesc la fraza Paulinei : „Prefer să stau acasă şi să le dau locul meu". Ce familie ar ceda acestui naiv elan ? Copiii trebuie să aibă „aer bun", şi iarna a fost atît de obositoare, acest trimestru al doilea sau al treilea i-a anemiat pe copiii noştri, cu toate vitaminele şi sucul de portocale, şi atunci laşi să treacă elanul, aşezi această sensibilitate a copilăriei printre puerilităţi, o laşi să moară ca să aibă copilul obraji frumoşi, rumeni şi să dobîndească obiceiul de a considera că nevoile lui proprii trec înainte de orice... E ceea ce se numeşte a fi rezonabil. Pînă şi în viaţa cea mai obişnuită se trăieşte împotriva adevărurilor omeneşti, (a întîietăţilor celor mai fundamentale, şi asta se numeşte să fii adaptat societăţii. Care mamă va accepta, fără să se opună, ca fiica ei să-i dea unei mici prietene păpuşa cea mai frumoasă ? Va sugera : „Dă-o mai degrabă pe cealaltă, cea de anul trecut". Va întuneca frumosul elan, va păta cu puţină duplicitate bucuria atît de simplă de a

da, şi se va crede „rezonabilă". Cum stricăm noi copiii care ne sînt încredinţaţi !

Infernul

Alberte a trecut printr-o perioadă dificilă. Îndărătnică, leneşă, ea care n-a fost niciodată aşa, s-a apucat să sustragă mici sume, cînd din buzunarele mele, cînd din cele ale lui Dolores, pe urmă din geanta unei episodice femei de serviciu. Asta s-a terminat prin a lua proporţii îngrijorătoare : hîrtii de cîte o mie de franci, una de cinci mii, dispar. În acelaşi timp aflăm că soseşte regulat cu întîrziere la şcoală, unde se aranjează să fie condusă de agenţii de poliţie (!) care-i servesc drept alibi şi faţă de care susţine că s-a rătăcit. (Traversează Parisul în toate sensurile fără să se rătăcească vreodată.)

Îngrijorarea noastră creşte. Caut s-o conving pe vinovată.

— Haide, încearcă să înţelegi : Cristine cîştigă cinci sute de franci pe oră cînd face menajul. Îţi dai seama că atunci cînd îi iei o mie de franci furi două ore din munca ei !

— Da, dar tu i i-ai dat înapoi, zice încăpăţînată.

— I-am restituit din banii care reprezintă munca mea. Tot aici ajungi.

— Da, dar e totuşi mai just...

— Ce ?

— Să-mi dai munca ta...

— Să ţi-o dau, da, să mi-o furi, nu.

— Dar banii sînt întotdeauna munciţi ? Sînt mulţi oameni care au bani şi nu fac nimic.

— Atunci este ceea ce se numește un capital, sînt banii care lucrează pentru ei, cînd sînt plasați. Dar e prea mult de explicat...

— O, înțeleg bine! spune, cu obrazul iluminat de malițiozitate. De la oamenii aceia ar trebui să furăm, nu?

Nu găsesc răspuns. Să insufli unui copil respectul capitalului nu mi se pare o treabă îmbietoare; pe de altă parte, să-mi transform fiica în Mandarin cu fustă... Am ajuns să mă întreb dacă trebuie să consult un psiholog, chiar un psihanalist, cînd, deodată, remușcarea făcîndu-și drum (în ce mod misterios?) Alberte manifestă subit, într-o dimineață, după cinci săptămîni de cinism, o violentă căință: „N-am să mai fur! N-am să mai fur niciodată!" și depune pe genunchii mei fructul furtișagurilor. Un rest de bani, o cantitate neverosimilă de cutii de bomboane pe jumătate goale, biscuiți și ciocolată pe jumătate ronțăite, un fluture artificial de plastic, cercei tot de plastic, o maimuță mecanică ce bate din tobă, o cutie cu acuarele, o trusă de școală din imitație de crocodil, și... să trecem peste celelalte. Ce altceva să fac decît s-o consolez, s-o felicit, să pronunț un mic discurs moral asupra puterii conștiinței. (Cain!) care mă face puțin să roșesc, dar pe care Alberte îl aprobă cu gravitate.

— Ah, da, e foarte adevărat...

— Dar cum ai înțeles tu asta, draga mea?

— Ieri seară, în pat, pe cînd mîncam ciocolata — o mănînc totdeauna cînd lumina e stinsă, din cauza Paulinei, care povestește tot — în întuneric, acolo, mi-am spus: aici e infernul!

Infernul! Dar cine a putut oare să-i vorbească de infern? Niciodată nu evoc pentru ea „lumea cealaltă" sub o formă atît de înspăimîntătoare.

— Nu sînt sigură că ar exista un infern în forma care este reprezentat de obicei, știi. În orice caz, cu siguranță nici un suflet de copil...

Alberte nu pare convinsă. E o natură atît de posomorîtă și pasionată, încît e foarte posibil, după toate cele, să dorească să existe un infern.

— Era întuneric, știi, și pentru că nu puteam să spun nimic Paulinei, și mi-era frică să nu se găsească maimuța și trusa, și toate pe care le ascunsesem îndărătul frigiderului...

Desigur, singurătatea, izolarea în ideea de păcat, poate să dea o intuiție a răului, și chiar a infernului, unui copil sensibil. Și Alberte este cu siguranță singurul dintre copiii mei care să aibă această intuiție.

Trebuie să mă îngrijorez? Să mă bucur? Am avut atîta oroare de un anumit „sens al păcatului", care așază răul în creație și nu în creatură, că risc să exagerez printr-un exces de optimism?

În timpul ăsta, spiritul mobil al Albertei pare să se depărteze de aceste triste perspective.

— Dar le-ai despăgubit, spunea, pe Cristina și pe Dolores?

— Da.

— Atunci, dacă-ți dau tot ce-am cumpărat cu banii lor, pe care tu i-ai dat înapoi, atunci e ca și cînd ai cumpăra cu banii tăi ceea ce-ți dau? Nu mai e ca și cînd i-aș fi furat...

Argumentarea asta mi se pare foarte specioasă, dar pare atît de fericită de a se debarasa de povara remușcării, încît n-am inima să insist.

— Într-un fel... Dar trebuie să-ți atrag atenția că nu obișnuiesc să-mi cheltuiesc banii cumpărînd maimuțe mecanice și fluturi de plastic.

— Nu le găsești frumoase ?

— Nu-i vorba de asta.

— Dacă nu le vrei pentru tine, ai putea să le pui deoparte pentru Crăciun. Atunci o să mi le dai mie și au să fie într-adevăr ale mele.

O pauză :

— Asta îți va aduce chiar o economie.

Mai apoi :

— E adevărat, știi, că n-am să mai fur, spune, înfigînd într-a mea privirea ei atît de albastră, atît de dreaptă.

Și obrazul ei mobil se transformă din nou, se luminează :

— Și totuși, dacă ai ști, cînd mergeam așa, dimineața devreme, pe străzi pe care nu le cunoșteam, și-mi cumpăram tot ce voiam, era formidabil !

Infernul e departe...

— Dolores e bună în fond, nu, mamă ? spune Alberte.

— Desigur.

— Strigă și spune vorbe urîte, dar e bună în fond.

— Da.

— Atunci de ce eu nu trebuie să spun vorbe urîte ?

— Poți să fii bună *fără* să spui vorbe urîte, nu e indispensabil.

— Dar asta n-are mare importanță, nu ?

— Asta n-are mare importanță. Dar pentru oameni...

Pauline izbucnește deodată în hohote furtunoase.

— Mamă, am făcut un mare păcat !

— Ce, micuța mea ?

— Am luat două sute de franci azi dimineață din buzunarul tău !

— Poate că ai putea să-i dai înapoi ?

— Am cumpărat o mulțime de caramele pe băț...

— Cu atît mai rău, draga mea. Dar va trebui să nu mai faci așa. Vezi bine că ai remușcări, simți și tu că ai făcut un rău.

— O, da, suspină Pauline, cu genele ei lungi muiate încă de lacrimi, imagine vie a remușcării. Am simțit asta toată ziua. Onestă, adaugă : —după ce am terminat caramelele...

Impresie bună

Interregn. Dolores a găsit o situație mai avantajoasă într-un bar. Sfîrșește acolo o sănătate care șchioapătă, prin oboseli excesive (unsprezece ore în picioare, deunăzi) și o absorbție nu mai puțin excesivă de băuturi tari. Din cînd în cînd revine, cu un aer afectat, și ne întinde, cum se întinde o provocare, un pachet cu carne pentru cîine. Știe bine că am fi vrut s-o ajutăm ; oare noi sîntem cei care n-am avut răbdare, sau ea n-a avut perseverență ? Tăcerea dintre noi, atunci cînd reapare, traduce neputința noastră comună. „Via-

ţa" această greutate strivitoare — a fost mai tare decît noi două...

Am să dau deci o dată mai mult un anunţ în *Figaro*. Am să văd defilînd nenumărate feţe din care trebuie să alegi, în zece minute, pe aceea care va împărţi viaţa noastră, eram să zic trecerea noastră. Jacques mă admonestează cu gravitate :

— Să n-o iei pe prima venită sub pretext că nu ştii să alegi sau că are aerul simpatic. Cere *certificate*. Spune că te vei gîndi. Cere adresa şi numărul lor de telefon.

— Ai dreptate.

Dar, de-abia începe defilarea (a se prezenta între orele opt şi douăsprezece), că mă simt apăsată de o umilinţă şi o nelinişte de netrecut. Cum, atîţia oameni care caută un loc, şi eu care pot să-l dau sau să-l refuz ! Cu greu am refuzat un portughez, cu aspect plăpînd (am cerut totuşi o femeie de menaj !) şi un marocan mai robust. Pentru asta îmi trebuie să recurg la tot ce-mi rămîne ca respectabilitate şi simţ social. Portughezul acela are o familie numeroasă ! Marocanul îmi afirmă că ştie atît de bine să gătească ! După cele două refuzuri, energia mea e la capăt. E deasupra puterilor mele să refuz ceva unor oameni care încearcă să-mi facă *impresie bună*...

Impresie bună ! Dar cine sînt eu pentru a avea asemenea exigenţe ? Ca să mi se spele lenjeria şi vasele de nişte oameni care sînt ca şi mine ? Pentru ca o nenorocită de servitoare spaniolă, cu unghiile îndoielnice şi căreia îi lipsesc doi dinţi, să vie să mi se supună mie şi să-mi afirme cu gura ei fără dinţi că ştie să facă totul, absolut totul, la

perfecţie ? Există cele care ştiu să facă orice, şi sînt în general cele mai nenorocite, acelea despre care îţi dai seama dintr-o privire că ultimul avort a fost alaltăieri şi prima beţie (după ce-i voi da „acontul") va fi poimîine. Tristă lăudăroşenie în saboţi, pe care ai vrea s-o îmbrăţişezi pios pe obrajii ei cenuşii. Există cele care nu ştiu să facă nimic, tînăra de la ţară cu mîinile roşii, avînd de pe acum o bijuterie de la „Prisunic" pe impermeabil, inocente care şterpelesc şi sînt gata să fugă cu primul militar venit, după ce a spart o veselă întreagă în şase săptămîni. Există mitomana care a cunoscut zile mai bune, portăreasa beţivă, femeia de şaizeci de ani „care e încă în putere pentru vîrsta ei", frază care-ţi rupe inima. Toate formele incompetenţei şi nenorocirii umane. Poţi să le spui „nu" ?

Jacques mă descoperă plîngînd în bucătărie :

— Eşti prea sensibilă, decretează acest om puternic. Am să mă ocup eu de asta. Du-te în camera ta, am să deschid eu uşa.

Cu totul uşurată, mă urc, ca să cobor o oră mai tîrziu, intrigată de linişte, şi să-l găsesc strîngînd în braţe o femeie foarte bătrînă care plînge în hohote.

— Mi-am amintit de bunica, spune, după ce femeia (unguroaică) a plecat, ca să-şi scuze ochii umezi. Era într-adevăr prea bătrînă pentru munca de care e nevoie aici, dar îi părea atît de rău !...

— N-a mai fost în alte locuri ?

— O, da, în mai multe, dar nu i-a plăcut. Mi-a spus : „Francezi sînt toţi murdari şi zgîrciţi !"

Pînă la sfîrşit, o fată tînără, energică, mă angajează ea pe mine. „Simt că aş putea să fiu

fericită aici", spune. Ştie să răspundă la telefon, găteşte, lucrează după un program stabilit, şi se exprimă cu o distincţie care mă neliniştește...

— Nu credeţi că aţi face mai bine să căutaţi un post de secretară ? am spus cu timiditate. Mi se pare atît de bine pentru noi încît mă îngrijorează.

— Nu, nu, îmi conveniţi.

Am luat întîlnire pentru luni dimineaţa, la unsprezece. Nimeni. Trece ziua, cea de-a doua zi... Din nou deşertul, populat numai cu veselă.

— Tu care o găseai prea bine pentru noi, ai convins-o probabil... spune Jacques resemnat.

Reintrăm în epoca femeilor cu ziua.

Allegra

— Ce rochie frumoasă ai, spune Allegra. Îmi place roşul fustei lui Jeanne. Cum găseşti imprimeurile persane care se fac în sezonul ăsta ?

Observă fustele noastre, cordoanele şi pantofii. Stînd într-un picior, se opreşte în colţul unei mese, fascinată de o imagine din *Vogue*, din *Elle*, din *Marie-Claire*.

— Uită-te la culorile astea două cît sînt de frumoase ! Şi buzunarele în semicerc e ceva nou, nu găseşti ?

— Allegra, spune Jeanne, nu se gîndeşte decît să se îmbrace. Te întrebi dacă s-a gîndit vreodată la altceva...

Poate că nu: Allegra vrea un copil ; René, bărbatul ei, nu-l vrea. „Să aduci un copil pe lume... responsabilitatea... conjunctura politică... bomba..."

„I-e frică de zgomot, care-l împiedică să lucreze, traduce Allegra, senină, dar cînd copilul va fi aci, se va obişnui." Îşi pregăteşte scutecele. René dezaprobă zgomotos diviziunea stîngii, înşelătoriile dreptei, incoerenţele Bisericii, uşurinţa intelectualilor, trivialitatea celorlalţi.

— Îi dau, spune Allegra cu tandreţe, apă caldă cu lămîie cînd se scoală dimineaţa. Cred că suferă de ficat.

Un autor nebun vine să-mi facă o vizită. Allegra e aici. Jacques şi cu mine ne sfătuim. Să-l primim, nu înseamnă să-l încurajăm în nebunia lui ? Să nu-l primim, nu înseamnă să nu ne facem datoria faţă de editura care... Evocăm scriitorii din trecut, atinşi de nevroză, vorbim despre cazuri sociale, despre carenţa statului şi a psihanaliştilor. Timpul trece, Dolores bagă capul pe uşă, speriată. „Umblă ca un urs în cuşcă. Îşi roade unghiile. Are ticuri." Umbra catastrofei planează. Manuscrisul există.

Ţi-l închipui pe tipul ăsta apărînd în *Lecturi pentru toţi ?* spun eu cu laşitate.

— Nu poţi decide asupra unui manuscris gîndindu-te la *Lecturi pentru toţi*, spune Jacques.

— Nu, dar va fi aici tot timpul, va trebui să asculţi povestea nenorocirilor lui, va telefona la miezul nopţii, ne va face ridicoli...

Avem şi aşa destule încurcături cu scriitorii normali. Îmi aduc aminte în ce mă priveşte de o mamă care-mi telefona la unsprezece seara, întrerupîndu-mi primul somn ca să-mi strige că băiatul ei are geniu ! După o săptămînă nu mai

găseam acest fapt înduioșător. De nebuni te plictisești foarte repede.

Totuși, cobor ca să-mi dau seama de întinderea dezastrului. În sufragerie, liniștit, surîzător, cu totul sociabil, „nebunul" (cu un abia perceptibil tic al gurii la cincisprezece secunde), o ascultă sporovăind pe Allegra, care se așezase lîngă el. Destul de firesc, se retrage cu textul la subsuoară, făcînd un ultim semn Allegrei, din josul scării.

— Cum, ăsta e ? întreabă ea.

Știu că Jeanne, cu toată bunătatea ei, o găsește pe Allegra puțin cam proastă. Nu e nici frumoasă, dar asta nu se vede.

Trini

Timp de cîteva săptămîni, am crezut că perfecțiunea există. Dolores, în cursul unei noi dispariții, emigrînd în rue de Seine ca să oficieze într-o cameră de portăreasă, Trinidad, zisă Trini, o înlocuiește. E o femeie de cincizeci de ani, curată și îngrijită, lipsită totuși de frumusețe, de proporții îndesate. „Un mic butoiaș de tutun", spune Daniel. Dar pare dotată cu o mulțime de calități menajere.

— Ce crezi de Trini ? îl întreb, timidă, pe Jacques.

— Neinteresantă din punct de vedere plastic, răspunde scurt.

Alberte manifestă aceeași lipsă de entuziasm.

— N-o s-o putem pune să joace nimic în piesa pe care o facem de Crăciun. Se vede imediat că nu-i place teatrul.

— Nu e nostimă, o judecă laconic Pauline.

Cît despre Vincent, totdeauna prețios și pedant, articulînd bine fiecare silabă :

— Cel mai puțin ce se poate spune este că n-are prestan-ță...

Mă supăr și, ca întotdeauna cînd cineva se supără, mă indignez împotriva propriei mele slăbiciuni.

— Copii, ar trebui totuși să vă intre în cap că o femeie de serviciu nu e aici ca să vă servească drept model sau de subiect de inspirație (asta pentru Jacques), ca să cînte din fluier, ca să se specializeze în arta dramatică și ca să vă distreze, ci ca să gătească și să coase nasturii. Și dacă le face bine, o prefer pe asta cîntărețelor, flautistelor și altor figuri pitorești, din cauza cărora, pînă acum, am spălat rufele totdeauna singură !

Mă simt foarte flamandă astăzi ; Trini, acoperită cu vaste șorțuri impecabile (oh, papucii rupți ai lui Dolores ! chiștocul ei în colțul buzelor ! puloverele sugestive ale lui Consolación ! Louisette pe care am surprins-o într-o zi spălînd o farfurie cu o perie veche de dinți ! Corsetul Mariei-Louise uitat pe un șemineu !). Trini mi se pare în ziua aceea curată, frumoasă, de o demnitate de instrument strălucitor. Face parte dintr-o anumită categorie de femei, mici, grase dar minunat de vioaie și sprintene. E tăcută. Aranjează neîncetat obiectele împrăștiate care umplu locuința noastră. Seara, mirosul de ceară se îmbină în hol (atelier-salon-sufragerie) cu acela al rasolului pus la fiert. Abia îmi cred nărilor. Mă gîndesc la țara natală. Și Trini gătește la perfecție : vinete gratinate, escalope vieneze,

fripturi cu crustă, sardele cu mărar și pătrunjel se succed pe masa noastră. (O, spaghetele lipicioase ale lui Dolores! Gulașul gros și fără gust al Francăi! Biftecurile cenușii din care se scurge untdelemn spaniol!) Îngrijorarea se naște.

— Trini, ți-au ajuns banii?

— Trini are totdeauna destul. Trini știe să se descurce, enunță ea, lăudăroasă. Trini nu e ca Dolores. E econoamă. E ordonată. Știe să utilizeze ce rămîne. Ea...

Desigur, e mulțumită de dînsa. Orgoliul castilian, cred. Dar cele mai luminate spirite au cîteodată acest defect. Lenjeria era cîrpită, lucrurile copiilor prevăzute cu toți nasturii, dulapurile aranjate și debarasate de stratul lor de praf, păreau că-și exprimă satisfacția. Trini înlocuia becurile electrice, golea scrumierele, coșurile de hîrtii, cutia de gunoi. Cîinele era hrănit în mod regulat. O feerie!

Am fost însărcinată. Mîncărurile fine se succedau, biftecurile groase, salatele rafinate. Într-o zi mi-a adus micul dejun la pat. Neliniștea creștea în mine. Dar ea:

— Nu vă faceți griji. Trini se ocupă de toate. Trini nu e ca Dolores. Trini...

Dam din cap, nu fără o fugitivă remușcare în ce privește pe Dolores și papucii ei de pe vremuri. „Auziți, păsărelele cîntă laudele mele", spune Infanta lui Montherlant. Trini trebuie să fi fost un fel de infantă, travestită sub aparențe grosolane și fără grație. Am pierdut copilul pe care-l așteptam. La spital, patru zile după accident, Jacques a venit să mă vadă, și, cu o figură pe jumătate rîzătoare, pe jumătate dezamăgită:

— Nu știi, Trini...

— Da?

— A plecat în dimineața asta în Spania cu avionul, fără să anunțe, fără să lase nici un cuvînt... Am știut de la vecina care a văzut-o luînd o mașină pentru Orly.

— Trini?

— Trini. Și culmea...

— Da?

— E că mi-a luat toate cămășile, cele ale lui Daniel, lenjeria de masă și prosoapele...

— !!!

— Am întîlnit-o după o oră pe Violetta (altă celebritate spaniolă din rue Jacob) care mi-a spus: „Deci, Trini și-a luat concediu? Ați fi putut foarte bine s-o însoțiți pînă la Orly în mașină, era atît de încărcată!"

Cu toată oboseala mea și tristețea noastră, izbucnim în rîs.

Inimă bună, Dolores părăsește rue de Saine și odaia ei pentru a se reîntoarce, triumfătoare, în rue Jacob. Cred că se plictisea, ca să spun drept. Și pe urmă s-a certat cu administratorul.

— Voia să mă facă să spăl pereții scării. „Asta e treabă de portăreasă! i-am răspuns de la obraz. Nu cumva ați dori să vă spăl și picioarele?" Și n-a înțeles de glumă.

Asta n-o împiedică să se simtă de-aci înainte indispensabilă. La cea mai mică observație:

— Poate că friptura e într-adevăr arsă, dar *eu* nu vă fur cămășile!

Nimic nu e simplu. Înainte de a pleca, Trini i-a spus Violettei :

— Nu pot să stau. Mă costă prea scump...

Reflectînd, într-adevăr, toate biftecurile, toate sardelele, toate somptuozitățile culinare nu erau explicabile decît dacă nefericita punea de la ea. Cuget puțin asupra acestor lucruri.

DOLORES : Acuma înțeleg. Mai înainte nu înțelegeam. Îmi spuneați : „E foarte bună", și toți patronii ei de mai înainte spuneau : „Nu-i bună de nimic".

EU : Ai fi putut să mă previi, în loc să mi-o recomanzi.

DOLORES : Oh, știam că, întotdeauna, aveați bone de genul ăsta...

Ceea ce nu mă împiedică să înțeleg că dacă i se tot spunea că nu e „bună de nimic". Trini a vrut să-și ia revanșa. Încîntarea noastră a stimulat-o probabil. Aproape că i-aș fi recunoscătoare pentru iluzia pe care mi-a dat-o timp de cîteva săptămîni... Spunea :

— Am să stau în casa asta pînă cînd fetele dumneavoastră se vor mărita.

Spunea :

— Nu vă ocupați de nimic, scrieți numai...

Sau :

— Vă iubesc de pe acum ca pe o fiică.

Personaj de compoziție ? Într-o zi am alunecat pe o bilă părăsită de copii, cu o farfurie care mi-a tăiat destul de adînc coapsa. Trini a leșinat. Spunea :

— Munciți prea mult, munciți ca o femeie din țara mea. Mi-e milă.

Suspina cînd trecea prin fața mașinii mele de scris, ca în fața unui instrument de tortură.

— Și în timpul ăsta nu se gîndea decît cum să vă fure cămășile, se indignează Dolores. Dac-aș da de ea...

Tot timpul ăsta... Nu cred, într-adevăr. Cred că tot timpul ăsta se gîndea cît ar fi de plăcut, în sînul unei adevărate familii, să fie cea utilă, să fie cea indispensabilă, cea de care nu te poți lipsi, cea pe care o lauzi, pe care o binecuvîntezi la tot momentul : oare nu toate visăm asta ? Dar e o bucurie care se plătește scump, și, ca mulți săraci, credea că a da înseamnă a da bani. Atunci s-a săturat dintr-o dată, vedea scăzîndu-i economiile, poate, simțea scăzîndu-i forțele... N-a putut să se resemneze să nu mai fie perfecția, miracolul... A fugit. Și fiindcă, fugind, răvășea, distrugea propria ei imagine, de ce n-ar fi luat și cămășile noastre ?

Pauline

Pauline luîndu-și micul dejun :

— Știi, mamă, ai făcut într-adevăr multe progrese.

— A, da ?...

— Da. Cînd eram mică, te impacientai mai des și erai mai puțin veselă, voiai totdeauna să faci ordine. Eu găsesc că într-adevăr ai făcut progrese.

— Mulțumesc, draga mea.

Nelinişte unei mame

Sună. O fată tînără, brună, agreabilă, extrem de încurcată.

— Aş putea să am un moment de întrevedere cu dumneavoastră ? O întrevedere particulară.

Puţin surprinsă, o introduc în camera mea.

— Vă rog să mă scuzaţi... Timpul dumneavoastră este atît de preţios... Dar mă temeam că o scrisoare... Am fost sfătuită să viu...

Mă căznesc s-o fac să se simtă bine. Foarte bucuroasă s-o primesc... Dacă pot să fac cel mai mic lucru...

— Mă numesc Sylvette, Sylvette Renard. Am nouăsprezece ani. Părinţii mei... în provincie... singură la Paris... Găsit o cameră lîngă Sorbonna, dar mijloacele mele... căutat de lucru... debutez. Cîştig atîta pe lună, dar sînt comisioanele...

Tot n-am înţeles. Un împrumut ? Ce bine încep să-i cunosc îmi spun, amintindu-mi deodată de cucoana bătrînă care nu putea să-şi plătească chiria :

— Un ajutor, poate ?

— O, nu ! (deodată) : Sînt foarte bună prietenă cu Daniel...

O tăcere. O oarecare tulburare mă năpădeşte.

— Nu mi-a...

— Nu, preferam... să mă prezint eu singură. E mai delicat...

O nouă tăcere. Tulburarea mea creşte.

— O, dacă n-aş avea încurcăturile pe care... de care... n-aş fi îndrăznit niciodată... nu mi-aş fi permis...

— Ba da... ba da... spun maşinal.

— Mi-a spus (Daniel) că sînteţi bună... că o să înţelegeţi...

De multă vreme (de cînd a împlinit Daniel cincisprezece ani) mi-era frică de ceva de felul ăsta. Cu resemnare, mă uit la viitoarea mea noră. Putea să fie mai rău.

— Poftiţi. Desigur, înţeleg foarte bine... Sînteţi tînără... Aţi prefera să-mi vorbiţi mai înainte ca Daniel...

— Da. În definitiv, eu sînt aceea care încasează comisionul nu-i aşa ? Trebuie să învăţ să mă descurc, dar sînt atît de timidă... N-am obţinut decît zece abonamente de şase luni şi dacă nu-mi măresc randamentul...

În felul acesta m-am abonat pe doi ani la *Magazinul literar.*

★

Gilbert

Gilbert mă plictiseşte. Trebuie să recunosc că Gilbert mă plictiseşte. Pentru că a servit, la Belle-Arte, ceşti de cafea protestatarilor din mai, crede că are o conştiinţă politică. Pentru că părul îl înconjoară ca un nor creţ, îmbracă veste afgane, tunici cu flori, broderii cumpărate la tîrgul de vechituri, nu se căsătoreşte cu amica lui, scoate exclamaţii obscene la vederea fiecărei mini-jupe, gravează, sculptează, abandonează totul pentru a se consacra dansului, participă la un *happening*, la o expoziţie sub un cort sau într-un autocar, pentru că ia parte la manifestaţii

de cîte ori se prezintă ocazia, fiindcă duce o viață împrăștiată, Gilbert crede că are o viață interesantă. Gilbert mă exasperează.

Gilbert are o părere despre toate. Cînd i se vorbește, nu aude. Întreabă ceva, nu ascultă răspunsul, îl dă el însuși și continuă. În mai 68, Gilbert mă întîlnește, cu o servietă la subsuoară.

— Cum, lucrezi ? În momentul ăsta ?

Aceste cuvinte care mă azvîrlă într-un personaj virtuos și ordonat pe care-l detest, mă forțează să exagerez.

— Eu am răspunderi, spun, pe un ton afectat.

— Ce burghez !

— Opera ta e viața ta, nu-i așa ? Ce stîngist !

Gilbert mă exasperează.

Gilbert vine să vadă pînzele lui Jacques. Înclină capul, critică, pontifică. Îmi spune :

— Nu ți se urăște să muncești așa în fiecare zi, ca la birou ?

El n-a muncit niciodată mai mult decît cincisprezece zile la rînd.

— Nu știu cum poți să-l suporți ! îi spun lui Jacques.

Jacques :

— Are totuși ceva...

— N-o să facă niciodată nimic...

— Da, asta așa-i. N-o să facă niciodată nimic, dar tocmai...

— Tocmai ce ?

Gilbert la tîrgul de vechituri, la tarabele de fiare vechi. Totul îi ia ochii. Îi sare în ochi. Convenția anticonvenției. Se tocmește aprig. S-ar crede dezonorat dacă ar cumpăra ceva la prețul

real. Iarna, cu picioarele goale în pantofi, vara, îmbrăcat într-un cojoc.

— E tot atît de afectat în genul lui ca un tip de la E.N.A.[1]

— O, absolut exact... Dar tocmai...

Mă duc să-l văd pe Gilbert în atelierul lui. Un pod jalnic așezat sub un luminator, rece iarna, cald vara ; trăiește acolo într-o dezordine meticuloasă. E cu totul încîntat că a vîndut de o sută cincizeci de franci peisaje artificiale pentru ferestre false : o idee de-a lui.

— Și cît te costă ?

— O sută douăzeci de franci bucata. O, nu e un beneficiu mare ! Dar e o idee pentru a mă face cunoscut și, dacă le-aș putea face în cantitate mare...

Și se lansează în comerțul de imitații, de contraplacaj, răstoarnă piața esteticii. Are o mulțime de idei ca să facă avere, idei ca să se facă cunoscut, idei, idei, idei... Gilbert mă obosește. Am și eu idei ? Una sau două poate, și asta-mi ajunge. Trăiesc din asta. Îmi urmăresc ideea, ceea ce implică să n-ai decît una. Cum ar putea el să urmărească ceva în vîrtejul în care trăiește ?

„Dar tocmai...", ar spune Jacques. Spui cîte o vorbă de nimica toată, așa, cîteodată, în familie, și asta-și face drum totuși. Gilbert e sărac, foarte sărac. Nu-și aduce aminte de asta decît în vis. În atelierul lui înghețat vinde trei

[1] École Nationale d'Administration (Școala națională de administrație).

tone de imitații, seduce un harem, îi strivește pe Mathieu și pe Buffet cu un singur cuvînt. Gilbert e vesel. Își risipește culoarea, talentul, viața, amorurile, și dejunează cu o cafea și un măr, de unul singur, omuleț curajos și nebun, insuportabil, singur, nepăsător, egoist, dar încîntat de un verde, de un albastru, de o farsă bună, de o pălărie caraghioasă.

Perspectiva mea se modifică. Poți să fii tot așa de bine capitalistul talentelor tale.

— Vino să iei masa diseară, Gilbert.

— Cu plăcere. Dar cumpără vodcă, nu-mi place decît asta, și castraveciori murați la început, și...

Gilbert nu mănîncă nimic, nu bea. Dorește masa servită cu multă lumină, farfuria plină, paharul umplut ochi și pe urmă își înmoaie buzele în el, lasă farfuria pe trei sferturi plină și nici n-a văzut castraveciorii murați. Mă gîndesc: „Ce risipă!" Pe urmă îmi bat joc de mine însămi. Sînt greu de distrus reflexele gospodinei.

Gilbert se tolănește în fața televizorului, cu Pauline pe genunchi. N-o să mai scoți un cuvînt de la el toată seara. Bineînțeles, noi sîntem burghezii posedînd un televizor, la care nu ne uităm niciodată; (am făcut doi ani o cronică T.V., asta mi-ajunge pentru toată viața). Dar el, odată în fața lui... Nu mă pot ține să nu-l ironizez:

— Credeam că lucrurile pe care le detești cel mai mult sînt familia și televizorul, nu?

Obrazul lui de maimuță, deasupra Paulinei adormite, capătă pentru moment o privire aproape umană.

— Oh, aici am o scuză...

Un moment, trece un curent de prietenie. Un moment, atît ajunge. Oare nu știi că o să-l întrerupă cu un cuvînt, că o să-l strice de îndată ce va putea? Dar lumina s-a schimbat. Poți să fii și capitalistul prieteniilor tale.

Prietenii

Investim. Amintiri, dineuri, bani și cărțile împrumutate și date înapoi, filmele idioate de care ai rîs, convingerile împărtășite sau respectate, clipele de farmec... Investim. „Un vechi prieten" e un carnet de cecuri. În ziua în care ai nevoie de el, o anumită amintire depozitată sub chei, atenția, compătimirea, admirația, sînt lucruri care ni se datoresc... Depunem mărturii unii pentru alții. Nimic mai frumos decît o prietenie de douăzeci de ani. Ți se dă replica. Poți fi sigur de rezultat. Te simți la căldură, ești liniștit. Sfîrșești prin a închide ușa, pentru a rămîne „între noi". Ne luăm pensia sub formă de „ți-aduci aminte". Un plasament de tată de familie, „prietenii mai întîi".

Valul se oprește. Există „ceilalți". Ești specializat în prietenia politică, gastronomică, mondenă. Faci pare din elita jucătorilor de popice sau a mondenității pariziene, sau din asociația „Foștilor combatanți ai artei abstracte", din micul nucleu al doamnei Verdurin sau din singurii prieteni ai vinului de Corbières, dintr-un cerc, dintr-o horă. „Cel ce împiedică hora", exprimă bine ceea ce vrea să spună. Cercul prin definiție

este închis. Oricît de mare ar fi. „Dacă toți tinerii din lume ar vrea să-și dea mîna..." Cunosc cîntecul. Dar nu trebuie oare ca două mîini să-și dea drumul ca să facă loc celui pe care nu-l așteptai? Și cel pe care nu-l așteptai, săracul, parazitul, cel care deranjează, care redeschide ușa închisă, nu e întotdeauna același?

Prietenii, da. Avem unii care ne sînt foarte dragi, care vin și se întorc să mănînce seara cu noi, duminicile seara, și ale căror speranțe, griji, lucrări le împărtășim. Dar poate că la aceste mese de seară, fiindcă nu știm niciodată cîți vom fi, cei care vin și pleacă sînt mai importanți încă decît cei care revin. Sau cel puțin faptul că au trecut pe la noi. Îi spun lui Jacques:

— Mai tîrziu, cînd copiii vor fi la casa lor, cînd vom fi singuri, vom putea...

Jacques, ironic:

— Îți închipui că vom fi vreodată singuri?

Cei care trec... Cîteodată nu se mai întorc niciodată. M-am întristat din pricina asta. Pe urmă: nu prietenii importă, ci prietenia. „Cît e de măgulitor", spune Jeanne. Cîteodată e foarte greu să fii înțeles.

Cîteodată e foarte greu să înțelegi. Reflectez greu, stîngaci. Deduc, analizez. Și tocmai ceilalți, cei care vorbesc fără să se gîndească, îmi aduc deodată, un răspuns. Intră, ies, și cîteodată lasă în urma lor un cuvînt, un surîs care-mi sînt prețioase, pentru care aș vrea să le mulțumesc... Au și plecat. Vor reveni poate, nu e sigur. Aș dori-o. Aș dori să se poată intra și ieși de la noi cum treci printr-o cafenea, printr-o gară, o biserică. Dar aceste comparații, sînt prea mărețe. Printr-o

casă de hîrtie, ca acele case japoneze atît de șubred întocmite, ușoare așezări abia instalate pe pămînt, la care numai ideea de casă, și e de ajuns, fiindcă ești laolaltă. „Laolaltă, dar în curenți de aer", spune Jeanne, căreia îi laud acest mod de viață. Lirismul meu cade la pămînt.

Curenți de aer

Fiindcă hîrtia nu ține cald. Trebuie ca întreaga căldură s-o furnizezi tu însuți... Și dacă nu poți...

Atunci e prăpădul. Vii acasă, ai lucrat prost și, mai mult decît atît, te roade îndoiala asupra utilității profunde de a alătura cuvinte, de a citi fraze. Manuscrisul acesta, de care te-ai entuziasmat, e refuzat peste tot. Cărții pe care cu bună-credință o găsești fadă și proastă, *Figaro* îi consacră două coloane. Ziua, atît de proaspătă, de lucitoare, ca un porțelan, devine cenușie pe măsura obligațiilor cotidiene, Maria cea Neroadă a pus în meniu, încă o dată, pîrjoale. Mirosul cepii plutește. Alberte se înverșunează pentru a-l înțelege pe Czérny, dar mi se pare că o face cu dezgust, fără eficacitate. Factorul aduce foi de impunere, o somație de la Alocațiile familiale, imprimate de completat, care se alătură altora, în sertarul de pe acum plin. La ce bun? Știu că dacă le las să se adune, nemulțumirea lăuntrică nu va face decît să crească, dar cu atît mai rău. În sufragerie: game. În bucătărie: Maria cea Neroadă vorbește singură. Camera lui Dani: repetiție muzicală, Bobby cîntă, Daniel zdrăngăne pe chitara mea (azi resimt cu tărie că e chitara *mea*), în

timp ce Pieri, un amic cu amigdalele delicate, e culcat în pat : are temperatură. Camerele fetelor, a lui Vincent : dezordine dezgustătoare. Un hîrciog se ivește dintre cearșafurile Albertei. Porumbelul lui Vincent murdărește biroul (flor !) cu seninătate. Gîndindu-mă la statuile de la Luvru, îmi închipui ce va fi camera lui Vincent peste un an. Antreul e plin de valize și de haine, de forme și de culori diverse, dar avînd toate aparența de a ieși dintr-o ladă de gunoi. „Nu-mi mai rămîne decît să deschid o consignație."

Pauline, victimă a unei tuse măgărești „nedibuite" (de ce copiii mei au totdeauna boli „nedibuite", care le lasă întreaga vigoare ? Mama îmi spunea : „E vina vaccinurilor. Nu-i sănătos de loc"), a decupat pe patul meu *Mărul lui Api*, revista pentru copii. Decupajul este o activitate sănătoasă și normală la o fetiță reținută în cameră. Dar de ce pe patul meu ? „N-o să mă fac bine decît în odaia ta." Toți au spus așa, unul după altul, la fiecare gripă, anghină, otită, la fiecare rujeolă, rubeolă, oreion. Și eram mulțumită în sinea mea de un atît de tandru atașament, și m-am culcat în fiecare seară a acestor gripe, anghine, rubeole, într-un pat îmbălsămat cu pomadă, scîrțîind de firimituri de biscuiți, semănat cu tăieturi de hîrtie, cu o pată mare de sirop pe pernă, pe care o întîlneam sub obrazul meu tocmai puțin prea tîrziu, în momentul în care somnul mă și cuprindea, iar să cobor la primul etaj ca să iau o față de pernă însemna să-l pierd definitiv. Și adesea mi-am odihnit obrazul cu atît mai plin de dragoste, de încredere, și abia spusesem primele

cuvinte din rugăciunea mea de seară, că și adormeam.

Atunci, de ce astăzi vidul și preaplinul acesta ? Vidul interior, dezgustul, decolorarea, seva care se retrage ? Desenele copiilor pe pereți nu mai sînt decît niște hîrtii mototolite, dezordine. Pînzele lui Jacques îngrămădite în antreu, probleme. Pe cînd expoziția ? Cine va cumpăra pînze de acest format ? Și hainele înghesuite nu mai sînt decît haine, zgomotul nu mai este decît zgomot, acești pași, aceste rămîneri cu bine pe scară sînt ale unor străini într-o gară, totul și-a pierdut sensul, nu mai este decît o imensă *îngrămădire*...

Trebuie să răspund la această petiție în favoarea celor de la O.R.T.F. [1]

Trebuie să scriu la Editura *Seuil* ca să recomand manuscrisul lui Georges. Trebuie să-l citesc pe acela al lui Pascale și să completez hîrtia aceea pentru Maria cea Neroadă. Trebuie să trec pe la bancă. Ar trebui totuși să plătesc dentistul. Și să completez din nou hîrtia aceea pentru concursul de pian al Albertei. Radiografia Paulinei. Să-i mulțumesc lui Simon că mi-a trimis cartea lui. Trebuie... trebuie...

Totul dă înapoi, totul se izbește în capul meu. Am să fac gimnastică dimineața, sau o să citesc jurnalul ca să mă „țin la curent" ? Datorie igienică, datorie civică ? O să mă duc la coafor, o să accept dineul domnului Loisel (autor refuzat), cel al doamnei Dethiers (membră al unui comitet de binefacere). Îmi spune că la vîrsta pe care o am, se cuvine să am oarecare grijă de persoana

[1] Radio-Televiziunea franceză.

mea. Poţi oare să nu te sinchiseşti de autori care poate că într-o zi ?... Şi biata doamnă Dethiers, care pare să ţină atît de mult să venim la ea la masă...

Totul se ciocneşte, totul este discordant. Poţi să ai copii şi să scrii ? Poţi să te interesezi de politică şi să-ţi aperi liniştea interioară ? Poţi să te deschizi faţă de toţi şi să-ţi regăseşti la comandă singurătatea ? Şi, mai obişnuit, poţi să-ţi deschizi casa prietenilor, prietenilor prietenilor, trecătorilor şi să păstrezi puţină ordine şi decenţă, poţi să-ţi iniţiezi copiii în poezie, în muzică, în dans, să-i laşi liberi să deseneze, să taie, să lipească, să cînte, şi să nu faci din ei nişte leneşi teribili, inadaptaţi vieţii sociale, şi a căror dantură să lase de dorit ?

A-ţi pierde forţa

Contradicţii ; rătăcesc ca o străină în propria mea casă, în propria mea viaţă.

În propria mea muncă. Am citit într-o zi o nuvelă de ficţiune ştiinţifică unde un om, dotat cu „forţe" (ador expresia asta atît de frecventă în acest gen de literatură. Te găseşti într-o situaţie critică, suspendat pe marginea unui acoperiş, căzut într-o groapă cu şerpi, ai nevoie să treci printr-un zid sau să citeşti gîndul unui duşman. Atunci uzezi de „forţa ta") descoperea plimbîndu-se într-un vechi cartier intrarea unei străzi care nu mai exista. Existase în trecut şi fusese arsă în urma unei epidemii. Dar el, datorită „forţei" lui, regăsea drumul invizibilului, al trecutului şi,

foarte firesc, intra pe străduţă, îi descoperea locuitorii. Există multă bogăţie în aceste povestiri naive. Drumul invizibilului îl găseşti şi-l pierzi. Subiectul minunat de ieri este povestea devenită astăzi banală. Clarul, evidentul, revelaţia, picătura de apă irizată de lumină ; deodată lumina se retrage, şi nu mai rămîne nimic. Aşa şi cu eroul, care, din străduţa lui pierdută dintr-o dată, nu mai regăseşte intrarea. Şi-a „pierdut forţa".

Culoarea, şi muzica, şi tot ce vibra şi tot ce avea un sens în casa şi viaţa noastră au dispărut. Lipsită de vînt, casa de hîrtie nu mai vibrează. Nu mai e decît un edificiu atît de fragil, atît de van. Trebuie să străbat acest deşert. Să mă prefac. Să surîd şi chiar să cînt. Să citesc, să scriu, să descifrez sau să trasez aceste semne goale. Să mă interesez de desenul pe care nu-l văd, de cîntecul pe care nu-l aud. Teribila condamnare pe care o poartă Iulius Cezar, al lui Shakespeare : *He hears no music* [1], îi simt toată greutatea. Aşa încep perioadele groaznice : *I hear no music* [2].

Nu, n-am „pierdut credinţa" — expresie absurdă. Dar, la o răscruce de drum, „mi-am pierdut forţa".

Daniel

Trebuie deci să renunţ. Să mă prefac. Asta pune imediat chestiunea sincerităţii. E una din

[1] Nu aude muzica (engl.).
[2] Nu aud muzica (engl.).

falsele probleme care se pun cel mai des în viaţa de fiecare zi. Judecata ascuţită care ţi se suie pe buze şi pe care o opreşti tocmai la timp, proasta dispoziţie care nu apare dar continuă să mocnească, răbdarea depăşită, caritatea care te face să scrîşneşti din dinţi, pe scurt absenţa bucuriei, a dragostei, a spontaneităţii, a acestei copilării care a făcut fericirea noastră, cum s-o maschezi ? Trebuie s-o maschezi ?

Iată-mă posacă şi goală, cu o tendinţă spre posesiv. Timpul *meu,* lucrul *meu,* baia *mea.* Să pierd timpul meu ca să citesc manuscrisele astea, să răspund la scrisorile astea, să telefonez ; să-mi compromit lucrul meu pentru că Sara, „fată tînără, casă şi masă în schimbul serviciului", venită să doarmă la noi în urma unor încurcături complexe cu cei care o adăposteau, are poftă de vorbă. Să găsesc cada *mea* de baie plină de ciorapi pe care Daniel şi Jacques ar vrea să-i spăl... Îmi maschez iritarea îndărătul unor vagi griji „de birou". E foarte comod uneori să ai un birou ! Şi continui să fac gesturi, să spun cuvinte, cum faci o gimnastică. Dar cred că se simte. Daniel :

— Ştii, n-o să spui că Sara nu te enervează.

— Bineînţeles că mă enervează. Dar cu cît am s-o repet, cu atît voi fi mai plictisită, şi atunci prefer să mă gîndesc la altceva : faptul că e nefericită, că e foarte drăguţă în fond...

Acest „foarte drăguţă în fond" mă izbeşte poate mai puţin azi. Daniel simte probabil.

— Asta-i metoda Coué, observă, ironic.

Sînt zile cînd aş putea să-i răspund, dar cu siguranţă nu sînt în formă.

— Nicidecum...

— Eu găsesc asta ipocrit, spune el cu ardoare, hotărîrea de-a face ca şi cînd toţi oamenii ar fi drăguţi, ca şi cînd ne-ar plăcea toată lumea ; diminuează ceea ce simţi cu adevărat. E ceva afectat, găsesc. Trebuie să arăţi ceea ce simţi cu adevărat.

— Dar nu e totdeauna adevărat ceea ce simţi, spun fără chef.

Mirarea lui îmi redă o oarecare ardoare.

— Cînd lucrez, spre exemplu, şi un copil mă deranjează, ceea ce simt e nerăbdarea, lucrul mi se pare mult mai important decît copilul, dar dacă m-aş manifesta în sensul ăsta, va crede că totdeauna e aşa, iar adevărul e că n-aş putea nici să lucrez şi nici chiar să gîndesc, dacă aş avea un copil în primejdie.

— Da, poate, admite el. Dar pentru ceilalţi, pentru indiferenţi...

— Este acelaşi lucru. Nu ne-ar părea nici străini, nici indiferenţi, dacă i-am vedea în pericol sau dacă i-am înţelege cu adevărat... Deci, fiind drăguţ, încercînd să mizezi pe ce au ceilalţi mai bun, nu eşti ipocrit, te referi mai degrabă la ce *ştii,* la ce *crezi,* mai mult decît la ce simţi.

Văd bine că astăzi n-o să ajung să-l conving. Există în epoca noastră un fel de adorare a instinctului, a spontaneităţii, care are partea ei eliberatoare, sau chiar creatoare, dar care mă izbeşte cîteodată pentru că ridică la rangul de adevăr suprem şi intangibil ceea ce este mai trecător, mai subiectiv.

— Dacă ceea ce crezi nu e ceea ce simţi...

— Nu-i vorba de ceea ce simţi mereu. Nu cu aceeaşi intensitate, în orice caz. Iubeşti pe cineva,

dar nu-ţi dai seama că-l iubeşti. Afli că această persoană tocmai a fost călcată de o maşină — nu înseamnă că o iubeşti mai mult. Simţi însă mai mult că o iubeşti. Asta înseamnă oare că în momentele cînd simţi mai puţin că o iubeşti, trebuie să te arăţi rece şi grosolan ? Sinceritatea nu înseamnă proastă educaţie.

— Dar nu-i nici o educaţie bună, spune Daniel, nu fără legătură.

Nu. Bineînţeles. Dacă e vorba numai de asta. Şi nu e vorba numai de asta. Dar cum s-o spui ?

Tot Daniel, cu aerul lui serios care-mi place :

— Dacă nu simţi ceea ce crezi, cum poţi să fii sigură că ai dreptate să crezi ?

Întrebare nimerită, dar care cade rău.

Fiindcă viaţa cotidiană lăuntrică este o viaţă dublă. Culori, bucurie, veselie, afirmaţii, elanuri şi, deodată, acest gol, care nu este o îndoială, care nu este încă o îndoială...

Luptă politică uneori descurajantă, prietenie uneori dezamăgită, muncă devenită deodată trudă, bucurii materne devenite oboseli... Cînd mulţumirea a însufleţit o viaţă, iar apoi se retrage, nu rămîne nici măcar viaţa. Descurajarea.

Altă potecă

Altă potecă pentru a ieşi din acest vid : simţul umorului. Îmi amintesc de o reîntoarcere acasă deosebit de tristă, cînd cele două sute de sticle (sau aproape), îngrămădite în bucătărie, prosopul care servise în lipsa mea la ştergerea aramurilor, cada de baie unsă cu un fel de baiţ (să crezi că

necunoscuţii care se vîrau în ea lucrau toţi în industria gudronului), porumbelul, cu siguranţă deplin restabilit, munţii de facturi şi somaţiile portăreilor nu putuseră să-mi smulgă un surîs. Era într-o luni dimineaţa. Petrecusem sărbătorile Paştelui la sora mea Miquette : parchete strălucitoare, dulapuri cu lenjerie, copii impecabili şi *totuşi* încîntători. Ochiul meu se deformase probabil în faţa acestei perfecţii. Neputinţa noastră îmi părea deodată orbitoare.

Îmi pierdusem simţul umorului.

Ziua de luni a trecut într-o tristă descurajare. Jacques mă asistă în sarcina penibilă de a spăla vasele în restanţă şi aprobă cu căldură discursurile mele pesimiste. Evoc impozitele în întîrziere, dentiştii iritaţi, şcolile gata să se descotorosească de copiii noştri, sănătatea mea compromisă, meseriile noastre nesigure, dezordinea lui Daniel, lenevia lui Vincent, încăpăţînarea Albertei, zburdălnicia Paulinei. N-ar trebui să-i dăm pe copiii ăştia interni ? Să facem economii, să suprimăm vinul roşu, telefonul, şi să ne retragem într-un sat unde n-ar exista nici măcar cinema ? Departe de a mă contrazice, Jacques e foarte mulţumit să contribuie la crearea unei atmosfere. Mai abstract, evocă totuşi şi el conjunctura politică, instabilitatea francului, degradarea pînă şi a noţiunii de arte frumoase, insistă o clipă cu virtuozitate asupra stării noastre nervoase şubrezite, revine la generalităţi pentru a stigmatiza egoismul tineretului, pronunţă condamnarea la deportare imediată a ocupanţilor de regn animal (cîine, pisică, hîrciog, broaşte, porumbel), cu o graţiere posibilă poate pentru peştişorul roşu din

cauza longevităţii lui, şi a regnului amical (bunăoară amicii lui Daniel) şi termină exprimînd convingerea că, în ciuda acestor măsuri, catastrofa nu va putea fi evitată. Va trebui de asemenea să renunţăm la fumat şi la darea cearşafurilor la spălătorie.

Pe un colţ al mesei de bucătărie, împărţim un pahar cu bere, destul de satisfăcuţi de amploarea dezastrului care se întinde în faţa noastră ; cine a scris poemul asupra cutremurului de pămînt de la Lisabona ? Dar nu mi-am regăsit simţul umorului.

Zorile de marţi sînt tot atît de sumbre. Nimeni nu-şi face patul. Sfîrşitul lumii e aproape. Dau tartine copiilor pentru micul dejun, în loc de şocolate BN, cu ajutorul cărora satisfac de obicei lăcomia lor şi lenea mea. Restricţii. Pauline anunţă că şi-a pierdut ceasul în colonia de vacanţă : tăcere apăsătoare. Am să deschid conserve la dejun. N-am să-i mulţumesc lui Simon pentru trimiterea cărţii. O să fie foarte vexat. Pauline resimte atmosfera. „N-o să mă spăl pe dinţi“, spune. „Ei bine, cu atît mai rău“. Dezamăgită, pleacă la şcoală fără să cînte.

Duc cearşafurile la spălătorie. E ultima dată. Femeia de serviciu nu vine. Cu atît mai rău. Seara prepar peşte congelat. Nimeni nu protestează. Întreaga casă se decolorează şi se mohorăşte, ca o plantă fără apă. Alberte începe să cînte pe Czérny al ei cu o hotărîre disperată.

Miercuri, mă aşez pe patul lui Daniel, care pare un luptător roman de cînd şi-a ras complet părul bogat. Toate astea au durat destul. Hainele acelea din antreu trebuie să dispară ! Şi *cine* telefonează mereu în Sud ? Dacă cineva crede că nu-mi citesc notele de telefon se înşală. Cada de baie, dispariţia regulată a unor piepţeni şi a unor perii de dinţi, aceea a umbrelei mele, toate se înşiră. Fiu bun, Daniel murmură onomatopee liniştitoare. Îşi dă seama că nu sînt în apele mele. Nu vreau o ţigară ? Să-mi facă un ceai ? (Dispune pentru asta de un mic dichis în camera lui, şi înfundă regulat chiuveta vărsîndu-şi acolo ceainicul.) Dar n-am să cedez. Astăzi nici o convorbire în doi, nici o afumare cu mirodenii (pasiunea lui), nici o discuţie relaxată despre meritele comparate ale romanelor poliţiste. Seriozitate ! După-amiaza trece. Spre orele trei, ieşind dintr-un manuscris pe care l-am parcurs cu plăcerea amară a datoriei împlinite (este singura plăcere pe care ar putea s-o producă acest text), mă încrucişez, pe culoarul strîmt din faţa odăii mele cu un necunoscut care iese de la toaletă. E un domn, un adevărat domn, — aşa cum întîlneşti pe stradă —, de douăzeci şi cinci de ani, cu cravată, un costum de culoare închisă. Se dă la o parte ca să mă lase să trec cu indiferenţa politicoasă ce ţi se arată în cafenele şi în gări. „Pardon, doamnă...“ În timp ce mă întorceam, uimită, îl văd că se îndreaptă liniştit spre uşa care dă pe scară, o deschide, dispare. Poate că n-a intrat decît ca să se folosească de toaletă ?

Un rîs nebun, eliberator mă ţintuieşte pe culoar o bună bucată de vreme. Demnitatea acestui vizitator, felul în care se foloseşte atît de natural de apartamentul meu, pînă şi aspectul lui de om de pe stradă, care uzează de o toaletă publică,

asta depășește indignarea. Cînd încetez de-a mai rîde, constat că simțul umorului mi-a reapărut.

După ce s-a întors Daniel, seara, încercăm să-l identificăm pe misteriosul necunoscut. „Nu e Jean-Michel ? Nici Richard ? Poate că e..." Nu găsim. În tot cazul, am să fac șnițele milaneze în seara asta, ca să sărbătorim reapariția umorului meu. Domnul acela atît de demn era poate un înger ?

Iarăși Dolores

— Vorbesc cu un tip de șaizeci și șapte de ani, spune Dolores. E bun. E cu adevărat bun. E negustor de cărbuni. Vrea să mă ia de nevastă...

— N-ar fi poate o idee rea...

— Asta-mi spune toată lumea. Dar eu, nu. Nu pot să fiu amabilă pentru bani.

— Îți dă bani ?

— Dar nu sînt amabilă ! spune Dolores, cu un rîs care-i descoperă un dinte de aur foarte nou.

Și Allegra

Allegra se uită la fiul ei. Copilul surîde, gungurește, se joacă cu un ciucure de lînă, întinde brațele.

— Nu-l iei ? spune Jeanne.

— Nu, de ce ?

Allegra : nume predestinat.

Și Nicolas

Se crede atît de abil, Nicolas. Împrumută bani de la D., pe care a cunoscut-o în sanatoriu.

— Împrumută-mi cincizeci de mii de franci, ți-i restitui în cincisprezece zile dintr-o lucrare pe care o fac.

— Prefer să-ți dau douăzeci de mii decît să-ți împrumut cincizeci, răspunde ea.

— Înseamnă că n-ai încredere în mine.

— Poate că n-ai să termini lucrarea aceea, o să ai complicații, nu știu... Iată douăzeci de mii de franci.

— Preferi să dai douăzeci de mii de franci decît să-ți riști încrederea, nu ? ricanează el.

Ea e exasperată.

— Prefer să nu am motive să mă gîndesc la tine și la prostiile pe care ai să le faci fără încetare timp de cincisprezece zile, da.

Nicolas triumfă.

— A recunoscut ! Ea, care spune că mi-e prietenă, plătește ca să scape de mine, ca să nu fie nevoită să se gîndească la mine timp de cincisprezece sărmane zile !

Ea a recunoscut, dar cu ce se alege Nicolas ? O probă în plus împotriva lumii, a nedreptății lumii, a absurdității oamenilor care se pretind amicali, serviabili. „I-am deschis ochii..." Și parcă ei se sinchisesc, bietul meu Nicolas ? În procesul acesta împotriva lumii și a oamenilor, nu-i vorba să aduci probe... Poți să cîștigi de două ori, de zece ori. Important este că însăși victoria nu înseamnă nimic.

E procesiv cu Dumnezeu, acest parazit. Îi spune în esență : „Vezi, le-am dat ocazia de a fi buni, binevoitori, de a te cinsti în persoana mea, de două ori, de zece ori, și de fiecare dată, la un moment dat, n-au mai rezistat. Ce spui de asta ?“ Întinde curse cu bună-știință. Cu cît se face mai insuportabil, cu atît împlinește mai bine dorința lui Dumnezeu, nu-i așa ? Cu atît dă acestor nefericiți ocazia să-și manifeste răbdarea, seninătatea. Vine întotdeauna un moment cînd rezistența lor slăbește și cînd e dat afară cu „o nedreptate revoltătoare“.

„Nu mă interesezi ! Mă plictisești !“ îi strigă, la capătul răbdării amicul său B., cronicar la *Figaro*. El, de o admirabilă demnitate, de bună-credință :

— Vezi, Françoise, cum a putut să-mi spună asta ? Oare pentru un scriitor nu e interesantă orice ființă umană ?

Introdus de către D., prin mine, în case de editură, fură de acolo volume destinate serviciilor de presă cu zecile, pe care le revinde. Îl blamăm :

— Ascultă, crezi că societatea e dreaptă cu mine ? Dacă sînt nebun, să mă jignească. Dacă sînt incapabil, să mă adăpostească. Dacă sînt bolnav, să mă bage-n spital. Dar dacă nu sînt nimic din toate astea și societatea îmi refuză o situație stabilă, e dreptul meu să mă apăr. Nu ?

Dacă societatea îi contestă acest drept și într-o bună zi îi face un cazier judiciar, ar fi triumful lui, proba matematică a sistemului său. Nedreptatea acestei lumi va fi definitiv dovedită : *quod erat demonstrandum*.

Dar pentru moment ți-e puțin milă de el, îl cerți, închizi ușile cu cheia, îl primești afară, iei precauții... Nimic nu e definitiv așezat, niciodată. Nimic nu e clar. E bun, e rău ? Nicolas nu ajunge să-l dărîme pe Dumnezeu, nici lumea, și e dezolat.

Trimis al diavolului ! Cîteodată e obosit, se moaie, încetează să acuze la nesfîrșit această lume care, fiindcă vrea să trăiască, fie și cu ochii legați, îi refuză pe cei de la periferia ei, de soiul lui.

— Crezi ? Poate că m-am înșelat într-adevăr. D. e de fapt destul de drăguță...

Își închide pentru un moment pleoapele înroșite de noctambul și ar fi fericit să facă la fel cu ceilalți, să se înșele, să spere, fie măcar și o clipă... Tare-ar vrea !

— Totuși, în graba ei, în felul de a-mi strecura acești bani în mînă, atît de repede, nu era oare un fel de dispreț, un fel de frică, știu și eu ?...

Ar vrea, dar nu poate. E ceea ce se numește un nevrozat.

★

Jacques scrie

Jacques scrie : „Orizontul asupra lumii și a cunoașterii se exprimă de aici înainte prin intermediul obiectului de consum. A înțelege această ciudată abatere, înseamnă să regăsești și să depășești adevărul Dada în chiar inima realității date. La absolut duce acum o cutie de conserve

sau o haină; altfel spus, Dumnezeu este o cutie de conserve".

La *Deux Magots* unde lucrez, Jacques îmi strecoară acest bilet.

— Ce-i asta? spun, aiurită.

— E prefaţa mea pentru cartea ta, răspunde, mîndru.

Munca : Fără anecdote

— Fără anecdote, îmi spune tînăra femeie serioasă, nu urîtă, puţin uscată, care pregăteşte un articol mare despre mine, dar nu un articol de genul magazin pentru femei, nu un articol „de atmosferă", ci un articol cu adevărat literar, temele în opera mea, autorii mei preferaţi, influenţe, năzuinţe profunde etc.

— Puteţi să vă liniştiţi, îmi spune cu un surîs superior, nu lucrez pentru *France-Dimanche!* Copiii, viaţa dumneavoastră privată, puţin îmi pasă de toate astea...

Mie nu.

— Nu-i vorba de asta. Nu vreau să văd în dumneavoastră decît scriitorul.

Foarte bine. De ce este scriitorul despărţit de tot ce-l înconjoară, îl condiţionează, îl hrăneşte? Un biet elev care trebuie să dea o lucrare despre care simte de pe acum că n-o să fie satisfăcătoare sau prea satisfăcătoare. Desigur, nu trebuie să te copilăreşti. Ştii bine, ştii foarte bine că trebuie să răspunzi după cincisprezece ani de meserie. Poate că din cauza asta e atît de plictisitor.

Simt cuprinzîndu-mă somnolenţa care mă invada la şcoală; se găseşte întotdeauna, în aceste lungi zile albe şi călduţe, o muscă ce bîzîie undeva, un ciocan-compresor pe stradă, un clopot foarte departe, şi timpul se întinde, se întinde la nesfîrşit, soarele încălzeşte printre perdele, sau ploaia subliniază această eternitate incoloră... Şi, antipatia fără ardoare pe care o resimţeam atunci pentru cine mă scotea din această nefiinţă o resimt astăzi pentru tînăra persoană cu ochelari, care vrea cu atîta convingere să fiu rezonabilă, să clasific, să etichetez, să dezghioc aceste lucruri care pentru mine nu sînt cărţi, ci mici momente din viaţa mea, mici mesaje totodată derizorii şi extrem de serioase trimise puţin la întîmplare, ca nişte corăbii de hîrtie într-un pîrîu — şi sper, desigur, că vor ajunge, că au ajuns, dar cum eu continui, nici asta nu are o enormă importanţă.

Va întreba: „De ce scrieţi?" Va întreba: „Ce influenţe aţi suportat?" Va spune: „În prima, cea de a treia, cea de a şasea dumneavoastră carte, aţi vrut..."

Îmi înfrîng lenea, îmi forţez ochii care ocolesc, morocănoşi, clipind de pe acum, să se aşeze pe acest obraz destul de frumos, pe ochii destul de vii, pe silueta destul de agreabilă, întreagă această prezenţă fizică ce pare a se nega pe sine însăşi, care insistă asupra faptului că este pur accesorie, că nu trebuie să te încrezi în ea, şi că dacă se găseşte aci, în mijlocul acestor măşti de hîrtie, aşezată pe patul ca o plută şi discret ofensată de atîtea culori, este numai ca simbol, şi că numai ochelarii mari rotunzi şi bloc-notes-ul pe

care-l ţine strîns au o existenţă reală ; cu ele voi avea de-a face. Dar ea, unde este ea ?

Încerc să mă gîndesc la fetiţa care trebuie să fi fost, cu ochelari şi cu aerul ei serios. Poate că am citit aceeaşi poeţi ? Dar e imposibil astăzi să simpatizăm. Rol ingrat. Mă simt şcolăriţă leneşă, cu o uşoară aplecare spre mistificare. Îmi vine să-i spun că felul meu de mîncare preferat este slănina afumată, că scriu un roman poliţist şi că autorul preferat e Paul Féval. Dar astea sînt lucruri care nu se fac. Nu se fac pentru că cea mai mică glumă înţepeneşte, cea mai mică vorbă devine piatră şi te închide într-o celulă care e pur şi simplu puţin mai strîmtă, puţin diferită de alta... Fiindcă nimeni nu poate înţelege că poţi să fii serios fără să te iei în serios, pentru că totul angajează şi nu înseamnă nimic, pentru că... Nu există altă scăpare decît răbdarea, buna-credinţă şi o simpatie care astăzi e puţin silită, care lasă să se vadă efortul. Ce-ar spune Daniel în faţa surîsului puţin forţat pe care îl arborez, şi despre bunăvoinţa laborioasă cu care mă interesez de prenumele vizitatoarei mele — crezînd că-mi ajută ?

— Gabrielle, spune, cu o mică mişcare de retragere a umerilor ei înguşti. De ce scrieţi ?

— Prima dată cînd am avut poftă să scriu a fost atunci cînd am citit o povestire care nu mi-a plăcut. Aveam nouă ani. Era, cred, în *Săptămîna Suzetei*. Se numea *Diamantul din Singapore :* Nişte savanţi englezi se duceau în India ca să smulgă de pe fruntea unui misterios Buddha, ascuns în fundul unei caverne, un preţios diamant verde. Ghidul lor, un „indigen prefăcut", un „fanatic", îi trădează şi, numai după multe chinuri (daţi pradă crocodililor şi salvaţi in extremis de o tînără indiană înţelegătoare ; pierduţi în junglă şi otrăviţi de trădător, care le-a dat o mîncare cu ardei iute numit *curry* — notă de culoare locală — dar salvaţi din nou de un mic boy devotat, care moare fiindcă absorbise cea mai mare parte din fatalul *curry* etc.), izbuteau să se întoarcă în Anglia, luînd cu ei diamantul, pe care aveau să-l depună fără îndoială la British Museum, după ce l-au pedepsit pe trădător. Eu îl iubeam pe acest trădător. Nu puteam admite să fie calificat de autorul povestirii drept prefăcut şi fanatic. Acest om mi se părea a fi în dreptul lui să-i rătăcească pe englezi — care n-aveau decît să rămînă la ei acasă — şi să-şi apere idolul. Mi-am spus, ca şi cînd ar fi fost vorba de o poveste adevărată (şi toate poveştile sînt adevărate), că autorul deformase faptele. Lakdar Mokri (îmi amintesc şi astăzi de acest nume exotic) nu era nici laş, nici prefăcut. Era frumos, puţin barbar poate, şi avea să sfîrşească prin a învinge. Avea să ia diamantul de la British Museum, şi englezii, loviţi de un blestem magic, aveau să moară unul după altul, îndeplinind voinţa lui Tutankamon (noţiunile mele de exotism erau destul de confuze). După aceea, profund emoţionată de efortul mintal pe care-l făcusem ca să-mi reabilitez eroul, mă îndrăgosteam de el. Mă gîndeam la el înainte de a adormi. Murmuram : „Lakdar Mokri !" Silabe magice. Vedeam un om frumos, brun, aplecîndu-se spre mine şi mulţumindu-mi cu o voce puţin guturală că l-am înţeles atît de bine...

Gabrielle Lenoir își potrivi ochelarii pe nas (avea nasul mic și frumos, puțin frivol chiar pentru obrazul ei serios) și-mi spuse cu o severă fermitate :

— E o anecdotă.

— Da ?

— Da.

— N-am autori favoriți. Am un catalog de imagini, de cuvinte, de culori. O pagină de Paul Féval — perfect — din *Hainele negre* — m-a frapat mult. Descrie acolo o artă foarte uitată : aceea a pictorilor de fapte diverse. Acești artizani, apropiați lumii de bîlci, pictau un fel de povești în imagini, de proporții gigantice, reprezentînd cu realism părțile cele mai emoționante din faptele diverse ale secolului al XIX-lea : asasinarea lui Fualdès [1], de pildă. Pe urmă niște povestitori cutreierau orășelele, înarmați cu aceste ilustrații, și povesteau întîmplarea sîngeroasă, cît puteau mai bine, cu picturile în față. Îmi plăcea foarte mult să cutreier așa ținuturile ; și Jacques ar putea să-mi picteze planșele de care m-aș servi, dar cu concurența ziarelor de seară, nu știu dacă...

— E o anecdotă, spune Gabrielle Lenoir.

— Da ?

— Da.

Îmi place numele de Lenoir. E cel pe care-l dă Marius Cosettei cînd o zărește, fără să fie încă îndrăgostit de ea. Domnul Leblanc este Jean Valjean și domnișoara Lenoir este Cosette. Am

[1] J. B. Fualdès, fost magistrat sub imperiu, asasinat în 1817.

trăit mult printre aceste personaje ale lui Victor Hugo.

— Da, în fine, dar nu este ceea ce s-ar putea numi o influență.

— Ce este o influență ? O pagină, o frază, un personaj secundar care te fac să visezi ?

— Nu. Asta e ceea ce eu numesc anecdotă.

Ce severă e cu ea însăși această Gabrielle. N-are părul tras în coc, pentru că-i o femeie tînără, modernă, de douăzeci și opt de ani, care lucrează pentru jurnale moderne, pentru radio, pentru televiziune, dar coafura ei atît de perfectă, rochia ei simplă și ajustată, silueta ei chiar, indică faptul că nu-și dă niciodată drumul, că se observă, că trăiește într-un mediu care-i este străin, chiar ostil și că dezordinea, boema, pitorescul, toate astea nu trebuie să te bizui pe ele, la ea astea n-au trecere, alunecă, așa ca ploaia pe aripa unei lebede, frecventează scriitori, pictori, dar merge drept la țintă, în însăși inima problemei, în centrul creației... Dar există oare un centru al creației ? Sau peste tot, răspîndită, proliferată, monstruoasă, semnificativă și nesemnificativă, nu există decît această junglă în care ne zbatem fără busolă ? Amîndouă, desigur. Nu cunosc cuvintele pe care ar trebui să i le spun. Sau nu pot să le spun.

— Gabrielle, vorbește-mi de dumneata. Poate că vom ajunge, după aceea, unde trebuie...

Are un surîs mic și nostim, care-i trage puțin gura într-o parte — nu e urît — un mic surîs în care există umor, puțină amărăciune stăpînită, un curaj frumos, fără emfază.

— Oh, eu... Nu e mare lucru de spus. Sînt o intelectuală.

Îmi place că a spus asta. Am descoperit că-ţi trebuie un anumit curaj s-o spui — şi îi povestesc despre asta.

Ruşinea de a scrie

Reuniune politico-literară. Mă duc aşa cum te arunci în apă rece.

— Ce cunoştinţe aveţi ? Vreţi să faceţi o expunere ? Ce ramură a chestiunilor editoriale aţi studiat în special ? În fine, ce ştiţi să faceţi ?

— Eu ?... Nimic.

— Ah, bine. Atunci la comisia ideologică.

Regăsesc acolo scriitori foarte simpatici. S-ar putea să nu ştie să facă nimic, ca şi mine, dar se prefac mai bine.

— ...noi, scriitorii, spune unul.

— Nu scriitori ! Spune mai curînd, ştiu şi eu ? muncitori ai cărţii, spre exemplu.

— De ce ? (eu).

— Trebuie să demitizăm profesia.

— Nu găsesc că sîntem chiar atît de sacri. Scriitorul, intelectualul, este calul de bătaie al oamenilor, în general. Chiar al celorlalţi intelectuali. M-am gîndit totdeauna că în privinţa asta se poate cita *Figaro :* „La virtuţile ce se cer intelectualilor (dezinteres, opinii ferme, infailibilitate), cîţi P.D.G. ar fi demni de ele...?"

— Asta nu înseamnă că nu sîntem nişte privilegiaţi.

— Într-o oarecare măsură. Dar...

— ... nişte burghezi...

Marele cuvînt a fost lansat. Cînd s-a spus burghezi, nu se mai poate adăuga nimic.

— Nu găsiţi uneori că se întrebuinţează cuvîntul „burghez" aşa cum întrebuinţau naziştii cuvîntul „jidan" ?

Cuvintele mi-au depăşit puţin gîndul. Totuşi, nu-mi place nici un concept rasial, şi să-ţi fie ruşine de ceea ce eşti, burghez sau scriitor, nu mi se pare cea mai potrivită cale ca să devii mai bun. Scriitorii aceştia, atît de jenaţi de o meserie care valorează cît oricare alta, sfîrşesc prin a mă jena şi pe mine. Prefer micile reuniuni de secţie unde nu-i vorba decît de lipit afişe, de distribuit manifeste şi unde îţi pasă foarte puţin dacă eşti scriitor sau nu.

— Înseamnă aşadar că separaţi cu totul acţiunea politică de scris ? mă întreabă un tînăr cu ochelari, care are ochi frumoşi, catifelaţi.

— Separ... Nimic nu se poate separa. Ceea ce gîndesc politic se simte de la sine prin ceea ce scriu, pentru că e un tot pe care încerc să-l exprim. Dar nu sînt atît de stăpînă pe ceea ce scriu încît să calculez eficacitatea în raport cu politica sau cu altceva.

— În rezumat, vă înscrieţi aici ca scriitoare ? mă mai întreabă frumosul tînăr cu aerul trist.

— ...Ei, da...

Braţele îi cad.

Şi simt din nou aceeaşi ruşine de a găsi totdeauna scuze, căi piezişe, combinaţii complicate, pentru a evita această mărturisire, cea mai ruşinoasă dintre toate : scriu o carte. Povestesc o întîmplare, descriu un peisaj, interior sau exterior,

pun alături culori, cuvinte, vorbesc, sînt înăuntru sau în afară, comunic, și cîteodată îmi dau cu părerea asupra a ceea ce văd, asupra a ceea ce povestesc, iar alteori n-am păreri, nu știu prea bine ce-am făcut, mă uit la manuscris cum te uiți la copiii tăi : atît de apropiați și atît de îndepărtați totuși : am făcut ce-am putut și acum e rîndul lui să joace. Și a celorlalți să aibă opinia lor, să tragă concluziile. Eu mi-am făcut cartea. Fie că e mare sau mică, nu e treaba mea și asta mă preocupă prea puțin. Dar ca să roșesc de asta, nu, niciodată.

De aceea îmi place Gabrielle cînd, înclinîndu-și fruntea încăpățînată, spune :

— Nu, nu sînt căsătorită, nu, n-am copii, sînt (și ridică fruntea cu orgoliu) sînt o intelectuală...

Dar nu-mi place Gabrielle cînd îmi spune :

— Aș vrea să văd biblioteca dumneavoastră.

Fiindcă n-am bibliotecă. Mi-e rușine cînd mă duc — atît de rar — la alți scriitori și văd pe rafturile lor, cuminți aliniate, cărțile pe care trebuie să le ai — Stendhal, Sade, Leiris, volumele N.R.F., atît de curate și atît de uzate (răsfoite adesea, dar sub lampă, cu mîinile curate, și niciodată căzute într-o baie de spumă) și la alții, Montaigne, Henry James, cărțile care „reprezintă omul", care creează o impresie favorabilă... Eu n-am bibliotecă. Am cărți. Sînt rareori acelea pe care le iubesc, pentru că acelea pe care le iubesc le împrumut și nu mi se mai dau înapoi.

— În sfîrșit, aveți autori preferați ?

— Ai totdeauna autori preferați. Ai avut timpul să-i treci în revistă, să-i adîncești, crezi, în cincisprezece ani. Dar dacă trebuie să vorbesc cu

sinceritate, autorii mei preferați seamănă cu biblioteca mea, unde un volum stingher din Montaigne își pierde foile între poemele lui Milosz, un roman polițist, un Balzac legat căzut de șase ori în cada de baie și un frumos Baudelaire cîștigat de Vincent la o tombolă. Pe ici, pe colo, vezi cîte un șir foarte curat de romane primite în serviciu de presă și pe care nu le voi reciti niciodată. Tot așa e și cu memoria mea. Pe lîngă Paul Féval, rătăcește acolo o strofă de Villon, un cîntec care are trei secole, sau trei zile, o frază a lui Bernanos, de o sută de ori învîrtită și reînvîrtită ca un mineral prețios ; într-un fel de ceață se ridică elefantul de ghips în care dormea Gavroche, și iată dulcea noapte care se plimbă pe sub arcadele din rue de Rivoli sau, într-un Biarritz deșert, iarna domnind pe sumbrele fațade Napoleon III. Sau încă, în salinele din Croisic, stegarul Cristoph Rilke mi se pare că-și plimbă tristețea-i melodioasă.

Dar cînd le spui, astea devin : „Văd că primele dumneavoastră influențe au fost mai ales nordice, și descoperirea lui Balzac..." La sfîrșit spui : „Da". Fiindcă ești obosit și fiindcă desigur renunți la anecdote.. Nu sîntem *France-Dimanche*, și n-am negat oare chiar eu pitorescul ?

— Da, dar poezia nu se naște tocmai din ciocnirea dintre acest pitoresc și sensul profund...

— *El cante bondo*[1] ?

— Dacă vreți, cîntecul profund al lumii care-i servește de context. Astfel contrastat, un context

[1] În traducere literală : cîntec adînc, cîntec profund — o anumită varietate a cîntecelor populare spaniole.

sociologic sau politic sau psihanalitic, care explică aproape totul, dar tocmai că nu totul, nu și această mică scînteie de har, de libertate, acest foarte mic hazard, ca să întrebuințăm cuvinte mai puțin mari, această părticică a jocului, în sensul mecanic al cuvîntului, care rămîne totuși, așadar contextul sociologic, politic, psihanalitic, toate aceste „explicații", prin ceea ce constituie aproape adevărul lor, cu tot ce poate cuprinde acest „aproape", nu sînt și ele poezie, și...

Credeam că m-am ridicat la înălțimea ei, dar Gabrielle, cu un gest al mîinii, îmi face semn că-mi cere s-o scutesc.

Mă scuz :

— Voiam numai să spun că nimic nu e în anecdotă, dar, dacă ai o unitate, atunci totul e în anecdotă.

— Nu sînt poetă, spune Gabrielle cu o modestă aroganță, care-i stă bine.

Oscar Brik sau Blek

Nu știu nici eu singură dacă sînt „poet".

Îmi place să povestesc, să povestesc fără scop, fără probleme, fără mesaj. Dar păstrez speranța că un scop, o nădejde, un mesaj vor apărea fără voia mea de pe urma faptului că eu, în toată complexitatea mea, sînt aceea care se exprimă în această povestire, în aceste imagini care mă îmbată oarecum.

Trebuie să recunosc că atunci cînd reflectez mai puțin, povestesc cu mai multă plăcere. Vorbind o dată cu nepoata mea Thérèse (are treisprezece ani, un obraz mic egiptean și curiozitatea ascuțită și precisă a lui Sherlok Holmes), i-am spus : „...și era păros, dar păros... ca Oscar Brik, care se trăgea dintr-un urs".

De unde vine acest Oscar neașteptat ? Habar n-am. Din dorința glumeață de a o intriga pe Thérèse, care-mi pune totdeauna întrebări ce mă înfundă. Dar și dintr-o vagă amintire a lui Mérimée (Lokis), în care doresc să introduc puțin umor prin intermediul acestui patronimic Oscar, puțină ceață nordică prin litera *k* din Brik, și îndată ce acest *k* a apărut, o viziune de sănii, de urși, de zăpadă, o privire asupra lui Milosz fac să se agite imediat în ceața spiritului meu ca o corabie de dimensiuni încă modeste dar gata de a ieși în larg, personajul lui Oscar Brik.

— Brik cu un k ? întreabă sever Thérèse, țintuindu-mă cu ochii ei de migdală.

Vreau să înfrunt această inchiziție.

— Brik cu un *k* sau Blek cu un *k*. Nu s-a putut ști niciodată. Era dintr-o foarte veche familie nordică și una din bunicile lui fusese furată de un urs, așa încît, în vechile cronici, nu s-a știut niciodată dacă cei care purtau numele de Brik — sau Blek — erau oameni sau erau și puțin urși. Tot așa cum nu s-a știut niciodată dacă se numeau Blek și au fost porecliți Brik sau Brik și au fost porecliți Blek.

— Cred că adevăratul nume este Brik, spune Suzanne, care e soră geamănă a Thérèsei și nu seamănă cu ea de loc.

— Eu cred că e Blek, spune Louise, sora lor mai mică, cea care are un obraz de înger sub un

păr lung de aur, și multă malițiozitate îndărătul acestei aparențe îngerești.

Françoise, cea mai mică, nu-și spune părerea și-și rezervă dreptul de a și-o schimba, după împrejurări.

— Și era bun sau rău? întreabă, sinceră, Suzanne.

— Amîndouă deodată poate, zice Thérèse, pe care lecturile au familiarizat-o cu ambiguitatea naturii umane.

— Exact, era dublu. Așa cum nu s-a știut niciodată dacă se numea Brik sau Blek, tot așa nu s-a știut dacă era bun sau rău. Era numit Oscar cel schimbător.

Așa s-a născut Oscar, și o interminabilă cronică ce durează de patru ani. De cîte ori ne aflăm împreună, nepoatele mele, copiii mei și cu mine, Oscar se îmbogățește cu noi episoade. Cîteodată o întoarcere în trecut ne îngăduie să dăm pe față o turpitudine necunoscută. Cîteodată o privire asupra viitorului ni-l arată pe Oscar devenit ermit (dar oare e sincer?) și regăsindu-și copiii pierduți, Hildegarde și Ildefonse, în fundul unei mănăstiri austriace. Oscar dă dovadă de un foarte prost gust în multiplele lui aventuri. După ce l-a plagiat pe Mérimée în ce privește originea, cunoaște o copilărie inspirată de Hector Malot, Rouletabille și Andersen: își vede la patru ani părinții devorați de lupi în cursul unei plimbări cu sania, culege în mod pios capetele lor care vor fi îmbălsămate și așezate în saci de plastic, pe care nu-i va abandona niciodată; e spoliat de către unchii lui cei răi de castelul său și de titlul de conte, devine văcsuitor de ghete, place unui miliardar vînzător de cîrnați care-l adoptă. Gustul periculos pe care-l vădește pentru Rocambole și Fantomas îl împinge să-și asasineze binefăcătorul, în timp ce formează o bandă de răufăcători care curăță Parisul. O întoarcere la tradiții pioase îl face să se îndrăgostească de un înger, o orfană vizitată de serafimi, care-l iubește. Încearcă o scurtă remușcare, aude răsunînd clopotele și revine la o tradiție medievală ca să-l dedice Sfintei Fecioare pe copilul pe care Angelina îl poartă la sînul ei, și care va fi călugărița Hildegarde. Dar vai! Revine la lecturile proaste și capătă obiceiul să azvîrle într-o piscină populată cu feroci murene și piranhas (a găsit ideea în *Tintin*) pe oamenii care nu-i plac. Angelina, revoltată, îl părăsește și se angajează, ca să-și cîștige existența, într-o fabrică de săpun destul de dickensiană, care-mi permite să stigmatizez în trecere condițiile sociale de muncă în secolul al XIX-lea. Moare de foame în timp ce Oscar răpește o cîntăreață celebră care se numește și dînsa tot Angelina, printr-o trapă, săpată în planșeul Operei în cursul unui spectacol intitulat *Somnambula*, pe care sînt în stare s-o cînt în întregime la cerere și care se termină printr-un cor de neuitat: „Somnambulă! Somnambulă! A trăit atît cît trăiește o bulă de săpun". (Thérèse, pe care o ușoară neîncredere o cuprinde din cînd în cînd, mă întreabă la ce dată s-a reprezentat această operă și după cîte reprezentații a fost răpită Angelina Marmaduke. Răspund cu hotărîre: „A fost răpită la 4 mai 1904, în cursul repetiției generale". Spune: „Ce e aceea o repetiție gene-

rală ?" îi răspund. Parantezele nu mă sperie niciodată.)

Aş obosi — şi nu m-aş putea opri — dacă aş povesti pînă la capăt aventurile lui Oscar, care n-au sfîrşit. Dar nu mă voi plictisi. În vara asta, cu televizorul în pană, mă pasionam în faţa a şapte figuri atente să-l urmărească pe Oscar al meu prin aventurile lui mistice sau criminale, comice sau emoţionante. Mergeam fără plan şi fără intenţie, îndrumată de întrebările, de obiecţiile, de freamătul auditoriului. Îl făceam să rîdă şi chiar să plîngă. Simţeam că-mi îndeplinesc perfect funcţia.

I-am spus lui Jacques :

— Într-o zi, cînd am să fiu bătrînă, cînd voi avea mai multă experienţă — cînd voi îndrăzni — aş vrea să scriu o carte imensă, de o mie de pagini, cu o mie de personaje, care vor face tot ce vor dori ele.

— De ce n-o faci acum ? spune el.

— N-ar fi potrivit.

— Nu îndrăzneşti ?

— Nu îndrăznesc.

Nu îndrăznesc să fiu atît de serioasă pe cît sînt. Nu îndrăznesc să fiu atît de puţin serioasă pe cît sînt. Nu îndrăznesc să cînt atît cît aş vrea, să mă înfurii atît cît aş vrea, să mă descotorosesc de oameni atît cît aş vrea, să iubesc oamenii atît cît aş vrea, să scriu cu atîta forţă şi prostgust cît aş vrea, cu atîta naivitate şi atîtea pagini cît aş vrea. În momentele mele de optimism, îmi spun : „Nu îndrăznesc *încă*. La urma urmei, nu am încă patruzeci de ani".

Şi de ce nu îndrăznesc ? Vreau să fiu dreaptă, vreau să cîntăresc cuvintele, să dau lucrurilor importanţa lor, vreau credinţa, justiţia, frumuseţea — dar dacă le-aş trăi din plin, n-aş avea nevoie să le doresc. N-ar mai fi anecdote. Şi cel mai mic fapt divers ar fi înscris în istoria lumii — şi Oscar Brik — sau Blek — ar exprima tot ceea ce eu nici n-aş încerca să exprim.

Doamna Josette povesteşte :

— Braque lucra lîngă Van Dongen. La un moment dat îi spune : „Dă-mi guma ta". Van Dongen îi răspunde : „Ce e o gumă ?"

Doamna Josette vede mult orgoliu în aceste cuvinte. Eu văd în ele multă sfială.

— Se credea perfect.

— Accepta imperfecţia lui ca pe o parte din ordinea lumii.

Să fie oare poate acelaşi lucru ? Eu sînt încă la gumă.

Autori şi manuscrise

Ca scriitor, reflectez asupra mea. Ca cititor, sînt de partea cealaltă a baricadei. Mă simt prost.

Am vorbit de această cucoană bătrînă care mă persecuta, sculîndu-mă la unsprezece noaptea din primul somn ca să-mi reproşeze că am refuzat un manuscris al fiului ei, „geniu autentic". De cîteva săptămîni sînt din nou urmărită de un bătrîn anticar, care arde de nerăbdare să-mi arate manuscrisul „plin de promisiuni" al „protejatei" lui, tînăra Dominique. Truc clasic. Răspund evaziv. Să-mi trimită manuscrisul, îl voi citi. Dar ceea

ce vrea ea, ceea ce vor toţi este să mă *vadă*. Nu sînt totuşi foarte celebră, dar de ajuns, se pare, pentru ca un oarecare număr de persoane să dorească să mă contemple, ca pe un monument, şi fără ca asta să meargă mai departe. Îmi amintesc de o cucoană cu înfăţişare ştearsă care, oprindu-mă într-un magazin „Prisunic", m-a întrebat : „Sînteţi într-adevăr Françoise Mallet-Joris ? — Da, doamnă. — Ah !" şi s-a uitat la mine lung, de la cap (hirsut, din nefericire în ziua aceea) pînă la picioare, fără să adauge un singur cuvînt, fără nici o jenă sau timiditate, fără să se grăbească. Asta m-a necăjit foarte mult. Insistenţa lui Dominique şi a prietenului ei bătrîn cădea rău. Eram depăşită de un lucru ; după Pauline, Alberte făcea şi ea „tusea convulsivă ascunsă", care-i pune atîta la încercare pe părinţi ; cartea pe care-o scriam nu avansa, dar maldărul de manuscrise şi de facturi creştea lîngă patul meu. Telefonul suna fără încetare (o dată din două era anticarul, căruia îi răspundeam cu o voce subţiată că mama nu e acasă). Pe urmă au fost bilete urgente, pe un ton din ce în ce mai stăruitor şi aproape dramatic. Mă implora, mă conjura : o oră ! Numai o oră ! Era pentru el de o *importanţă capitală*. Subliniat de două ori cu roşu. Mi-a trimis hortensii.

Mi-a fost ruşine. Nu sînt, de obicei, greu de văzut. Primesc cu plăcere pe autori. Un bătrîn rus alb mi-a expus de mai multe ori concepţiile lui religioase, inspirate din caodaism. Un filozof armean mi-a citit o scriere polemică interminabilă, pe care am declarat-o remarcabilă, neînţelegînd nimic din ea. Prietenii lui Daniel îşi fac o datorie

din a-mi supune eseurile lor, într-atît e de adevărat că în Franţa totul începe prin literatură, şi-mi fac o plăcere din a le citi. O oarecare curiozitate, o speranţă cîteodată recompensată, mă îndeamnă să răspund la scrisori care, pe hîrtie cadrilată, îmi declară că autorul lor are să-mi facă revelaţii importante. Un tînăr m-a învăţat multe : am schimbat o serie de scrisori pe teme metafizice. O fată din Ardèche mi-a cerut reţete de vrăjitorie, fiindcă iubea fără nădejde. Preoţi de ţară mi-au scris pagini încîntătoare asupra virtuţilor vechi ale plantelor şi asupra alpinismului. Misionare mi-au cerut cărţi. Un nebun, care se credea persecutat de comisarul poliţiei, mi-a cerut sfaturi.

Am schimbat cu Isabelle, o prietenă care binevoieşte să-mi servească uneori de secretară, o privire de stupoare amuzată.

— Răspundem ?

Isabelle, care e bunătatea însăşi, avea un aer de milă duioasă.

— Ia atît de puţin timp...

Răspundem. Cîteodată diversitatea acestor corespondenţi îmi dădea impresia că sînt o ghicitoare mai degrabă decît un scriitor. Mă întreb dacă asta nu e o posibilitate de reprofilare pentru zilele bătrîneţii mele. Un semn. Într-o zi a venit o cucoană. Era, bineînţeles, „o întrevedere de cea mai mare importanţă"... Nu era vorba decît să-mi facă prin viu-grai o revelaţie de cea mai mare importanţă.

— Trebuie să mă scoateţi din încurcătură.

— Aş fi încîntată, dar...

— Iată. O să vi se pară stupid, dar... mă plictisesc.

— Ah!

E tot ce-am găsit să răspund. Puțin supărată, totuși. Nu sînt o agenție de spectacole, un circ. Cucoana, de treizeci și cinci de ani, elegantă și oarecare, s-a căznit să-mi explice că plictiseala ei — fără de care n-ar fi venit să mă deranjeze, închipuiți-vă! nu era o plictiseală obișnuită. O plictiseală în sensul secolului al XVII-lea, aproape. Nimic, absolut nimic, n-a reușit s-o scoată din asta pînă acum. Și atunci, asistînd la o mică conferință pe care o ținusem pentru o operă de binefacere, își băgase în cap că eu, și numai eu singură, aș putea s-o scot din plictiseala ei. Aștepta un oracol definitiv care trebuia să iasă de pe buzele mele. Ghicitoare, cum vă spuneam.

— ...fiindcă m-am gîndit, are copii, asta trebuie s-o plictisească enorm...

— Dar nu, vă asigur că nu...

— Și ați spus că citiți manuscrise, asta trebuie să fie foarte plicticos...

— Dar nu, vă asigur că nu...

— Aveți deci cu siguranță un mijloc, un sistem...

De ce nu un filtru? În fine, nu există meserie proastă. Îi pusesem întrebări cucoanei. Mă pasionasem pentru acest caz insolubil. Căci nu-i lipseau banii, bărbatul ei era „suportabil", copiii „sănătoși", avea „o oarecare cultură"... Ar fi vrut să se ocupe cu ceva, dar nu voia să se angajeze în vreo acțiune cu sens religios sau politic. Artele n-o atrăgeau. Operele de binefacere o scîrbeau: copiii o oboseau, adolescenții o speriau, bătrînii o dezgustau. Nu avea nici competență deosebită,

nici gust special pentru vreun anume soi de ocupație. Nici nevoie de bani. Mărturisesc că atîta sărăcie m-a interesat. Nu avea de asemenea nici un viciu. După cîteva întrevederi, am decepționat-o probabil, m-a părăsit cu aceste cuvinte dezamăgite:

— În fine, asta m-a ajutat totuși să-mi treacă timpul ceva mai ușor.

Ei bine, cu toate că „asta" (întrevederile zadarnice, goale în care încercam să înțeleg mohorîta neființă de pe urma căreia dînsa suferea foarte puțin, acest foarte puțin care era singurul punct viu din non-existența ei — încrețitură pe luciul apei, fără formă și fără culoare) mă făcuse pe mine să-mi pierd timpul și nu să mi-l petrec, totuși un oarecare interes mă cuprinsese pentru ea, ca pentru un specimen rar, un mineral fără frumusețe, tern și mort, despre care parcă mi s-ar fi spus că ar fi singurul, din milioane, tern și mort în asemenea grad.

Atunci, de ce nu bătrînul anticar? De ce te închizi deodată, te revolți împotriva acestei imixtiuni constante a lumii și a celorlalți, te simți golit de generozitate și de răbdare, proprietar al propriului tău eu? Poate că scrisul lui vulgar, hîrtia pretențioasă, stilul umflat mă respingeau. Procedeul, care consta în a mă copleși cu flori și cu puncte de exclamare, îmi părea neplăcut. M-am încăpățînat. S-a încăpățînat și el. Am cedat dintr-o dată. Pierdusem mult mai mult timp ca să refuz această întrevedere, la drept vorbind, decît aș fi pierdut acceptînd-o din prima zi. Fără să mai pun la socoteală că, la telefon, mă silisem să-mi transform pe rînd vocea în spaniolă săracă

cu duhul, în copil de doisprezece ani, în secretară zeloasă şi, în disperare de cauză, în adolescent cu voce răguşită de băutură. „Sînt un coleg al lui Daniel. Nu ştiu unde e..." Dar apăram un principiu. Sînt oare eu un psihiatru ? („I-ar face atît de bine să mă vadă !" scria inamicul.) O sucursală a bursei pentru vocaţii ? O îndrumătoare profesionistă („Ea" nu era sigură de calea ei, trebuia să mă consulte mai înainte de a se angaja într-o carieră pe care, o carieră care...) Sînt eu oare Turnul Eiffel ? (să mă „vadă" le-ar fi făcut o atît de mare plăcere, la televiziune nu e acelaşi lucru). Şi pe urmă, la ultimul asalt, îngrozită de supralicitaţia anticarului, şi care-mi dădea sentimentul că-şi va da foc în faţa uşii mele (venise, după spusele copiilor, să se aşeze de mai multe ori pe prag), principiile mele cedară. De altminteri, nu era decît o criză. Numai fără principii mă simt cu totul eu însămi. Am fixat o întîlnire.

— Eram sigur că ai să-i primeşti, spune Jacques, filozof.

— Şi de ce ?

— Oh... nu-ţi stă în fire să refuzi ceva, spune în timp ce învîrteşte pensula.

Poate că nu-mi stă în fire, dar ce-i plicticos e că se întîmplă atît de rar să fim cu-adevărat noi înşine...

Mă duc acolo cu sentimentul celui căruia i s-a pus cuţitul la gît. Spaima de oameni, pe care îi presimţi plicticoşi, banali, efortul de a părea că asculţi, că înţelegi, decepţia pe care o provoci, aproape fatal, şi, pentru a termina, invidia acestor „admiratori" pentru care, cu timpul, încerci puţină simpatie.

La prima vedere, anticarul arată mai rău decît îmi închipuisem. Are cel puţin şaptezeci de ani, cu un aspect de „copil mongol" cum au cei care şi-au făcut operaţie de întinderea pielii. Dar asta trebuie să se fi întîmplat de mult. Pielea lui uscată şi prea fină se încreţeşte puţin pe frunte, face uşoare pungi sub ochi... „Du-te de te renovează", ar spune Pauline. Poartă o şevalieră la mîna stîngă, o cravată cu picăţele şi surîde tot timpul, descoperindu-şi dinţii şi dîndu-şi capul înapoi ca un om politic, constrîns să se arate vesel şi cordial pînă la automatism. De fapt, este alcătuit din două fiinţe care-şi dispută întîietatea scenei şi alternează într-un mod surprinzător : o bătrînă domnişoară de familie bună, ahtiată de relaţii, fandosită, scriind fără îndoială versuri în secret ; şi un politician veros, şiret, „greu de înşelat" şi care crede că totul se cumpără. Aceste două personalităţi se succed cu o viteză care dă ameţeală.

— Doream atît de mult să vă întîlnesc ! Atîtea puncte comune ! Şi nişte calităţi sufleteşti ! Dar cred că ne-am şi văzut acasă la... la un cocteil dat în onoarea lui... (Aici tranziţia între bătrîna domnişoară şi politician se face printr-un surîs care, din cochet, devine jovial, cu o voce care coboară cu mai multe octave.) Ba da ! Ba da ! Doi bătrîni parizieni ca noi trebuie să se cunoască, se cunosc ! Îi spuneam tocmai lui Dominique : lasă-mă să mă ocup eu. Vrei s-o întîlneşti, o vei întîlni ! O cunosc, e aşa de drăguţă ! Iubeşte tineretul, cartea ta o să-i placă. Vă pierdusem puţin din vedere, după ce aţi părăsit apartamentul din... din...

— De la Panthéon, spun mașinal.

— Exact, de la Panthéon. (Vocea se suie, surîsul se ascute.) Ce cartier delicios! Ambianța aceea de tineret, de boemă ; de altminteri eu însumi, cred că v-am spus, scriu. O, foarte modest, pentru *Curierul normand, Gazeta din Birn-Lichtli,* în Elveția, critici literare, încerc să aștern, să exprim colo, chiar și poeme, interviuri, fac și eu pe modestul Sainte-Beuve, oh, cu totul, cu totul provincial ; ca o tapiserie, mici puncte fine pentru cunoscători, micul nucleu al Verdurin-ilor. Ha ! Ha !

Rîsul subțiat, cu o virtuozitate de primadonă, coboară din nou cu o octavă, și trece de la afectare la vulgaritate printr-o serie de nuanțe — ironie încîntătoare a propriei sale erudiții (soprano) — complicitate cu mine (medium) — ne vom înțelege, există totdeauna o cale (bariton, bas) — de altminteri pot să vă spun că sînteți foarte citită acolo (la Birn-Lichtli ?), foarte apreciată. Prepar două articole despre dumneavoastră, în care le pulverizez pe celelalte scriitoare-femei, dar literalmente. Pentru mine sînteți un bărbat, absolut, un bărbat ! (Ușoară reurcare spre soprano).

Dat fiind felul de a fi al domnului, această declarație nu mă liniștește de loc. Încep să mă întreb de asemenea dacă urechea mea nu m-a înșelat și dacă nu e vorba de *un* tînăr protejat mai de grabă decît de *una*.

— Și o spun ! O scriu. Sînt unul din suporterii dumneavoastră cei mai înverșunați. În viitorul meu articol despre dumneavoastră, o pagină întreagă, șase coloane, vă apăr cu totul împotriva unora care pretind că Françoise Sagan, dacă nu are

imaginația dumneavoastră, e mai bun stilist. Ah, le-am tras o săpuneală ! O să vedeți !

— E foarte drăguț din partea dumneavoastră, spun dintr-o suflare, mereu uimită de modul în care ajungi să pari obligat unor oameni cărora nu le-ai cerut niciodată nimic.

— Liniștiți-vă, urmează politicianul, aveți partizanii dumneavoastră, între care mă număr. O mică falangă de prieteni devotați poate uneori să susțină un scriitor mai eficace decît...

Cred că sînt pe punctul de a-i spune vreo mojicie amicului devotat, cînd, din întîmplare, privirea mea se îndreaptă spre încălțămintea lui (puțin decolorată, foarte bine lustruită), se ridică de-a lungul pantalonului bleu-marin, strălucitor de-a lungul dungii pe care probabil că-l calcă singur. Haina cochetă, strînsă prea tare pe corp, cravata în formă de șiret de gheață iau cu totul altă semnificație. Probabil că antichitățile nu merg prea bine în momentul de față. Îmi promit să fiu sobră. Și iat-o pe „Dominique" care vine spre noi. Nu e de loc ceea ce mă așteptam. E o fată tînără, subțire, palidă, cu ochi mari de nu-mă-uita, care mi-amintesc de Lilian Gish, Crinul secerat al filmului mut. Și cînd Crinul deschide gura, se aude vocea unui șofer de taxi parizian, plină de savoare dar surprinzătoare. Hotărît lucru, două cutii de surprize.

— Ei, vă înțelegeți ? V-ați regăsit ? ghiorăie Lilian Gish.

— Dar desigur, am reînnoit legături care... legături pe care... se fandosește anticarul, al cărui rafinament pare să se accentueze prin contrast. Scoate-ți bolero-ul, draga mea, și mai lasă-ne cîte-

va clipe. Îi ceream prietenei noastre cîteva precizări pentru *Gazeta din Birn-Lichtli*...

— Nu mă bag, spune copila, vizibil impresionată și răsucindu-și buclele cu vîrful degetului... Nu sînt o literată, drăguțule, orice-ai zice...

Încep să mă satur pînă peste cap de Birn-Lichtli și de această comedie jalnică. Întrebările : „Ce credeți despre condiția femeii la ora actuală ?", „Mai există o spiritualitate modernă ?", „Vă plac într-adevăr romanele lui Françoise Sagan (sau ale lui Simone de Beauvoir) ?" și trec peste celelalte : despre educația copiilor și liturghia în limba latină, despre noul roman și angajarea politică, toate astea au încetat de mult să mă distreze. Și chiar să mă exaspereze. O oboseală, o mare oboseală disperată mă invadează în fața acestor întrebări în care nimeni nu crede, care nu interesează pe nimeni (nici chiar pe admiratorii mei din Birn-Lichtli) și la care nu mi se cere decît să răspund automat nu importă ce, dar care să se poată înregistra sau imprima, și să furnizeze trei minute, sau trei coloane, în noianul de zgomot sau în torentul de hîrtie care trebuie să curgă, pentru că atîția oameni trăiesc din asta... Răspund. Răspund. Răspund chiar serios, cîntărindu-mi cuvintele, răspund cuiva care nu e aici, care ar înțelege, și pentru că e, în definitiv mai puțin trist și mai puțin plictisitor să faci lucrurile în mod serios.

Și ochii de un albastru de floare demodată — n-ai putea să le dai decît nume de altă dată, pervincă, sau miosotis, sau dediței — ai copilei, se așază asupra acestui om bătrîn afectat,

fandosit, vrednic de milă, cu o admirație, o tandrețe filială.

— Ești epatant, dragule !

Evidența e aci, deodată, dincolo de haina lucioasă, de vocabular, de această comedie de mîna a treia : aceste ființe se iubesc, se sprijină una pe alta, au nevoie una de alta.

Și, ca și cînd licărirea mea de simpatie ar fi fost simțită de ei, iată că-mi istorisesc povestea lor, banală, tulburătoare, ca un foileton de altă dată. Ea, este fata portăresei lui. Tatăl, bețiv, o abandonează. Întrerupe studiile, se face coafeză, își întreține mama neputincioasă, care moare în cele din urmă. Singură pe lume, „vechiul ei prieten" o ia sub ocrotire, îi „dirijează lecturile", găsește în asta căminul pe care, vai ! n-a putut să-l întemeieze, și consolarea pentru dezamăgirile lui. Ei da, o lamentabilă „afacere cu un fals" l-a obligat să-și vîndă prăvălia elegantă de la Palais-Royal și să reia după o „încercare" de doi ani (eufemism pe care cred că-l înțeleg) un mic comerț mai puțin apreciat, în strada Faubourg Poissonnière. Dar și-a păstrat relațiile, prietenii de altă dată : e o alinare pentru el.

— Da, întrerupe micuța, i-a făcut atît de bine că ați acceptat să-l revedeți ! „Nu îndrăznesc, își spunea ; Acum cînd e atît de cunoscută, n-o să-și mai aducă aminte poate..."

O veselie bruscă m-a cuprins, simpatia mea a crescut de cînd mi s-a revelat „nefericita afacere cu falsul". Am o oarecare atracție pentru escroci.

— Dar trebuia să îndrăzniți ! spun, apucată deodată de gustul mistificării. Amintiți-vă de vizi-

tele din strada Royer-Collard și de Daniel cînd îl jucați pe genunchi!

Privirea pe care mi-o aruncă, jalnică, complice, umbrită de un anume umor trist, e o capodoperă. Nu-mi mai pare rău de timpul pierdut. La urma urmei, dacă am putut să le fac puțină plăcere celor doi! El, atît de dornic de a-i lua ochii, ea atît de sensibilă la acest lux, singurul pe care i-l poate oferi, al prezenței cuiva care a avut numele în jurnal, care a apărut la televiziune.

Cartea... e o culegere de poeme, la care „bătrînul prieten" a trebuit să intervină pe alocuri. Textul acesta fad și eterat seamănă mai mult cu ochii decît cu vorba ei. Bineînțeles, e nepublicabil.

El:

— Am cîteva economii salvate de la dezastru. Credeți că, pe spezele autorului...

— Pe spezele autorului, știți... În fine, am să văd, să încerc...

Copila se luminează de o bucurie care o face aproape frumoasă. Să fie tipărită! Și grație lui! Se uită unul la altul, își strîng mîinile.

— Eram sigur de tot. Cunosc valoarea lui Dominique... Ah, nu e una din fetele acelea care... Un firicel de apă limpede, de o prospețime... Asta va contrasta cu literatura actuală care...

Cîtă nevoie avem să credem în puritate! Nu există nici umbră de ironie în această voce care, deodată, sugrumată de emoție prostească, e aceea a unui bătrîn. Și totuși, aș jura că acest bătrîn gătit e dintre acei care se învîrtesc seara, cu o umilință prefăcută, în jurul „caselor" de la Saint-Germain-des-Prés...

— Am să fac tot ce pot. Ce pot...

N-o să fie mare lucru. Ce poți să faci pentru poeme lamartiniene, care ar fi putut (sînt cucerită de abundența subjonctivelor — de care e atît de mîndră mica coafeză — sînt doar subjonctive „de promoție", cum se spune acum), care ar fi putut fi scrise de bunică-mea? Voi sugera cîteva corectări, voi încerca să-i fac să evite cheltuiala unei sume prea mari... Asta o să fie tot...

Întorcîndu-mă de la această întrevedere, mi-am reproșat duritatea inimii. De ce m-oi fi încăpățînat atîta timp? Sînt eu o persoană atît de prețioasă ca să mă rezerv, ca o marfă de preț, pentru cei care mă merită? Și în numele cui i-aș judeca nedemni de prezența mea pe „Chouchou" și Antigona lui? Din nou gospodina care reapare. Trebuie să învăț să-mi risipesc timpul, prezența. Dacă e aur, cu atît mai bine pentru ceilalți. Dacă e nisip, cu atît mai bine pentru mine, care-mi ofer ieftin iluzia generozității.

Povestea lui Chouchou e de altminteri o poveste tristă. Mica coafeză e în sanatoriu. Chouchou, pentru o „nefericită poveste cu un televizor cumpărat pe credit și vîndut peșin, suferă o nouă „încercare" de opt luni. Micul volum cu poeme, apărut la Editura Scorpionului, se află în fața mea. Cineva spune:

— Mă întreb de ce păstrezi asemenea prostii...

— În amintirea unui vechi prieten.

★

DOMINIQUE: Oh, Chouchou, el m-a învățat totul: ortografia, politica... Noi sîntem regaliști, așa-i, Chouchou?

CHOUCHOU: Se spune: nu este așa?

★

EU : Acum patru ani, cînd eram atît de deprimată...

UN PRIETEN SCRIITOR : Ce te-a pus pe picioare ?

EU : Am citit cu mult folos *Cartea fericirii* de Marcelle Auclaire.

PRIETENUL : Oh, nu spune asta, nefericito ! Nu spune asta !

Aproape că se întoarce să vadă dacă un spion literar și ascuns ar fi putut să audă această mărturisire.

PRIETENUL : Nu-ți dai seama întotdeauna, dar eticheta ți se pune repede. Un scriitor nu poate să spună orice, știi...

EU : Păcat...

Televiziune

S-a făcut despre ea o emisie. Jacqueline are treizeci de ani și șase copii. Trăiește într-un H.L.M.[1] „cochet", în mijlocul unor terenuri virane, mai puțin cochete. Cum se descurcă ? Emisiune feminină. Prezență feminină necesară : a mea. Pun întrebări. Cu blîndețe, cu respect. O merită această Jacqueline atît de subțirică, bravă, veselă chiar, care se descurcă, o scoate la capăt, expresii foarte modeste pentru a califica munca de gigant pe care o îndeplinește în apartamentul ei de trei odăi bine

[1] Habitations à Loyer Modéré = locuințe ieftine.

lustruite, cu linoleumul impecabil, cu chiuvetă de bucătărie impecabilă, cu copii impecabili.

A fost, cred, o emisiune bună. Eram toți (cameraman, realizator, electrician, inginer de sunet) gentili cu dînsa. Nu era nemulțumită să ne aibă acolo, asta mai aducea o schimbare. Copiii ne iubeau foarte mult, le aduceam bomboane și un dicționar pentru cea mai mare, la care visase întotdeauna. Degeaba umpleam apartamentul minuscul cu cablurile noastre, eram bine primiți ; Jacqueline, pe cînd freca, spăla, lustruia, călca, ne răspundea, destinsă, mulțumită de a fi filmată, nu prea mult totuși. Naturală. Simplă. Fiecare cu meseria lui.

După difuzarea acestei emisii, Jacqueline a primit un timp oarecare scrisori de simpatie, cadouri pentru copii, mici lucruri care i-au făcut plăcere, pe care le-a primit cu aceeași simplitate, același firesc.

Claude, realizatorul, ar fi vrut ca ea să refuze, să se indigneze. De ce ar fi făcut-o ? Nu era revoltată, nu avea timp, ocupată cum era să-și îndeplinească munca, neavînd ochi decît pentru curățenie, această impecabilă rutină, care era onoarea ei, creația ei.

— Dar ar trebui să fie revoltată, spune Claude.

— Noi ar trebui să fim.

Nu era nefericită. Îngrijorată, dar așa cum ești cînd toată viața ți-e în întregime, definitiv, dăruită. Nu ținea de loc seama de ea, în toate grijile astea. Ci numai de studiile unuia, sănătatea altuia, și mereu parchetul, rufăria, banii... Dar nici meschină. Puțin dură pentru celelalte, cele care nu se descurcă, nu știu să se aranjeze, care beau, care

umblă după bărbați, care vor să aibă o viață a lor. Mi s-a spus că această emisiune a fost deprimantă. Jacqueline, însă, nu era deprimată. Liniștită ca aceia care trăiesc pentru altceva decît pentru ei înșiși. Emisiune cu două tăișuri. Reconfortantă prin aceea că Jacqueline trăiește în pace și într-un sacrificiu de sine aproape inconștient o situație dură. Deprimantă, fiindcă nu există o ființă la o sută care să fie capabilă să trăiască așa, și pentru că sînt cu sutele cei care se văd puși în aceeași situație. Astfel, simțul bucuriei este inseparabil de simțul nefericirii. Nu este îngăduit să existe situații din care să nu poți ieși decît sacrificîndu-te.

— E o sfîntă, zice Roger, operatorul.

Ar fi o sfîntă dacă, acceptîndu-și situația, i-ar simți nedreptatea. Ea n-o simte. Adevărata nenorocire este că-ți pierzi însăși proprietatea virtuților tale. Cînd Jacqueline le condamnă pe celelalte, pe cele care se sufocă în locuințele ieftine, în beton, izolate în mijlocul unor terenuri virane, care se sufocă între rufe și bucătărie, și care încearcă niște biete evaziuni cum sînt alcoolul, fuga (revin, după șase luni, după un an, cu un alt copil, o altă verigă a lanțului, pe brațe sau în pîntece), Jacqueline este complicea societății care o oprimă. Dar cînd Claude neagă această reușită senină, nu păcătuiește oare împotriva spiritului ?

★

Cineva spune :

— Întrebați-o dacă se machiază, dacă dă vreo importanță machiajului.

— Să fim serioși, nu, ar fi indecent.

— Ba nu, vă asigur că întrebarea asta n-o va jena.

Nici n-o jenează. Răspunde, senină. Dar pe mine mă jenează.

★

Jacquelinei nu-i lipsește umorul. Ne povestește căsătoria ei :

— El (viitorul ei bărbat) era orfan, și sora lui nu prea știa să gătească. Atunci venea să mănînce la părinții mei în toate serile. După șase luni, părinții mei au spus : „Dacă tot îl hrănești, mărită-te cu el, n-o să fie mai scump". Și ne-am cununat.

★

Jacqueline, nemaivăzîndu-și capul de treabă și cu un bărbat care aduce de la uzină un salariu mic și dureri de cap intolerabile, are totuși cochetăria ei. Îi îmbracă pe cei mai mici dintre copii în alb, un alb imaculat, provocator, scandalos. Jacqueline nu are mașină de spălat. I se spune :

— Alb ? Ești nebună !

Surîde, primul ei surîs de femeie, malițios, cu o frumoasă înfruntare în privire.

— Eh ! Uite așa...

E luxul ei, parafa, înflorirtura pe care artistul o pune în josul unei pînze, a unei opere, așa, fără motiv, de plăcere. Adaugă :

— Trebuie să mai faci și cîte o nebunie din cînd în cînd...

Televiziunea iar

Ne mutăm. Paulinei îi pare foarte rău să-l piardă pe micul ei tovarăş de joacă, Pierre, care locuieşte în curte.

PAULINE (frîngîndu-şi mîinile cu vehemenţă) : Pierre ! Pierre al meu ! Adoratul, iubitul meu Pierre ! O să mor din cauza ta !

Citesc, sau încerc să citesc un manuscris, stînd în pat.

EU : Pauline, eşti caraghioasă.

PAULINE : Îl iubesc. Dacă-l părăsesc, o să murim amîndoi !

EU : De unde ai luat ideile astea ridicole ?

PAULINE (părăsind orice exaltare) : De la televizor. E foarte rău pentru copii...

Poveste în imagini

Ieşind de la Grasset, aştept autobuzul la Sèvres-Babylone, citind jurnalul lui *Spirou,* pe care-l cumpăr în fiecare marţi pentru copiii mei. O cucoană bătrînă se apropie de mine :

— Copila mea ! Cînd există atîtea cărţi bune !..

Casa cea nouă

Cînd vom fi în casa cea nouă, Pauline va fi ordonată şi Alberte va putea să-şi facă gamele

în linişte. Cînd vom fi în casa cea nouă, Dolores — ne-o promite — va dispune în fine de destule dulapuri ca să se „organizeze". Animalele vor fi disciplinate, unele chiar suprimate. Bibelourile vor suferi o selecţie severă. Am să răspund corespondenţei în întîrziere şi n-o să mai pierd manuscrisele. Daniel o să aibă camera lui şi o să-şi primească acolo prietenii fără să ne deranjeze. Vincent o să aibă un birou nou şi o să facă mai puţine pete pe haine şi pe temele de şcoală. Vom primi oameni normali. Care nu se vor instala la noi şi nu vor cînta din nici un instrument. Vom avea două camere de baie.

— Voi avea în fine un cămin, şi dumneavoastră la fel, îmi spune cordial Dolores. O să ne aranjăm.

În aşteptare, cumpără un aparat de televiziune pe credit şi o rochie de casă de catifea mov.

— N-o să mai primesc decît prieteni serioşi şi n-o să-i primesc la mine.

Cînd o să fim în casa cea nouă, Jacques n-o să mai deseneze niciodată la miezul nopţii, în cămaşă, la picioarele patului, la lumina unui proiector. Voi avea o veselă intactă, cu totul nouă. La ferestre vor fi perdele, vor exista port-prosoape lîngă lavoaruri şi-mi voi aranja biblioteca. Voi invita cutare sau cutare „relaţie utilă", pe care n-am îndrăznit niciodată s-o chem să împartă mesele noastre agitate din cartierul Panthéon. O să avem o mulţime de coşuri de rufărie şi n-o să mai îmbrăcăm, distraţi, pantaloni plini de vopsea şi fuste al căror tiv se descoase. Vom...

— Ştii, spune Jacques într-o zi, pe cînd visam cu ochii deschişi, *sîntem chiar* în casa cea nouă. Cel puţin putem spune oamenilor care nu ne cunosc prea bine: „Scuzaţi-ne, abia ne-am mutat..." O spunem de doi ani. Cred că putem s-o mai ducem aşa încă şase luni. După aceea, va fi grav.

Lingura de luat spumă

Dolores apucă lingura de luat spumă, a cărei înclinare (calculată de fabricant ca să adune lichidul pe care vrei tocmai să-l spumezi) a fost turtită de sertarul, prea puţin înalt, în care a pus-o. Cu o mică lovitură a mîinii... pif! îndreaptă discul de aluminiu. Se serveşte de ea. Cu o mică lovitură a mîinii, paf! turteşte lingura ca s-o pună la loc. După o duzină de pif! paf! lingura de spumit, torturată, se rupe. Trebuie înlocuită.

— E extraordinar cît de puţin solide sînt... spune Dolores. Este adevărat că, dacă ar fi solide, n-aş putea să le bag în sertar.

Spărgătoare de pahare, incapabilă să se servească de un lichid fără să verse jumătate din el, acoperită de răni şi de clei, de cerneală şi de culori, împrăştiind mîncarea în jur, alergînd, ţipînd, împiedicîndu-se, căzînd, urlînd, cîntînd, rîzînd şi plîngînd dintr-o dată, în aşa hal încît ţi-e imposibil să spui care e la ea limita dintre rîsul nebun şi hohotul de plîns, Pauline a fost onorată de băieţi cu o nouă poreclă: „Po-po Catastrofa". E încîntată.

— Dacă ajung cîntăreaţă, o să fie pseudonimul meu.

Tineri

De ce Daniel n-ar împrumuta, de ce nu şi-ar da chiar puloverele, pantalonii, discurile, cărţile unor vagi prieteni ai unor prieteni, care se întîmplă să aibă nevoie? Pentru ce Daniel n-ar dormi pe tare, pe un covor, atunci cînd patul lui e ocupat de acest camarad „în pană"? Pentru ce camera lui Daniel n-ar servi de refugiu, de vorbitor, de cantină, de discotecă unor trecători de toate vîrstele şi de toate culorile? De ce n-ar deschide frigiderul celui ce se află în camera lui, la miezul nopţii şi-i e cam foame? „Să-i îmbraci pe cei goi, să-i hrăneşti pe cei cărora le e foame." „Toţi fac asta", îmi spune o cucoană care are un fiu de aceeaşi vîrstă. „Este totuşi neplăcut să cumperi pentru fiul tău un pulovăr din păr de cămilă şi să-l găseşti, după două zile, îmbrăcat cu un tricou american gata decolorat!" Sau: „Omul nu înseamnă mai mult decît haina"? Oare tot ce putem da copiilor noştri e într-adevăr un pulover din păr de cămilă? Cîteodată mă apucă ameţeala. Daniel — şi cei de seama lui — ar trebui să fie modelele noastre în loc să fie obiectul grijilor noastre.

Mă gîndesc la asta într-o după-amiază, într-o cafenea mică de pe rue de Buci, unde aştept un prieten. Se află acolo o bandă de tineri, dintre care unii sînt cu picioarele goale, alţii acoperiţi cu pandantive de sticlărie; blue-jeans decoloraţi stau alături de cămăşi înflorate şi de tunici exotice. Într-un limbaj crud, aceşti tineri critică pe un preot de la biserica Saint-Séverin pe care l-au zărit într-un restaurant, pe cale să se „îndoape".

— Crezi că Isus mînca şi el carne ? Mai întîi, a fost în India, e dovedit. Era un fel de guru. Un preot ar trebui să se ascundă cînd haleşte aşa, crede-mă.

— Dacă te ascunzi, te refulezi, spune doct o fetiţă care are poate paisprezece ani, frumoasă ca o floare pictată.

— Ar trebui să posteşti ca altă dată, ca musulmanii, uite, patruzeci de zile...

— Pentru cît posteşti tu...

— Nu mă ghiftuiesc în fiecare zi.

— Dar bei...

— Nu e tot aia. Beau ca să găsesc o altă dimensiune, cum şi fumez.

— Dacă Isus ar fi trăit îm zilele noastre, ar fi luat L. S. D. ? spune o preoteasă orientală, cu un punct de argint între ochii făcuţi.

— Cu siguranţă !

— Cu siguranţă că nu !

Doi bărboşi se înfruntă :

— Nu avea nevoie de asta. Cuvîntul...

— Dar cînd vorbeşte de crinii cîmpului, asta înseamnă...

Iată-i din nou, crinii mei de pe cîmp. Trebuie să recunosc că sînt băgaţi în toate sosurile. Şi locurile comune vor continua ; Isus era un guru, un beatnic, nu se preocupa să-şi cîştige pîinea, apostolii erau camarazii lui, şi Ramakrishna a spus... Un amestec, o salată de exotism şi de ignoranţă, de prezumţie şi de entuziasm, de revoltă şi de lene. Fiul coaforului visează la ashram [1], cel al industriaşului la revoluţia permanentă. Cel puţin se întîlnesc pentru moment. Poate că acest moment al vieţii lor este unul din cele mai „valabile" ? Cine ştie ? Fără îndoială, visul lor de a pleca în India, toţi împreună, să fondeze o comunitate frăţească, nu e decît un vis, şi bine aşezat pe confortabila certitudine de a regăsi, în seara cînd vor avea chef, locuinţa părintească gata de a-i primi. Dar cine poate să cunoască puterea visurilor de copii ? Poate că unul din ei o să plece, părăsind studiile sau prăvălia părintească... Reîntorcîndu-se dezamăgit poate, sau bolnav, sau încărcat de o exotică soţie (am văzut asta) cu un farmec dispărut tot atît de repede ca o cutie cu aromate rămasă deschisă. Şi-şi va tîrî viaţa, „în cartier", povestindu-şi aventura, vag yoghin, vag spiritualist, în acea margine a boemei, care merge de la pictorul fără succes la tămăduitorul fără clientelă, şi care sînt numiţi „rataţi".

Dispreţul pe care îl implică acest termen m-a surprins totdeauna. Pictor fără cotă, scriitor lipsit de interes, muzician fără orchestră, inventator fără diplome, mistic fără Biserică, „rataţii" sînt tocmai aceia care au avut o mare ambiţie. Cine vorbeşte de un comerciant îmbogăţit, numindu-l „ratat" ? Cine vorbeşte de un bogat leneş, de un funcţionar şters, tratîndu-i drept rataţi ? Cine ştie totuşi ce-ar fi putut deveni în ordinea cunoaşterii, a frumuseţii şi a dragostei ? Dar „ratat" este acela care a încercat ceva şi nu a putut să se insereze în societate. Bogăţia interioară, curajul necesar, toate acestea nu sînt luate în considerare, în această societate care se pretinde cultivată, idealistă şi creştină. Atunci,

[1] Corect : ashrama (hinduism) : sihăstrie (engl.).

ce este atît de surprinzător în faptul că sariurile, indienii guru sau meditațiile yoga au atîta atracție pentru un tineret arzător și dezgustat ? Isus nu este decît un rege al evreilor ratat. Dacă ar fi luat puterea și ar fi trăit mai mult, s-ar fi realizat. Și chiar romanii l-ar fi prețuit. Baudelaire era un ratat pretențios, Van Gogh și sfîntul Benoît Labre — ratați de gen vagabond. Edison și Denis Papin, Bernard Palissy și vecinul dumneavoastră, care n-a reușit niciodată să facă să-i fie cîntată simfonia sau să-și publice manuscrisul, sînt niște ratați, cel puțin pentru o vreme. Se judecă, se decide, cu ajutorul unui etalon de aur, care este contul la bancă, fotografia în *Mateh* sau favorurile lui Ludovic al XIV-lea. Fénelon, care a fost un scriitor politic de anvergură, un arhiepiscop devotat, un prieten minunat, a iubit copiii, grădinile, dreptatea și credința, este pentru majoritatea criticilor un ratat. De ce ? Pentru că Ludovic al XIV-lea l-a dizgrațiat, într-o criză de autoritarism. A ridicat Biserica și a salvat-o ? Asta nu-i nimic. A format cu prietenii lui un mic cerc strălucitor de credință și de dragoste, ale căror scrieri ne mișcă și astăzi ? Asta nu contează. Frumoasele lui pagini literare sînt demne de un Chateaubriand, paginile lui politice au străbătut Europa ? Asta nu înseamnă nimic, vă spun eu. N-a putut asista la loteriile Curții, pe care Bossuet le prezida cu atîta veselie. N-a fost invitat la petrecerile de genul celor de la castelul Marly, în care cu plictis și superficialitate Regele-Soare își încălzea bătrînețea la un mic foc de sadism senil. N-a fost în stare să triumfe asupra intrigilor lui Bossuet, asupra influenței mari a lui Ludovic al XIV-lea la Roma, a trebuit să se mulțumească doar cu stima celei mai respectabile părți a elitei ; dar ce înseamnă toate astea pe lîngă o invitație la Marly ? Se vede așadar în ce situație sînt puși criticii lui. Și notați că e vorba de un preot, pentru care e îndeobște admis că „reușita“ nu înseamnă întocmai ceea ce înseamnă pentru un altul. Așa stînd lucrurile, cum să nu visezi, la rîndul tău, să pleci în India, dacă ai avea douăzeci de ani și în față acest viitor de mașină de calculat ?

Trăiască sariurile, frumos colorate și ieftine ; trăiască tovarășii care schimbă între ei idei nebune și pulovere. Și dacă Isus era un guru, și dacă Isus era un beatnic, putem spune că Isus era și el un ratat.

— Totuși, spune X, dacă n-ai fi reușit, n-ai fi putut spune aceste lucruri. Ai știut să te descurci.

— Asta nu înseamnă că-mi plac încurcăturile.

Citesc în corespondența lui Teilhard de Chardin :

„...Ajuns la această înălțime, veți recunoaște că nimic nu e izolat, că nimic nu este neînsemnat și profan, cea mai slabă conștiință purtînd parțial în sine destinele Universului și neputîndu-se ameliora fără să amelioreze totul în jurul ei“ :

Că nimic nu e mic, că nimic nu e profan... Iată ce-aș fi vrut să-i spun Gabriellei Lenoir. Dar n-am găsit acest citat decît mai tîrziu, decît prea tîrziu.

★

În strada Saint André-des-Arts, rezemată de un zid, îmbrăcată neglijent, îl aştept pe Jacques, care a intrat la negustorul de vinuri să restituie sticle. Un tînăr înalt, liber în mişcări, vine spre mine.

— N-aveţi cumva o sută de franci ?

Eu, în dispoziţie glumeaţă :

— Vroiam tocmai şi eu să vă întreb...

El :

— Da ? Poftim.

Şi depune în palma mea o mică monedă pe care o primesc, aiurită.

Am păstrat-o mult timp pînă cînd unul din copii a şterpelit-o şi a transformat-o în caramele. Mă uitam la ea, gînditoare. Nu sînt atît de naivă nici atît de plină de iluzii ca să împrumut acestei mici monede mari virtuţi. Nu era „pomana văduvii" de care se vorbeşte în Evanghelie, această pomană sfîntă a celui sărac către altul mai sărac. Nici un sacrificiu sau austeritate în acest gest simplu : o uşoară veselie, un mod de viaţă dezinvolt, un dispreţ pentru bunurile acestei lumi care e destul de sigură că va cădea pe picioare. Dar în lipsa marilor virtuţi, micile calităţi sînt oare de dispreţuit ? Cîteodată treci de la unele la altele. Şi chiar dacă n-ar avea decît meritul de a adăuga puţin farmec vieţii, ar fi totuşi un cîştig.

★

Doamna Josette şi tineretul

Doamna Josette a avut o vizită duminica trecută. Aceea a unui vechi prieten care locuieşte într-o suburbană.

— Are o căsuţă foarte frumoasă, am văzut fotografia, cu un hambar la capătul unui mic cîmp, exact ca la ţară. Puţin cam mult zgomot de cîtva timp, dar asta îi întinereşte.

— Zgomot de maşini, doamnă Josette ?

— De loc. Dar, în mai anul trecut, a adăpostit cîţiva tineri care au avut încurcături cu poliţia pentru o chestiune de afişe, nu ştiu prea bine dacă erau beatnici sau hippy, (doamna Josette e întotdeauna foarte scrupuloasă asupra amănuntelor povestirii) şi pe urmă şi-au trecut unul altuia consemnul. Are totdeauna trei sau patru la el. Asta-i ţine de urît. I-am spus să-mi trimită şi mie unul.

— Un hippy ?...

— Sau un beatnic, mi-e totuna. Voi fi mulţumită să cunosc punctul de vedere al unuia dintre tinerii ăştia asupra evenimentelor actuale. Nu sînt lăsaţi suficient să se exprime, la televiziune sau în *Le Monde*, după părerea mea.

Îmi închipui cu oarecare surpriză un hippy în sufrageria minusculă a doamnei Josette, sub abajurul portocaliu, în faţa scrinului breton.

— Şi o să vină, doamnă Josette ?

— Sigur. Duminică. Am să-i fac gratiné-ul „meu" de crevete şi cake-ul „meu" de ciocolată. Crezi că e nimerit ? Ce mănîncă hippy ? Sînt vegetarieni ?

— Depinde.

— Fiindcă n-aş vrea să-l şochez...

Doamna Josette se pregăteşte pentru venirea hippy-ului „ei", ca pentru aceea a unui ambasador. A preparat gratiné-ul „ei" de crevete şi o listă de întrebări. Ce înseamnează de fapt sloganul : „Luaţi-vă dorinţele drept realităţi" ? De ce tinerii scandează : „Alegeri — Trădare" ? Ce părere are despre sistemul electoral etc.

— Ştiţi doamnă Josette, nu e obligatoriu să fie la curent cu toate, băiatul ăsta ! Nu-i ministru...

— Crezi că miniştri sînt la curent cu toate ? îmi dă ea replica, închizîndu-mi gura.

Nu eram cu totul liniştită în privinţa acestei întîlniri. Hippy-ul o să vină ? Doamna Josette o să fie cumva găsită asasinată ? Sau decepţia n-o să fie într-atît de vie de amîndouă părţile ? Se pare că nu. Hippy-ul se numeşte Mark. E american, dar a fugit din ţara lui. Are o barbă mare şi păr lung.

— E foarte interesant, spune doamna Josette cu naturaleţe. A binevoit să răspundă la toate întrebările mele. Adusese şi un prieten de altminteri, deci trebuie să-ţi spun că gratiné-ul meu n-a rezistat mult.

— Nu v-a necăjit că a adus un prieten ?

— De loc. Au cîntat puţin, la sfîrşitul mesei, cîntece foarte interesante despre luna mai, despre probleme importante. De fapt, tinerii ăştia sînt aşezaţi şi serioşi.

Spre marea mea surpriză, doamna Josette continuă să primească din cînd în cînd duminica vizita hippy-ilor „ei". Crevetele gratinate ? Poate. Dar explicaţia e prea simplă. Pe cît de mult au nevoie să fie adăpostiţi, să fie hrăniţi, au poate şi nevoie să fie ascultaţi. Cîţi părinţi, mame, au pentru propriul lor copil atenţia fără complezenţă, dar fără condescendenţă de asemenea, a doamnei Josette ? Pentru asta o admir.

— Mă informez şi atîta tot, răspunde ea cu demnitate. Nu împărtăşesc părerile lor, dar sînt mulţumită să le cunosc.

Doamna Josette are darul unei dispoziţii egale. Cît priveşte de-a şti dacă vreo ataşare maternă se strecoară în raporturile cu Mark şi Jean-Pierre, dacă se interesează de iubirile lor, de suferinţele, de sănătatea lor... iată un lucru despre care doamna Josette ar găsi că e foarte deplasat să vorbeşti.

O reflecţie cu totul curioasă a lui Daniel

Privim, la televizor, un film în care intervine o căsătorie aranjată de familie (ţigani).

DANIEL : De fapt, poate că nu erau mai rele căsătoriile aranjate. Să spui despre o fată pe care o cunoşti din totdeauna : „Aceasta va fi soţia mea, nu încape nici o îndoială". Poate că-i tot atît de bine ca atunci cînd te ambalezi, te însori la douăzeci de ani şi regreţi după aceea.

Cad din nori. Şi Dragostea, şi Instinctul, şi Spontaneitatea, pe care le credeam bine instalate în rangul lor de triplă divinitate ? Visez fără să răspund. Acum cîteva luni, Daniel îmi spunea :

— Nu ştiu dacă nu voi sfîrşi prin a intra la mănăstire.

— Ai devenit credincios ?

— Nu se poate spune... nu știu... mai curînd genul de viață mă atrage !

Genul de viață de la mănăstire ! Totuși îl înțeleg. Zguduirile imprimate sensibilității noastre, imaginației noastre de către viața modernă sînt atît de vii, atît de dese, atît de incoerente de asemeni, încît adeseori incapabili (și prin oboseală) de a ne regăsi echilibrul pierdut, sîntem tentați să-l căutăm într-o regulă, un rit, o tradiție, autentică, ce-ar răspunde la locul ei adevărat, de instrument și nu de călăuză, o subiectivitate prea lăudată.

— ... nu crezi ?

— Ba da, spune Daniel. Fără îndoială. Ar trebui conciliate libertatea interioară cu ceea ce-i necesar din tradiție. Țiganii... Dar avem propriul nostru folclor...

Totul trece într-un surîs, inutil să mai vorbim. Dar regăsesc în asemenea momente convingerea (cîteodată întunecată de atîtea facturi, de dentiști, de veselă) că a realiza o familie înseamnă a realiza o operă.

Allegra neschimbată

Jeanne vorbește în fața Allegrei despre opera de ajutorare a unor copii sărmani de care se ocupă.

ALLEGRA : O, cît mi-ar plăcea să-i văd ! Cît trebuie să fie de drăguți !

JEANNE (ofensată) : Nu sînt drăguți de loc !

Cînd o văd pe Jeanne, înțeleg că poți să nu fii amabil din bunătate, că poți să te înfurii din bunătate.

Allegra se duce să vadă copiii. Se îmbracă în roz și galben, cu una din acele rochii aiurite care-i vin bine, cu o cingătoare acoperită cu plăci metalice complicate. Copiii se amuză enorm cu cordonul. Ea li-l lasă.

JEANNE : O să se zgîrie...

ALLEGRA : O să le facă plăcere.

Jeanne îmi spune :

— Vine, nu vine, le aduce cadouri ridicole sau nimic. Nu e serioasă, face asta distrîndu-se.

Cînd o văd pe Allegra, înțeleg că bunătatea nu trebuie să fie neapărat serioasă.

Bobby

BOBBY : Eram destul de prieteni, în fine, dejunam împreună, îi împrumutam bani, și înțelegi, într-o zi îi spun : „Am poftă să scriu, mi se pare că aș putea... „Începe să rîdă, dar să rîdă, și-mi spune : „Ești mult prea prost, știi ești prea prost..." Asta nu mi-a făcut plăcere, vezi bine, pune-te în locul meu. Atunci i-am spus : „Explică-te !" Mi-a ars una.

— Și atunci ?

— Ei bine, înțelegi, l-am văzut mai rar.

Urmare

— ... și două, trei luni mai tîrziu, un prieten mi-a spus, știi, Charles, ei bine, e curățat, dar curățat, nu poate nici măcar să caute de lucru, i-ar

trebui un costum, atunci, desigur, am dat costumul, dar n-am făcut-o din toată inima.

— Ești ranchiunos...

— Teribil !

Monseniorul și viața modernă

Trebuie să mă duc să-l văd pe Monsenior. Fac parte dintr-o comisie de oameni serioși, care aduc informații. Am spus da. Nu poți să refuzi mereu. Poate că e o datorie să participi la lucrurile astea ? Te plîngi de una, de alta, de organizarea parohiei, de politică, nu poți deci să refuzi de-a participa din cînd în cînd la ceva care se face. Am să-l văd pe Monsenior. După aceea voi participa la comisie, unde n-am să știu ce să spun.

Am să-l văd pe Monsenior. Puțin nervoasă. Nu că aș fi chiar proastă, dar între straturile cele mai adînci din gîndirea mea, care este, cred, serioasă, chiar gravă, și firea mea superficială, care e veselă, uneori chiar copilăroasă, nu există acel strat mijlociu de gînduri, care-ți permit să fii serios fără să fii, cu adevărat, să vorbești despre ceea ce nu știi, să pari că te interesezi de subiecte pe care abia le cunoști sau de care puțin îți pasă, oricît de importante ar fi. Există oameni care au darul, de îndată ce se abordează în fața lor subiecte zise serioase, să ia o înfățișare care lasă să se înțeleagă că, deși foarte ocupați de cu totul altceva, măsoară importanța problemei, o situează în lume și n-ar ține decît de ei s-o rezolve. E un dar pe care eu nu-l am. Dacă, din întîmplare, ajung să dau această impresie, e cu un atît de mare efort, încît rămîn după asta, timp de două zile, epuizată și incapabilă să mai scriu.

Îl voi vedea pe Monsenior, înarmată numai cu această convingere : aș vrea să fac ceva pentru alții. Dar sînt oare capabilă să fac altceva decît să cînt, să scriu, să-i primesc pe cei care vin, și să îndur restul ? Mi se va spune că asta e de-ajuns, și sînt de acord că nu e prea puțin. Dar toate acestea sînt puțin prea *inofensive*. E atît de ușor să fii pentru alții (și pentru anumiți alții) un argument liniștitor. Se spune : face chiar atîtea ? Ea care totuși e un scriitor ? Se mulțumește să fie o bună mamă de familie, gătește bine și inventă pentru copiii ei povești delicioase... Asta formează o anumită imagine despre mine, pe care o detest, care mă face să doresc martiriul sau scandalul. Trebuie să fii simplu în gîndire dar nu sărac cu duhul. Trebuie să ai spiritul copilăriei, dar nu să faci copilării. Reacționez cum pot. Mă duc să-l văd pe Monsenior.

Imobil modern, clasoare peste tot, odăi care înăbușă zgomotul ; mașini de scris, secretare, grafice. Caut să judec. Astea sînt necesare în viața de astăzi. Monseniorul este tînăr, dinamic, simpatic. Îmi explică sarcina mea. Punctul meu de vedere asupra informației ; acela al unui laic, poate fi prețios. Lucrez într-o casă de editură, trebuie să știu... Cifre. Gîndirea mea a și evadat. Monseniorul seamănă puțin cu un bancher. Dar foarte amabil, drăguț, convins de utilitatea a ceea ce face. Mă întreb dacă poți să ai sentimentul de a îndeplini întocmai poruncile lui Dumnezeu lucrînd într-o bancă. Trebuiesc totuși bănci. O

bancă a catolicilor ? Ai totdeauna o oarecare repulsie să concepi că treburile Bisericii comportă o bună parte de treburi bănești. Nu poți să-l slujești și pe Dumnezeu și pe Mammon. Banca Sfintei Comunicături și a lui Isus Cristos reunite ? Asta șochează. Mi-ar plăcea destul o formulă ca „Banca Catolică pentru că sîntem Obligați", ceea ce ar da B.C.P.O. Nu e mai rău decît B.N.C.I., nu ? Poate că tocmai pentru că e plictisitor, fără glorie și fără plăcere, ar fi foarte meritoriul să fii funcționar de bancă pentru Domnul Nostru Isus Cristos ?

Dar oare e sigur că nu ne-ar face plăcere ?

Totuși, mi se pare sigur că trebuie să rupi cu o anumită concepție prea individualistă, familială și tradițională a creștinismului, care sfîrșește prin a nu mai fi decît o morală de celulă sau de ghetto. Să fim buni pentru cei ce ne sînt apropiați, pentru copiii noștri, prietenii noștri, tovarășii noștri de muncă (și cînd spun asta lărgesc mult cercul, în raport cu grupul restrîns al unora dintre oameni) și să închidem bine ochii ca să nu vedem lumea împrejurul nostru, în care cei răi se strîng de gît ! Oh, aș avea destul de mult predispoziția asta. Îmi iubesc copiii, prietenii, munca. Asta e suficient să umple o viață. Detest hîrtiile, articolele scrise prea repede, împrăștierea, numerele matricole. Ajung să te îndepărteze de viața modernă, de orice acțiune asupra lumii (această lume unde barbaria antică se amestecă ciudat cu buchineala administrativă), fiindcă orice acțiune trece astăzi prin formulare, publicitate, repeziciune, lucrul prost făcut (trebuie să iei poziție asupra unui noian de probleme pe care, în afară de cazul în care le-ai

consacra viața, le cunoști prost), și toate reuniunile, fie ele eparhiale, sindicale sau politice, au loc seara. În paranteză, mă întreb cum se face că militanții, de indiferent ce apartenență, par să nu aibă niciodată somn ?

Dar trăiesc în lumea aceasta și mă plîng de ea, și alții se plîng. Dar progresul, dacă e relativ și încet dobîndit, e repede pierdut, și libertatea, dacă este relativă și comportă alte servituți, este comparabilă sub multe aspecte cu boala care, îndată ce este învinsă (lepră sau holeră) reapare sub altă formă (cancer). Renunți să te îngrijești pentru că ai să mori ? Invoci relativitatea lucrurilor ca să te operezi de polipi ? Fiindcă te va mai durea capul, renunți să iei o aspirină ? Totul este întotdeauna o problemă de speranță.

Îl ascult pe Monsenior. Există o problemă a informației. Cu foarte slabele mele posibilități, aș putea poate să joc un foarte mic rol. Trebuie să fii față de evenimente așa cum ești față de oameni : să speri totul și să nu aștepți nimic. Dar cît îmi displac statisticile !

Și totuși, dacă ai iubi, dacă ai spera, dacă ai avea destulă încredere, chiar și statisticile ar cînta.

Nu mai există anotimpuri

De fapt, în afară de copii, toată lumea detestă viața modernă. Trăim în 1968 cu concepții din 1868. Uimirea a trecut, și de la călătoria în lună pînă la stofa care te promovează într-o altă categorie socială, ești dezgustat de această sărbătoare perpetuă, de aceste uimiri perpetui, de aceste

descoperiri perpetui. Voi cunoaște fericirea pentru că întrebuințez în fine un săpun dezodorant sau voi fi mîhnită de Biafra, pentru care nu pot face nimic? Nu mai există proporții. Remușcarea îmi este insuficientă în mod științific la toate nivelele: rufăria mea nu este cu adevărat albă și America e rasistă. O mică coafeză de nouăsprezece ani ajunge în întîrziere la serviciu; metroul era atît de plin încît a trebuit să lase să treacă trei garnituri... „Baricade cu orice preț“, spune ea. Nu mai există valori stabile, bîjbîi. „Nu mai sînt anotimpuri“, spun oamenii. Cît e de adevărat.

Încearcă să crești copiii în mijlocul acestei dezordini. Pauline spunea: „trebuie să-mi cumperi un ghiozdan, al meu nu mai e la modă“. Alberte va spune: „La noi la școală, fetele se duc *toate* la sporturi de iarnă“. Daniel nu va mai lua nici o masă acasă, dar se va hrăni cu cîrnați în baruri și cu cartofi prăjiți la colțuri de stradă. „Toți tipii fac așa.“ Poți să răspunzi imediat: „Pe vremea mea, nu aveam decît un ghiozdan pe tot timpul școlii și se muncea mai mult. Pe vremea mea nu se mergea la sporturi de iarnă și totuși eram mai sănătoși...“

Ei trăiesc în această dezordine și în publicitatea și în lumea asta, iar să-i crești în afara lor înseamnă să le pregătești inadaptarea viitoare și ciocnirile de la douăzeci de ani. Trebuiesc reinventate anotimpurile. Nu e puțin lucru.

Pentru că, desigur, poți să le cumperi ultimul ghiozdan la modă, discul la modă, să-i trimiți la cursuri pentru sporturi de iarnă și să-ți închipui că asta ajunge. Poți de asemenea să cînți

Bach, să le inspiri disprețul pentru ye-ye, gustul bunelor lecturi, al focului de lemne și al serilor în familie. Dar legătura între aceste două căi cine o va face? Cine-i va face să înțeleagă raportul între uvertura de Bach și Boulez, între familie și lume, dacă nu există o încredere vie?

Idei înrădăcinate din copilărie. Un băiețel de doisprezece ani, cu care apar la televizor, se uită la un desen animat în care florile, udate cu apă vrăjită, cresc dintr-o dată cît casa. „Toate astea sînt modernisme“, spune cu dispreț. Modern înseamnă extravagant, idiot, absurd. Tot ceea ce nu este realism plat este opera acestor „moderni“ care au părul lung, fac pictură abstractă, scriu cărți care nu se pot înțelege și fac baricade pentru că nu mai știu ce să inventeze. Un întreg fundal care se ghicește îndărătul acestui „este modern“ disprețuitor, o întreagă sensibilitate de pe acum falsificată, o atenție, o curiozitate, oprite în dezvoltarea lor. E modern tot ce comportă o contravenție foarte mică față de realism... Dar fantasticul german? Miraculosul medieval? *Legenda daurită,* floarea care vorbește despre Cavalerii Mesei Rotunde? Cu greu pot să-i vorbesc lui Gilles despre fantasticul german...

— Asta s-a făcut și altă dată, știi. În povești, poeme...

— Da, dar era pentru copiii mici, răspunde Gilles cu hotărîre.

— Nu totdeauna. Cyrano de Bergerac...

— Da, au existat întotdeauna nebuni, dar acum toată lumea e nebună, spune acest copil, sigur de el.

Un băiețaș frumos, Gilles... Gilles și Dominique... *Trubadurii diavolului* [1], această capodoperă a folclorului, a falsului trecut, a poeticii de carton, a nuanțelor pastel (mi-a plăcut foarte mult, altă dată, mai înainte de-a înțelege la ce servea această idealizare a trecutului).

— De ce crezi că toată lumea e nebună ?

— N-ai decît să privești ! Hainele, tablourile și... cîte toate, ce mai !...

— Rachetele, de asemeni ? spun, perfid. Aici am atins un punct sensibil. Sînt puțini băiețași care să nu fie interesați de rachete.

— Ar fi totuși mai bine să se construiască mai multe școli, spune cu convingere, respingînd tentația.

Desigur, ar fi mai bine. Dar e bine oare să-l înveți pe Gilles, care nu are decît doisprezece ani, dezgustul pentru lumea în care este chemat să trăiască ? Să-l înveți să se apere împotriva publicității, a vulgarității, a consumului, da. Să-l închizi într-un ghettou de armonii desuete, nu. Armonia e pretutindeni.

Și totuși... faceți o natură moartă din mere, flori și chitare, toată lumea va găsi asta natural. Faceți o natură moartă din sticle de Coca-Cola și din pachete cu detergent, oricîtă strădanie ți-ai da, va părea totdeauna, într-o măsură, o provocare. Dați un concert de muzică chineză clasică, disonanțele, dificultățile ei sînt primite cu atenție și seriozitate ; același public, în fața disonan-

[1] *Les visiteurs du soir*, celebru film în regia lui Marcel Carné, după un scenariu de Jacques Prévert.

țelor și a dificultăților unei muzici seriale sau dodecafonice va ricana fiindcă este „modern", fiindcă nu există marca de garanție a anilor, pentru că îți asumi un risc, acordînd atenție unui lucru de nimic... Dar atenția nu este o comoară care se risipește. Totul este întotdeauna o problemă de speranță.

★

Glumă intimistă

— Sînt mulțumit că Monseniorul B. a fost numit cardinal, spune părintele N., care e un prieten foarte apropiat. Este un spirit foarte luminat, o inteligență remarcabilă...

— Cu siguranță...

Resimțim dubla noastră rezervă. O scînteie de glumă răutăcioasă lucește în privirea părintelui N.

— Desigur, nu e chiar ceea ce aș numi un neadaptat social, nu-i așa ?

Ne prăpădim de rîs. Înțeleagă cine-o vrea, ne prăpădim de rîs.

★

Idem

— Cel pe care nu-l înțeleg este sfîntul Simeon Stîlpnicul, spune Vincent, care citește *Părinții deșertului*. Ce trebuie să se mai fi plictisit pe stîlpul lui ! Și la ce servea asta ?

— Cred că voia să arate că, atunci cînd îl ai pe Dumnezeu, nu mai ai nevoie de nimic altceva.

— Păcat că nu a avut televiziune, spune Pauline. Ar fi prins cu siguranță chiar canalul doi, pentru că stîlpul ar fi făcut antenă.

— Bănuiesc că voia să arate că te puteai lipsi chiar de televiziune — în fine, erau mai cu seamă cărți la vremea lui — adică de toate.

— Un bordei și o inimă ! spune Alberte cu acea ironie blîndă care-i e proprie.

Nici nu s-ar putea spune mai bine. De ce se admite în genere că dragostea omenească este o recompensă suficientă pentru toate sacrificiile, cînd multora li se pare, dacă nu o nebunie, cel puțin ceva foarte excentric să-și reducă numai puțin modul de viață din dragoste pentru Dumnezeu ? Asta în cazul cînd nu ești „acreditat" : fie călugăr, fie oricine care poartă uniformă ; există o uniformă pentru omenie ? Dacă există una, am impresia că la a noastră lipsesc cîțiva nasturi...

Zidarul

De un an, se zugrăvește casa. Se rîcîie, se astupă găuri, pe urmă sîntem abandonați o lună-două molozului, pentru a reîncepe, se pare, de la zero. Zidarul tușește. „Ce mai tușește zidarul ăsta !" spune Alberte. Vincent, sociabil, se duce să stea de vorbă cu el : „Ar trebui să luați sirop de... ; asta ne dă mama. Și pe urmă, seara, vă faceți frecție cu Vix". Zidarul a aruncat o privire împrejurul lui, a dus un deget la buze și a făcut : „St !" Stupoarea lui Vincent.

— De ce mi-a făcut „St !" ? Îi dădeam un sfat bun...

— Poate că nu vrea să se știe că e bolnav...

— De ce ?

— Ar putea fi concediat.

— Și Asigurările Sociale la ce sînt bune ? La ce servesc ? spune Alberte cu o încredere principială în instituții.

Pronosticul se dovedește totuși a fi just. Cîteva zile mai tîrziu, copiii în lacrimi asistă la concedierea nefericitului portughez care, fără îndoială tușea prea mult.

— Nu poți să-l iei tu ? imploră Pauline.

— A spus că nu e încă în regulă cu Asigurările Sociale, zice Alberte, cu sprîncenele încruntate.

— A spus : hîrtiile nu sînt terminate.

— Nu se poate face o manifestație ? întreabă Vincent, care nu se dă înapoi în fața măsurilor extreme.

— Nu se poate face o manifestație pentru un singur om, înțelegi... se poate face o manifestație pentru soarta muncitorilor portughezi sau străini, în general, dar nu pentru unul singur.

— Atunci n-ai dreptul să fii singur ? ripostează Vincent, mîhnit.

— Ai dreptul, dar dacă te desolidarizezi de ceilalți, la rîndul lor se desolidarizează de tine. E rolul sindicatelor să adune pe oamenii de aceeași meserie ca să se ajute între ei.

— Poate că n-a știut să se descurce ca să găsească acea casă...

— ?...

— A sindicatului.

— Sau hîrtiile, știi. Chiar tu spui totdeauna : „Hîrtiile astea ! Hîrtiile astea !..."

— Poate că nu e prea isteț... (Alberte)
Vincent, vehement :
— Și pentru că nu ești isteț nu ai dreptul să fii bolnav ?
Pauline :
— Există un sindicat pentru oamenii proști ?
— Nici chiar așa. Dar există un sindicat pentru zidari. Cred că pînă la sfîrșit se va înscrie.
— Crezi. Dar nu ești sigură ?
— Nu. Pentru că sînt oameni care rămîn multă vreme în neregulă.
Se produce o mică tăcere meditativă.
— Toate astea nu merg ca pe roate, nu-i așa ?
— Nu se poate spune că...
— Din fericire, există paradisul... spune Alberte cu fermitate.
Cred că, pentru moment, vede paradisul ca pe un fel de Super-Asigurare Socială, mai bine organizată.
— Da. Dar nu te poți baza pe paradis ca să nu faci nimic pe pămînt și să-ți spui că totul se va aranja.
— Ce să faci cu paradisul ?
— Să te bazezi pe el. Să te servești de ideea paradisului ca să nu te angajezi pe pămînt.
— Ce să nu faci ?
— O, la naiba !
Uneori te plictisește să explici. Mai ales cînd nu știi prea bine ce să răspunzi. Cum să navighezi între credința naivă în progres, pe care sînt gata s-o înghită ca pe o caramea de cinci franci („E mai bine decît în evul mediu, pentru că în evul mediu eram șerbi", spune Pauline ca o școlăriță model) și amorțirea unei promisiuni

prea precise, care-i scutește de-a mai gîndi ? Resemnarea ? Revolta ? Și atunci unde-i bucuria ? Și acțiunea, și angajarea, și speranța fără iluzie, și lupta fără sfîrșit, și micile momente de veșnicie care sînt împrăștiate în toate astea, evidente în mod inexplicabil ? Cum să le dai sensul acestui har fără să le servească de alibi ?
— Atunci nu e adevărat că în paradis totul se aranjează ? spune sensibila, tainica mea Alberte, cu ochii mîhniți.
— Ba, da, e adevărat. Dar trebuie să faci ca și cînd n-ar fi adevărat, sau mai degrabă...
— Puțin cam complicat pentru tine, nu ?
— Cîteodată...

Inundații

Am inundat-o de zece ori pe doamna Kesselbach, vecina noastră de jos pe cînd locuiam în cartierul Panthéon. Era o alsaciană așezată, grăsună, prevenitoare, expertă în patiserie. Un ușor miros de plăcintă cu mere plutea totdeauna în jurul ei. Mozaicul, ca să spun adevărul, era defectuos ; o adevărată strecurătoare. Și apa se strecura. Într-o zi, Pauline răsturna un lighean, a doua zi Catherine uita deschisă chiuveta din bucătărie, cîntînd la flaut. Doamna Kesselbach venea sus.
— Doamnă, n-aș vrea să vă fiu dezagreabilă, dar sînt iar infiltrații ! Dar ce spun, infiltrații ! Ar trebui să spun inundație. Nu pot să trăiesc totuși sub o umbrelă ! Luați măsuri !

Avea accentul baronului de Nucingen în *Strălucirea și suferințele curtezanelor...* Lăsam capul jos, luam măsuri. Asta înseamnă că le țineam lui Cathie, lui Pauline discursuri moralizatoare, în timpul cărora, din cauza grabei cu care veneau și a elocinții noastre, spălătorul deborda din nou.

Daniel, pe atunci copil, a încercat un submarin în cada băii. A deschis complet robinetul de apă caldă; tovarășul lui, Chaud-Museau, a procedat la fel cu apa rece. Pe urmă, nemaifiind în stare să le mai închidă, au fugit în vîrful picioarelor să se joace cu bile pe stradă. În scurtă vreme nivelul apei pe mozaic s-a urcat la treizeci de centimetri. Am intrat.

— Dumnezeule! Doamna Kesselbach!

Tocmai suna la ușă; imperturbabilă, cu amîndouă mîinile în buzunarul ventral al șorțului, cu cozile sure bine încolăcite în jurul capului, resemnată, aproape cu un mic surîs descurajat:

— N-aș vrea să vă persecut, dar cîteva infiltrații...

Era o femeie bună doamna Kesselbach! A trebuit să-i refacem un tavan întreg.

Într-o seară, de 14 iulie, cînd plecasem să dansăm, boilerul băii a explodat, și patruzeci de litri de apă clocotită au căzut în patul doamnei Kesselbach care, din fericire, nu se afla acolo. Dar de data asta, cînd nu eram de vină, nu ne-a iertat. Despletită, cu ochii încă plini de groază, în capotul ei de satinetă bleu, povestea vecinilor, cu o voce albă de somnambulă:

— Ies de la toaletă, doamnă, și ce văd? Patul meu FUMEGA, doamnă! Un pat care fumegă!

Mult mai mult decît stricăciunile, decît riscul înfruntat, această viziune nebună, acest moment de demență, arbitrariul, ilogicul, imposibilul, explodînd în viața ei alsaciană și de specialistă în prăjituri, nu putea să-l ierte, nici măcar să-l admită. „Un pat care fumegă!" S-a mutat.

În casa cea nouă, cum avem două etaje, cînd spălătorul debordează, apa curge direct în pianul Albertei. N-avem complicații.

★

De ce e dezonorată Dolores

Dolores spune adesea, cu tonul cel mai liniștit:

— Bărbatul care m-a dezonorat...

— De ce vorbești așa, Lo? Nu ești dezonorată, haide...

— Pentru că am un copil fără să fiu măritată, spune ea cu un ton fără replică și destul de satisfăcut.

Și cînd îi atrag atenția că ar putea să bea ceva mai puțin, să arate mai multă răbdare în diferitele situații prin care trece ca un vîrtej, Dolores răspunde:

— Oh! știți, cînd ești dezonorată...

— Dar unde găsești tu asemenea cuvinte?

— Toată lumea știe... În foto-romane.

Sînt foarte curioase foto-romanele. M-am apucat de ele într-o vară cînd ploua în Normandia. Am citit un vraf, înalt cît Pauline, cu o aviditate crescîndă. Jacques s-a apucat și el, și Daniel. La sfîrșitul unei săptămîni, ne-am oprit,

dezgustați. De ce oare foto-romanele sînt mai proaste decît romanele populare de altă dată? De ce Paul Féval este mai lizibil decît *Iubită la Capri*? Pentru că este, totuși, mai bine scris? Schematismul foto-romanului creează efecte comice, pe care romanul simplu reușește să le evite. „Sînt un spărgător, ești o fată tînără din lumea bună. Nu există nimic comun între noi.“ „Nimic, afară de dragoste!“ răspunde tînăra fată de lume, îmbrăcată într-un capot seducător. Ciudată lume, a foto-romanului. Părinții îi mai blestemă încă pe copii, tinerele fete sînt dezonorate, bogații sînt foarte bogați, săracii foarte săraci, dar onești, afară numai dacă, rătăciți din cauza proastelor relații sau de vreo femeie fatală, nu sparg un magazin de bijuterii mai înainte de a intra la mănăstire. Acest din urmă avatar, destul de frecvent, ne indică originea foto-romanului, adesea italian sau spaniol. Ceea ce-i lipsește și face superioritatea foto-romanului popular sînt tocmai acele peripeții puțin nebune care se desprind de realitatea aparențelor ca să treacă la o realitate mai profundă, aceea a visului, a subconștientului și prin care romanul popular se apropie de poveste. Copiii găsiți în biserici și care „nu sînt alții decît“ moștenitorii castelului negru, bandele misterioase cu limbaj secret, parola de trecere și subteranele lor, fantomele însîngerate, apărătorii dreptății sînt fantasme mult mai autentice decît burghezele amoruri ale foto-romanelor.

La drept vorbind, ceea ce e dezgustător în foto-roman este faptul că rareori e expresia unor impulsuri profunde și generale, și că aduce, dimpotrivă, celui care le citește un talmeș-balmeș de noțiuni care-i sînt străine, care nu au nimic comun cu viața lui cotidiană ca și cu aspirațiile lui profunde, pe scurt îi oferă un mijloc să atingă, cel puțin prin vocabular, o ascensiune socială. Romanul popular oferă visul. Foto-romanul oferă o cultură. Prin asta e oribil.

Romanul popular e înrădăcinat în nevoile cele mai adevărate ale inimii. Prin asta e respectabil. Muncitorul care citește Paul Féval știe bine că, în ce privește puritatea sufletească, pescarul sicilian „nu e altul decît“ bogatul prinț Ruspoli. Că e de domeniul visului faptul că un copil găsit se ridică la cele mai înalte demnități ale statului (acest stat ideal care este atît de aproape de lumea lui Kafka) și că cel drept triumfă față de intrigile celor răi. Dar jupîneasa care citește foto-romanul nu resimte, citindu-l, aceste inspirații alese, care sînt o reîntoarcere la izvoare. Nu grație unei comori pierdute, sau a unui semn pe umăr, nu printr-o dimensiune mitică ce coincide cu imboldul inimii se întîmplă ca muncitorul să se căsătorească cu fata patronului. Ci grație muncii și onestității, a economiei și a cursurilor de seară, într-o lume care îi e prezentată ca adevărată, cu saloane modeste și locuințe ieftine, cochete. Aici e mistificarea. Fiindcă, desigur, Dolores știe că muncitorul nu se căsătorește cu fete de pe copertele revistelor, că fata-mamă nu mai e „dezonorată“ și că un copil de la Asistența Publică, chiar studios, ajunge rareori un P.D.G. Dar își

spune că trebuie să crezi așa. Că e bine să crezi așa, să se acuze ea însăși (fiindcă are un copil, fiindcă nu urmează cursurile serale — singura cauză, foarte evidentă, care o împiedică să conducă o casă de mode — fiindcă se „distrează", ceea ce, desigur, e indiscutabil o vină cînd nu ai bani); i se pare un mod de a pătrunde în societate în loc s-o critice. Va adopta deci un vocabular „burghez", valori „burgheze" și, prin asta, va dobîndi dreptul să risipească puțina libertate pe care o posedă. „Dezonorată" o dată pentru totdeauna, a scăpat de grija onoarei ei. Acceptînd vocabularul unei societăți, a scăpat de datoria de a o cerceta și poate de a o contesta.

De aceea Dolores, care citește cu aviditate foto-romanele, spune despre romanul popular: „E copilăros!" Subliniază astfel caracterul lui nereal, de fabulă. Romanul popular e o parabolă. Foto-romanul e iluzie. Romanul popular transpune. Foto-romanul travestește. Este o mistificare socială, acolo unde romanul popular e o afirmație (disperată) a drepturilor omului.

Dolores spune: „Asta nu se întîmplă așa". Romanul popular, prin recuzita lui pitorească, mărturisește că, în realitate, lucrurile nu se întîmplă așa. Dar afirmă în același timp că ar trebui să se întîmple așa, că lucrurile se întîmplă efectiv așa pe un alt plan, sau într-o altă lume. În timp ce foto-romanul afirmă că așa se întîmplă sau cel puțin că așa s-ar întîmpla dacă anumite condiții ar fi realizate: pietate, virtute, sobrietate și resemnare perfectă a tuturor dezmoșteniților. Voi merge pînă la a spune: romanul popular e religios, foto-romanul e social. Și insist: în secolul al XIX-lea, în momentul în care asuprirea morală a poporului este cea mai mare, se dezvoltă romanul popular, transpunere disperată a aspirațiilor lui la egalitate, la dreptate, contestație pitorească și camuflată (romanul popular fertil în coduri și exprimări secrete este el însuși o exprimare secretă) a triumfului banilor și a ipocriziei. La limită, s-ar putea vedea un personaj mesianic în acest erou făcător de dreptate care ridică în cele din urmă la suprafață adevăratele valori, și al cărui arhetip este principele Rudolf al lui Eugène Sue.

Dubla apartenență

Una din temele care revin cel mai des în romanul popular, în afară de aceea a limbajului secret, este aceea a dublei apartenențe. Orfana îmbrăcată în zdrențe „nu e alta decît fata unei ducese..." Banditul care blestemă, a jurat, în realitate, să-și răzbune tatăl sau să-i ajute pe nefericiți. Judecătorul e un ocnaș, ocnașul un inocent, inocentul un prinț. Existența unei ierarhii a valorilor, alta decît aceea a aparențelor, decît valoarea „oficială" (personajele de bancheri, de judecători, de preoți sînt deosebit de prost tratate) este pretutindeni afirmată. Din această nevoie ia naștere personajul uzat astăzi al „tîrfei generoase", care a suferit o subtilă transformare. Martoră, ca și banditul, a supremației inimii asupra aparențe-

lor și asupra acțiunilor celor mai josnice, la care ea se dedă într-o epocă în care erotismul e din ce în ce mai proclamat și din ce în ce mai puțin resimțit, „tîrfa generoasă“ reprezintă revendicarea instinctului (ea e „adevărata femeie“, în opoziție cu virtutea reputată frigidă) împotriva unei purități ce capătă nuanță socială. Cînd burghezul cere „o adevărată fecioară“, așa cum ceri un vin cu dată de fabricație, în disprețul nevoii simple de a bea sau de a iubi, instinctul și nu inima e cel care a devenit valoare contestatară. Personajul s-a simplificat, s-a sărăcit. Din domeniul celor sfinte (Lupoaica, în Eugène Sue, întruchipează, sub aparența unei prostituate, tăria unei eroine și devotamentul unei sfinte) a trecut în domeniul psihanaliticului (prevăzută cu multe atribute avantajoase pe care o modă masculinizată le interzice femeii „adaptate“). Asta pentru că represiunea se exercită în altă parte și altfel.

Secolul al XIX-lea făcea din ambiția socială aproape un viciu. „Nu știi să stai la locul tău.“ Represiune cinică ce da naștere la revoltă sau evadare. Veacul al XX-lea face din ambiția socială o virtute și aproape o datorie. „Să stai la locul tău“, „să n-ai ambiție“ sînt de aci înainte termeni pejorativi. Dacă toată viața ta rămîi femeie la toate, sau funcționar de birou, *este greșeala ta*. Ți s-a spus doar să te înscrii la clubul mediteranean și să cumperi stofe care te pun în valoare. Represiune vicleană care întoarce revolta împotriva ta însuți și o transformă în autoacuzare. „Femeile nu mai au nici o scuză să nu fie frumoase“, dă ca titlu un magazin feminin. De ce n-ai făcut gimnastică în fiecare zi ? (După un

avort cu o zi înainte, e greu.) De ce n-ai alergat prin magazine să găsești această rochiță cu optzeci de franci, care există în opt măsuri și cinci nuanțe ? (După opt ore de birou și copiii care așteaptă, e greu, răspunzi în șoaptă.) De ce nu citești acest ziar, atît de ieftin, ca să „te ții la curent“ ? (Fiindcă sînt mort de oboseală și prefer Tarzan, nu e desigur un răspuns.) „Ei bine, îți răspunde Societatea victorioasă, dacă nu devii P.D.G. sau manechin la o casă mare de mode, să nu vii să te plîngi. Ți se dăduseră toate posibilitățile...“

Culmea este că oamenii cred asta. Și cum să te zbați pentru a plăti mașina pe credit este mai absorbant și mai obositor decît să citești ; nu mai rămîne energie, adevărat, nici un pic de energie ca să ceri puțină libertate adevărată ; nici pentru egalitate adevărată, sau fraternitate adevărată. E progresul, cum se spune.

Vinovăția se deplasează. Culpabilitatea socială a lui Dolores nu mai este de loc astăzi aceea de a fi fată-mamă : ci de a nu fi elegantă, ambițioasă, interesată. E de a nu căuta să te ridici. Dar să fii fată-mamă e un blestem comod, pentru că „răul este făcut“ și te dispensează, odată osîndit de societate, de orice efort pentru a reintra în rîndurile ei.

Astfel Dolores, fată-mamă, este — după intangibila tradiție ancestrală și spaniolă — condamnată, dar față de exigențele vieții moderne și ale moralei noi, eliberată. Scapă grozav de bine de acest tam-tam continuu de a fi frumoasă, de a fi la curent, de a se „reprofila“, de cursa îngrijorătoare după dobîndire. În papuci și machiată în

mod barbar, ca în antichitate (alb, roşu şi negru), ca şi statuia reprezentînd-o pe Pallas Atena, violent colorată de grecii vechi pe care noi îi îndulcim, Dolores posedă, graţie acestui alibi al dezonoarei, superba indiferenţă a nomadului. Îşi bate joc de sfaturile din *Elle*, de eforturile laborioase ale unei prietene ca s-o „reclaseze" ca infirmieră sau asistentă socială, şi din luna mai s-a entuziasmat pentru Revoluţia ideală, aceea care va face să dispară orice falsă scară a valorilor, care va sfărîma ipocriziile şi va face de rîs publicităţile neghioabe şi neliniştitoare. Asta e libertatea lui Dolores. (Dolores : „Dacă port o mini-jupă, n-o fac din cochetărie, ci fiindcă nu mi-e frică să-mi arăt picioarele...")

Dar e o libertate disperată. Fiindcă, trăind o existenţă pe de-a-ntregul nemotivată, bunătatea ei e brutală, independenţa nu-i serveşte la nimic şi dacă îşi împrăştie în cele patru vînturi inteligenţa, inima, corpul şi sănătatea, o face dintr-o mîndrie absurdă, pe care nimic n-o susţine. Dolores nu-şi recunoaşte dreptul la această libertate. A recunoaşte că o posedă din plin ar fi să recunoască faptul că îşi asumă responsabilitatea ei. De aceea preferă să se bucure de ea, ca şi cînd i-ar fi impusă de nedemnitatea ei şi aderă prin vocabular la o societate pe care o repudiază prin comportament. Iată de ce Dolores e dezonorată.

Erotism

Se vorbeşte mult de el, se pretinde că triumfă. Eu accept. Dar cînd citesc „serviciile de presă"

care-mi parvin, şi printre care, într-adevăr, un număr oarecare tratează despre amorul fizic, n-am impresia că, pentru scriitorii noştri de azi, lucrurile trebuie să meargă atît de bine. Trezirile lor mi se par mai mult dezgustate decît triumfătoare, şi isprăvile lor, sau ceea ce lasă să se înţeleagă a fi, mai mult meritorii (dată fiind plictiseala care pare să urmeze) decît olimpice. Există o ruşine de a iubi cum există o ruşine de a scrie ; desigur, nu s-a scris niciodată atîta, şi-mi place să cred că niciodată nu s-a cheltuit atîta dragoste. Dar în mod sigur, făcută cu atîta oboseală, atîta ingeniozitate tristă şi conştiinţă descurajată, încît acest efort nu mai priveşte nici literatura, nici dragostea.

În faţa unui afiş care laudă calităţile unui ciorap-chilot pentru doamne, cu ajutorul unei crupe gigantice care, timp de cîteva săptămîni, invadează zidurile cartierului, Pauline rîde, Vincent îl ignoră (este mult mai interesat de superman), Daniel îl dispreţuieşte, Alberte spune : „Nu e prea cuviincios". În faţa unor manechine goale, care sînt pictate cu flori violente într-o vitrină, Pauline spune : „E nostim", Vincent : „E drăguţ", Alberte : „E ridicol". De unde vin reacţii atît de diferite ? În faţa îmbrăţişărilor de la televizor, Pauline ţipă de bucurie : „Gata ! Se iubesc !" Vincent se dezinteresează, cu condiţia să nu se apropie un rival cu un pistol în mînă. Alberte pleacă ochii. Totuşi, sînt copii ai acestui secol. Alberte, la unsprezece ani, declară că ea este destul de „adeptă a pilulei" în anumite cazuri precise. Vincent nu e sigur de părerea lui : se va mai gîndi. Pauline a pus mîna din teancul de cărţi care-mi

parvin pe o lucrare asupra educației sexuale și, sub lampă, formînd un încîntător tablou à la Bergman (Ingmar), citește cu aplicație, urmărind rîndurile cu degetul : „Sperma-to-zo-izii tatălui se duc atunci..." Să-i smulg cartea din mînă ? Să mă indignez ? Sau să recurg la povestea micilor grăunțe și a fluturilor care fecundează florile ?

— Înțelegi ce citești, Pauline ?

— Oh, da !

— Nu vrei să-ți explic ?

— Ah, nu ! Înțeleg totul.

— A, bine... Cum...

— Am văzut animalele la ferma domnului Brosse, la țară. Am văzut cum s-a născut un vițel, am văzut cum fac pisicile, cîinii, caii, dar știi, cu găinile, nu e de loc la fel, nici cu melcii. Vrei să-ți explic ?

— Nu, mulțumesc.

Mărturisesc că, în ce privește găinile, nu știu. Dar binecuvîntez mersul la țară care mă scutește să încep povestea cu micile grăunțe.

Alberte citește un număr vechi din *Elle* unde, cu ajutorul schemelor, se găsesc reconstituite fazele sarcinii și ale nașterii. Gata să-mi îndeplinesc datoria de mamă :

— Înțelegi ? Te interesează ?

— Le ador, îmi spune, aplecată asupra schemelor, care n-au nimic poetic. Nu e nimic mai frumos.

E adevărat. Nu prea văd ce-mi rămîne de făcut. Poate că ceea ce era de făcut s-a făcut ; poate că erau mai ales lucruri care nu trebuiau făcute : să te scandalizezi, să roșești, să te tulburi, să refuzi să răspunzi la întrebări deplasate, dar inocente. Totuși cîteodată sinceritatea și lipsa de probleme care înconjoară, în aparență pentru ei, aceste chestiuni, mă miră.

ALBERTE : Jean și Jacqueline o să aibă un copil, nu-i așa, mamă ?

PAULINE : Doar se vede !

ALBERTE : De ce nu se căsătoresc ?

EU : Asta nu-i privește decît pe ei.

ALBERTE : Dar se iubesc ?

EU : Da, cred.

VINCENT (optimist) : Asta-i important, nu-i așa, mamă ?

EU (precautä) : Foarte important.

ALBERTE : Atunci de ce nu fac ca toată lumea ?

EU : Nu-i neapărat bine să faci ca toată lumea. E doar mai practic.

PAULINE (rîzînd) : Desigur ! Ce-are a face dacă ești măritată sau nu ?

EU : Poate să devină supărător pentru copii, pentru chestiunile bănești, cînd nu te mai înțelegi...

VINCENT (visător) : Da, dar cînd te înțelegi...

EU : Contractarea căsătoriei ne dă... ar trebui să ne dea puterea de-a ne înțelege întotdeauna, de-a face concesii...

VINCENT : Da, dar nu e totdeauna necesară.

EU : ...adică... Din punctul de vedere al societății...

PAULINE : În fine, dacă nu ești căsătorit și ai un copil, și te înțelegi bine, nu trebuie să faci din asta o dramă, asta e !

VINCENT : Dacă există raporturi sexuale, nu înseamnă neapărat că oamenii se iubesc, nu-i așa, mamă ?

EU : Nu. Ar fi mai frumos, dar nu e neapărat așa...

VINCENT : Și atunci cînd nu se iubesc, ce este ?

EU : O nevoie naturală.

VINCENT : Și e rău ?

EU : Nu e rău în sine, e rău pentru că e mai puțin frumos. Fiindcă trebuie să tinzi totdeauna spre ceea ce este cel mai frumos. Să știi să aștepți ceea ce e cel mai frumos.

VINCENT : Probabil că-ți trebuie multă răbdare.

Vincent revine la această problemă care-l preocupă :

— Dar dacă nu aștepți și ai raporturi sexuale (îi place această numire științifică) cu persoane pe care nu le iubești, asta e *rău* ?

— Aș spune că e un fel de păcat prin omisiune, fiindcă te conduci după simplul instinct, ca un animal, cîtă vreme nu ești un animal, ci ești chemat să înțelegi mai multe lucruri, să cunoști o dragoste mai completă.

— Dar există chiar și animale care se iubesc, spune Vincent. Am citit asta în *Viața animalelor*, și care se lasă să moară dacă sînt despărțite.

— Asta dovedește că există animale mai sensibile și mai delicate decît omul, am spus cam fără voia mea.

— Totdeauna m-am gîndit așa, spune Vincent. Îmi pare puțin rău că l-am lăsat să ajungă la această concluzie. Dar cum s-o eviți ?

Erotism și femei fatale

Mă gîndesc din nou la erotism citind faptele diverse, uitîndu-mă la fețele acelora care, timp de cîteva zile, sînt „eroine“ de primă pagină.

Una are un obraz mare, prost, ochii bovini, părul făcut permanent. Doi oameni s-au omorît pentru ea. Cealaltă e o brună slabă, fără complexe, arătîndu-și, în costumul de baie, goluri triste sub clavicule și niște pulpe descărnate. Are nouă amanți, dintre care unul s-a supărat. Cea de a treia, foarte blondă, foarte palidă, păpușă pe care o cîștigi la bîlci cu o bucată de nuga drept recompensă : socrul a violat-o, bărbatul l-a omorît pe socru. Întunecate pasiuni. Ghislaine cea cu rît de porc „plăcea încă la șaizeci de ani“. Jeannine, care cîntărea optzeci de kilograme, a spus „nu“ de prea multe ori. Josyane, cu tot obrazul ei tras, de copil prost hrănit, cu un dinte din față rupt, cu ambele mîini în buzunarul ventral al șorțului cadrilat, era totuși „înnebunită de corpul ei, și Renée, “amanta paznicului de vînătoare“, a încercat cu mașina ei de 2 cai putere să-și zdrobească rivala.

Sînt femeile fatale, adevăratele, cele de la „faptele diverse“, cele din fotografiile publicate în *Detectiv*, fotografii șterse, poetice, din cele care tronează pe bufetele de țară sau pe consolele locuințelor ieftine, pînă în ziua cînd...

Citesc „faptele diverse“. Citesc *Detectiv*. Descopăr această evidență : marile drame se desfășoară în fața bufetelor Henric al III-lea, pasiunile frumoase între mese de plastic și reșou, inimile foarte înamorate nu au apă în casă. Nu sînt agregați în

filozofie aceia care omoară pentru ochii frumoşi ai manechinelor de la casele mari de modă, ci factorul care o iubeşte pe brutăreasă, coafeza care se omoară pe mormîntul lăptarului ; în balurile de mahala şi în cooperative se mai nasc amoruri la prima vedere şi pentru totdeauna, în căsuţe mici, izolate, oamenii visează şi se mai otrăvesc, în barurile mici de pe drumuri, se moare din dragoste.

Şi mă fac să rîd de-a binelea cei care se plîng de valul de erotism în publicitate, în roman, în cinema. Prăpastia care separă aceste „femei fatale" de frumuseţile noastre în mini-jupă, cu peruci şi ciorapi reţea, demonstrează în mod extraordinar contrariul. Este o tentativă disperată de a reanima (în profitul tristei societăţi de consum) un foc ce a fost sacru şi care se stinge. Tot aşa după cum venerarea simulată a instinctului, a barbariei, a strigătului, încearcă să ascundă neputinţa din ce în ce mai mare a unei arte căreia îi e ruşine de ea însăşi. Se vorbeşte de violenţă : epoca noastră nu e violentă, e crudă, ca toate epocile de tranziţie şi de degenerare. Violenţa are drept contrapondere entuziasmul, barbaria presupune simplitate. Cruzimea nu are alt corespondent decît mediocritatea, tristeţea, plictiseala.

Şi ceea ce se numeşte astăzi erotism, mi se pare regretabil, nu pentru că ar redeştepta sau ar întări instinctul sexual, ci pentru că îl falsifică, îl abate şi, din impuls, instinctiv, îl transformă în valoare socială.

Să fie într-adevăr pentru a plăcea, în sensul strict al cuvîntului, că femeia se îmbracă, se decolorează, slăbeşte şi se gîndeşte cu nelinişte la linia şi gătelile ei, preocupată să rămînă tînără şi să

pară veselă ? Se vede bine că nu. Femeile care stîrnesc mari pasiuni ca şi cele care au numeroase aventuri, cele care caută numai un soţ, un amor sau capricii, nu se conformează neapărat, sau se conformează chiar arareori stereotipului din reviste. Nu, femeia care se doreşte tînără în felul unei stele de cinema, împodobită ca şi cutare sau cutare manechin, subţire sau cu ochiul în formă de triunghi, aşa cum o învaţă cronicarul modei, caută să incarneze o imagine, mai mult decît să placă cuiva, unor bărbaţi. Şi, drept răsplată, nu vor avea parte decît de oameni cărora le plac imaginile şi nu femeile.

Bărbatul care se afişează ca un manechin, pe care nici măcar nu-l doreşte, vrea să arate că poate să placă şi să exhibeze o valoare oficial recunoscută. Astfel, a denunţa „erotismul ambiant" înseamnă a nimeri în plasa unei mistificări sociale.

Dar socialul nu ar putea fi exclus din erotism şi se infiltrează în el ca orice altă deformare, ca să devină un viciu, deci o realitate. Dorinţa nu se aplică femeii, ci valorificării pe care o aduce ea. Este totuşi o dorinţă care sfîrşeşte prin a se exprima fizic, corespunzînd cu un erotism devenit real, dar fetişist (doreşti o femeie „pusă în valoare" de modă, aşa cum doreşti o prostituată travestită într-o fată la prima comuniune), o tristeţe morbidă, o dezamăgire cu totul modernă.

De aceea, dacă mă tem în faţa afişului, a revistei, a filmului, pentru copiii mei, o fac nu din teama ca acest aşa-zis erotism să nu trezească în ei dorinţe precoce. Ci pentru că, atunci cînd va veni ora dorinţei şi, sper, a iubirii, nu vor şti s-o recunoască.

Pudoare modernă

— În fine, îl iubești ?

Sylvie, tînără femeie emancipată, de douăzci și opt de ani, care încearcă să devină jurnalistă și venerează toate tabuurile epocii, răspunde roșind cu o pudoare victoriană :

— Da de unde... E pur sexual...

Sexul este acela care a devenit scuza sentimentului și nu sentimentul scuza sexului. Pudoarea este aceeași, și grațioasa mișcare de retragere a Sylviei, speriată, „nu se vorbește de lucrurile astea", auzind întrebarea mea, seamănă cu aceea pe care ar fi avut-o bunica ei, dacă s-ar fi insinuat că la logodnicul ei, politehnician, iubea altceva decît sufletul.

Sărbătoarea sutien-ului

O duc pe Alberte la *Bon Marché* să-și aleagă primul sutien. Puțin emoționată, demnă totuși, Alberte încearcă, alege. Plecăm.

Alberte, cu un ton degajat :

— Spune, mamă, cînd îți cumperi primul sutien nu e obiceiul... în fine, nu se face un fel de mică sărbătoare ?

O maseză

— Am văzut atîtea corpuri, oftează doamna Paula, o bătrînă maseză, ridată toată, împuținată

toată, fată bătrînă, dacă a fost și ea fată. Ei bine, o să mă credeți ? Există femei de cincizeci de ani cu varice și pachete de celulită peste tot, și sub mînă, vibrează, trăiesc. Și niște fetițe, manechine, modele — am impresia că masez bumbac.

Meditativă și detașată :

— Trebuie să fie un lucru curios dragostea...

Virtutea

Am citit o anchetă într-un jurnal pentru femei ; mai mulți domni cunoscuți erau chemați să precizeze ce anume îi atrage sau îi respinge la o femeie. În ce privește atracția, alegerea era diferită : frumusețe, blîndețe, inteligență chiar, își împărțeau sufragiile acestor seducători. Dar în ce privește repulsiile, un cuvînt revenea mereu : virtutea. Mai ales fără virtute. Doresc oare femei sau amante artăgoase, avare, invidioase, sau pur și simplu sistematic infidele ? Cred că nu. Sînt nevoită să conchid, prin deducție, că, pentru omul modern, virtutea se identifică cu proasta dispoziție și cu frigiditatea. Curioasă evoluție.

Ce ne rămîne, de fapt, dintr-o civilizație creștină de atîtea secole ? Ce e mai rău. Cultul sacrificiului fără plăcere, a virtuții fără scop, simțul păcatului fără simțul iertării, un dolorism care pare antiteza austeră a plăcerii, o oroare de natură, de vitalitate, care ofensează în fiecare moment dogma chiar a incarnării. Isus ne îndeamnă să vindem toate lucrurile ca să căpătăm o perlă de o mare valoare. Ne spune să adunăm bunuri, pe care hoții nu le fură, pe care rugina nu le atacă. Nu ne spune

să ne vindem lucrurile ca să nu găsim nimic în locul lor, să renunțăm la toate comorile pentru a cădea într-o despuiere fără bucurie. La drept vorbind, nu vom poseda perla decît așa cum se posedă frumusețea sau dragostea : numai prin contemplație. Dar bucuriile pe care le părăsești pentru o bucurie mai mare înseamnă un sacrificiu ?

Se pare că sacrificiul nu ne pare meritoriu decît dacă nu comportă nici o despăgubire, chiar de ordin spiritual. Văduva care nu s-a remăritat „din cauza copiilor“ și care seamănă cu o plantă fără apă, fata bătrînă care a trăit totdeauna „pentru mama ei“, a renunțat la carieră sau „să-și făurească un cămin“, sînt două exemple tipice care se citează mereu. Mai trebuie de asemeni ca aceste renunțări să te usuce cu totul, să te exaspereze : altminteri se consideră că nu au valoare. Jeanne, care muncește într-o clinică, și nu s-a măritat, într-adevăr, niciodată, pentru a-și îngriji mama infirmă, Jeanne veselă, blîndă, luminoasă, este unul din cazurile care te mișcă. Văzînd-o de o atît de mare blîndețe maternă cu bolnavii ei, i-am spus lui Jean :

— Ce păcat că Jeanne nu s-a măritat niciodată ! Ar fi devenit o mamă atît de bună !

— Da. S-a sacrificat pentru... Dar să ținem seama că doamna X este o doamnă bătrînă încîntătoare. O interesează orice, e de o dispoziție egală, foarte cultivată. Și Jeanne are o meserie care o interesează. Nu, nu e de plîns.

Bineînțeles, Jeanne, care stă opt ore pe zi în picioare la clinică, aleargă, se duce, vine, face injecții, frecții, toaleta bolnavilor, le ia tensiunea, și încă își mai găsește timp de făcut cumpărăturile,

mai spală puțin, își îngrijește mama și conversează cu ea — nu este de plîns. Asta ar mai lipsi : să aibă o mamă arțăgoasă și bombănitoare — dar cred că Jeanne ar trece și peste asta — și ca ea însăși amară, dezamăgită, refulată, să sufere în fiecare clipă de o alegere pe care ea însăși a făcut-o ca să vă satisfacă. Otrava jansenistă trebuie să ne fi infectat foarte adînc pentru ca virtutea să nu ni se mai pară compatibilă decît cu firea posacă.

Bucuria Jeannei există, e sensibilă, ca și această durere în pîntece pe care o are de cîte ori vede copiii altora. Virtutea are și ea un pîntec ? Ar trebui să credem.

Dar neîncrederea în fața bucuriei este atît de mare încît chiar suferința nu o răscumpără.

Aș vrea să vă spun

Aș vrea să pot exprima surîsul rar al lui Dolores, care înflorește o dată la trei ani, ca floarea unor anumiți cactuși, dar surîsul ei, care e o ființă barbară și violentă, e atît de delicat, atît de nuanțat, de precis, în fața unei politeți sau a unui compliment făcut, de o atît de delicioasă tulburare de tînără fată, încît acoperă acest obraz aspru de Crist roman sau de grenadier al imperiului, cu o auroră, cu un nor, cu o lumină impalpabilă : nu există cuvinte destul de delicate ca s-o spui. Ar trebui culori : roz-ceai, gri perlat, bej însorit...

Aş vrea să vorbesc despre un necunoscut, conducîndu-şi băieţelul micuţ la şcoală, nefericiţi amîndoi, stîngaci.

Aş vrea să vorbesc despre domnul Van Thong, negustor de biciclete, fost ofiţer al armatei din Vietnam, liniştit în mijlocul bicicletelor lui strălucitoare, a motocicletelor roşii, a Solex-urilor albastre, minunate insecte bîzîind în visurile băieţaşilor, domnul Van Thong oftînd scurt: „Nu poţi să suporţi tot timpul războiul..."

Trăia liniştit, şi copiii lui, pe jumătate francezi, bine hrăniţi, atît de curat ţinuţi şi cu capetele rase, mergeau la şcoală cu Daniel; şi el îşi vindea bicicletele; un înţelept, care a spus totuşi într-o zi aceste cuvinte: „Cînd mă plimb seara cu cînele meu în aceste cartiere şi cînd văd cutiile de gunoi... Tot ce se azvîrle aici..." Privirea lui vedea mereu foametea, războiul. Oboseala privirii lui, tăcerea privirii lui care nu se mai sinchisea de demnitate. N-aş vrea să explic, să demonstrez. Aş vrea să spun.

Aş vrea să povestesc despre fostul meu vecin, domnul Massès, de optzeci şi doi de ani, fost în garda republicană, rănit de o lovitură de sabie în 1904 în Maroc, şi care, totdeauna vesel, totdeauna vioi, totdeauna sănătos, îi ducea pe copiii mei la Cartierul general al gărzii republicane să vadă caii şi manejul. Aş vrea să povestesc această viaţă plină de zgomot, de scurte străluciri ale soarelui asupra tinichelelor lustruite, de miros sănătos de cai, de calambururi şi de uniforme frumoase, de admirabilă stupiditate cordială şi

tricoloră, şi că, atunci cînd domnul Massès spunea această banalitate, această trivialitate: „Cînd nu merge, trebuie să faci să meargă", suna limpede ca un sunet de trompetă şi cu aceeaşi emoţionantă îndrăzneală puţin ridicolă. Aş vrea să spun: nu e curajul, e copilăria curajului.

Aş vrea să povestesc despre surpriza — într-o recepţie rece şi afectată — a unei mari pălării verzi şi oranj, explozia deplasată a petrecerii în mijlocul ritualului social, elanul meu pentru această doamnă care îmi spune: „Sînt doamna A..." Ce importanţă are? Un moment, ea reprezintă disonanţa, greşeala de gust, poezia. Aş vrea să-i spun „Mulţumesc!"

Aş vrea să povestesc: cunosc un bărbat care se numeşte domnul Roanne. A debutat ca dansator de step. S-a căsătorit cu o călăreaţă. A adunat o mică avere şi a achiziţionat un castel Ludovic al XIII-lea, de culoarea mierii. Trăieşte acolo cu nevasta lui, care e blîndă, cu fata lui, care e frumoasă, cu băiatul lui, care e curajos, şi cu lei, tigri, papagali mari, castori. Antrenează tinere animale sălbatice şi fiul lui exersează de asemeni meseria nobilă de îmblînzitor. Acoperit de glorioase cicatrice, domnul Roanne este poet. Şi creştin. Nu scrie versuri şi practică religia în felul lui: laudă Creaţiunea în formele ei cele mai naturale şi ciudate: animalele. E gata să admită cu indulgenţă că şi omul ia cîteodată forme ciudate, şi pentru asta nu-l judecă. Nu se judecă nici pe sine însuşi, domnul Roanne: este egalul tuturor.

Aş vrea să povestesc despre seara de duminică, atîtea desene făcute de copii, şi care acum zac la

pămînt, mototolite, uitate, atîtea poeme făcute pentru a rîde și care acum sînt departe, niciodată scrise, ore frumoase ca pozele colorate, un trecător care a intrat și care nu va mai reveni niciodată ; aș vrea să spun ceea ce nu se poate spune niciodată, un vers dintr-un cîntec pe care-l auzi pretutindeni mai înainte de a nu-l mai auzi nicăieri, gestul de o nespusă blîndețe a unui om bătrîn în metrou pentru a proteja pe o doamnă în vîrstă și ușa care s-a și trîntit ; aș vrea să povestesc tăcerile dragostei, tăcerile nenorocirii, tăcerile rugăciunii ; tot ce e trecător, tot ce s-a și sfîrșit și care nu înseamnă nimic, care nu servește la nimic, și care s-a și uitat, afară numai dacă totul are o semnificație, totul servește la ceva, și nimic nu moare niciodată.

Aș vrea să vorbesc despre tot ce este hîrtie.

Sylvie, de zece ani, căreia i se oferă una din cărțile acelea „pentru copii", unde totul — povestire și vocabular — pare calculat de un ordinator electronic, are această reflecție, mai profundă decît pare :

— Nu-mi plac aceste cărți unde nu există cuvinte pe care nu le-nțelegi.

Biblioteca națională

Pe la 1300, niște copii au decis să plece în cruciadă. Cele mai frumoase cruciade se și terminaseră. Cavalerii Sfîntului Mormînt, regii Ierusalimului se odihneau, cu cele două mîini pe sabie și cu ogarul la picioare, valorificau amintirea istorică și condimentele, sau instalați încă „acolo" se îndeletniceau să-și facă harem. Nu mai erau decît copii care să plece, care să mai creadă că „a dezrobi mormîntul lui Cristos" era ceva care să merite osteneala... Este o poveste tristă despre care se știu prea puține lucruri. Ce nevinovat, ce preot de țară, necunoscător al oricărei politici și pentru care Saladin, emirul cu corturi frumoase și moravuri rafinate, era diavolul, ce exaltat sau ce prost, încuraja aceste bande vrednice de milă ? Satele erau atunci atît de ferecate, cu obloanele trase, cu ușile încuiate, cu frica pretutindeni, de lupi, de bandiți sau de diavol ; să fi fost dorința de a vedea mai departe decît ultimul cîmp al parohiei, sau foamea, sau plictiseala ? La urma urmei, copilul știa mai multe pe vremea aceea despre moarte și viață. Foametea, epidemia, războiul erau strămoșii lui, plecîndu-și într-una fețele roșii sau palide, sau prostuțe sau teribile, deasupra leagănului lui ; chiar și seara la șezătoare isprăvile grandioase ale acestor bunici erau povestite (Pépé holera !). Poate că știu, copiii ăștia, care aveau toți frați mici, surori mici, la cimitir, cît de puțin cîntărea o viață de doisprezece ani, de cincisprezece ani ? Atunci, să plece era poate o sfidare ?

Sau soarele. De ce nu ? Cristos de pe artofor, cu razele răspîndindu-se peste tot : este atît de frig într-o viață închisă. Sau deșertul, sau marea, tot ceea ce nu are limită. Sau moartea chiar, dar

cel puțin aceea care nu are obraz, aceea care nu se apleacă cu ridurile ei, îngrozitoare de obicei (încă unul mai puțin ! Ce importanță mai are !) peste cearșafuri murdare, care așteaptă așezată în bătrîna grădină liniștită, înconjurată de pe acum de o mică familie. Chiar morții prizonieri ai unui loc îngrădit ! Nu. Și poate da, om cu carte sau țăran, unul își spune : „Am să scap totuși" și celălalt care se duce spre îngeri, și cel de-al treilea, ca în cîntece, care-și ia fluierul, cuțitul, tartinele, fără să se gîndească la nimic, nici înainte, nici înapoi, și regretă numai că nu are pantofi ?

E un cîntec trist, cu multe cuplete. Unele sînt uitate. A mai rămas o frază, trei cuvinte... Cel dintîi, acela care cînta, a fost mîncat de lupi, cel de-al doilea, cel care se ruga, a fost vîndut ca sclav. Și cel de-al treilea care urma cu cuțitul, cu fluierul lui...

Și cel de-al treilea... Nu știu. E un cîntec pierdut, pe care l-am regăsit în Biblioteca Națională, în praf, într-o zi de gînduri negre. E trist acest mormînt al poveștilor și al cîntecelor. Sînt acolo deseori, spunîndu-mi că poate domnul bătrîn cu gulerul plin de mătreață, sau prelatul impozant, doamna opulentă și agitată au auzit un cîntec asemănător, printre hîrțoagele lor, într-o zi... Avem cu toții o zi, o oră de sensibilitate, de har, cînd o imagine ne atinge, cînd o notă, un cuvînt, răsună în noi... Pentru mine, aceștia sînt copiii care, într-o zi, s-au decis să plece și, la cotitura drumului, au dispărut.

Există un tablou frumos de Breughel care reprezintă masacrul Inocenților. Zăpada este pictată

cu o pensulă catifelată. Și sîngele. Și hainele, cuirasele, țărani și soldați care se întîlnesc într-o învălmășeală confuză. Dar obiectul luptei, micuțele corpuri mizerabile și goale, micuțele figuri oarbe, abia se văd. Nu au nume, ca și copiii din cîntecul meu, ca aceia din cîntecul de jale, cei trei copii mici, care se duceau să se plimbe pe cîmp. Și nu se gîndesc la nimic, acești *Inocenți*, al căror masacru inaugurează cu sînge nașterea lui Isus Cristos. Miei ai lui Dumnezeu, și dînșii, miei orbi, nou-născuți ; pentru ei inocența, pentru cele care i-au purtat, sfințenia. Dacă au știut. Au știut oare, mamele, că mor copiii lor pentru altceva ? Au acceptat oare asta, în gîndul lor sau în obscuritatea instinctului ?

La cafenea

La cafenea există un piccolo de cincisprezece ani, înspăimîntat, cu vocea subțire, pe care toată lumea îl repede.

— Nu, nu-i nevoie să duci umbrelele pe terasă ! Nu vezi că o să plouă peste un ceas, ei, prostule !

— Nu, nu instala bufetul înainte de ora unsprezece, unde vrei să se așeze clientul care are poftă de o cafea ?

— Cum, n-ai instalat încă bufetul ? Nu vezi că sînt unii care stau pironiți (privire în direcția mea) și asta ne face să pierdem mese ?

Întorcîndu-se spre mine, ca să scuze aluzia :
— Ce vreţi ! E tînăr, nu-i vina lui... (băiatului care rămîne prostit) profită de asta, hai ! Tot tu eşti cel mai fericit.

★

Pe malul mării

O doamnă care dejunează, povesteşte :
— Eram la mare, făceam cîteva mişcări de înot, mă întorc şi ce văd ? O femeie tînără, dar elegantă, ştiţi, neavînd de loc aerul uneia...
— Aerul cui ? întrerupse patronul.
— Dar tocmai aerul despre care vreau să vorbesc ! Care scotocea în sacul meu, dar cu toată liniştea, ca cineva care-şi aranjează lucrurile şi care scotea portmoneul meu de acolo. Am înotat, am alergat, nu pot să vă spun cum. Cînd a văzut că n-o s-o las să-mi scape, la capătul plăjii a azvîrlit portmoneul la pămînt, pe nisip. Ah ! Asta mi-a produs un şoc ! Dar un şoc ! Tremuram toată. Să văd cu ochii mei, să *vezi* pe cineva care scotoceşte în lucrurile tale ! Ce spuneţi de asta ?
Patronul cu compătimire :
— Spun că în viaţa dumneavoastră nu cred să fi *văzut* multe lucruri !...
Da, inocenţa este furată, batjocorită, persecutată. La asta serveşte. În ziua cînd observă asta, dacă consimte, cîştigă în merit, nu în eficacitate.

★

Sergiu, de opt ani, prieten cu Vincent şi fiul uneia dintre prietenele mele, crescut în necunoaşterea oricărei religii, vede la gîtul meu o cruce mare de argint, pe care un Crist modern este conturat printr-o simplă siluetă foarte plată.
— Ce este această strivitură ?
— Este Isus Cristos.
— Ah, da... Ce i s-a întîmplat, de fapt ?
— A fost răstignit.
— Şi s-a trecut cu o maşină peste el ?
— Nu, nu, răstignit numai.
— Săracul ! E totuna... cu atîtea accidente, mă întreb de ce se mai vorbeşte de acesta.
Mai tîrziu :
— Toţi copiii care îşi fac prima împărtăşanie sînt răstigniţi mai tîrziu ?
Spun :
— Nu, de ce ?
Revăd mereu aceşti copii mici spanioli, Juan care, din cea mai fragedă vîrstă, a putut, a trebuit să simtă acest inseparabil amestec pe care îl fac mînia şi dragostea în inima lui Dolores ; Manolo care, fiind cînd la unul, cînd la altul, abandonat ore întregi, a luat obiceiul să spună „mamă" tuturor femeilor ; Sara care, abia zărită de mama ei, era expediată ca un pachet cît mai departe, cît mai departe posibil... Nu masacru, ci mutilare a Inocenţilor ; sărbătoarea cea mai misterioasă poate din calendar.
Se spune : Sfinţii Inocenţi, aceşti orbi şi ciripitori nou-născuţi, care sînt văzuţi în tabloul lui Breughel, înşfăcaţi de soldatul care rînjeşte, cum ar fi devenit poate ei înşişi. Oare sînt mai sfinţi decît aceşti copii din ţările subdezvoltate, născuţi ca să moară de foame, cu obrajii subţi şi pîntecele

balonat ? Sfinte sînt mamele care dau naştere unor copii care vor pătimi.

Nimic mai aspru nu s-ar putea spune, mai scandalos, mai contrariu, chiar faţă de morala societăţii de consum în care trăim. Cînd m-am gîndit la aceste lucruri, am resimţit acea lovitură în pîntece pe care o resimte orice mamă atunci cînd i se aduce aminte că, dînd viaţă, dă de asemenea şi moarte. Dar pentru ca această finalitate să justifice naşterea, trebuie să iasă din planul imediat al vieţii. Mamele sînt cele sfinte, sau oarbe, sau disperate.

M-am gîndit din nou, atunci cînd am pierdut copilul pe care-l aşteptam, către luna a patra. Vincent a fost tare mîhnit din pricina asta.

— De ce ? spunea mereu.

Fetele mele, înţelepte de pe acum, femei de pe acum, se bucuraseră mai mult, şi s-au întristat mai puţin.

— Nu trebuie să fii tristă din cauza lui, n-a ştiut nimic, spunea Alberte, melancolică şi tandră.

Şi Pauline, în felul lui Jarry :

— Eşti încă tînără, lasă, o să mai ai alţii. Dar Vincent spune întotdeauna „de ce ?" suferinţei şi răului.

— De ce a murit copilaşul ?

— N-a murit, ci nu s-a născut, asta e tot. Ca multe lucruri pe lume, ştii. Natura iroseşte multe seminţe pentru încercare, înainte de a ajunge să producă o plantă, un animal, o fiinţă care să meargă pînă la capătul dezvoltării ei.

— Dacă aş muri acum, ar însemna că n-am ajuns la capătul dezvoltării mele ?

— Nu cred. Cu toate că există fiinţe care ajung foarte tinere, cred, la un fel de perfecţiune.

— Şi atunci, mor ?

— Nu neapărat.

— Dacă aş muri acum, ai fi tristă pentru că n-am ajuns la capăt... Şi dacă aş fi ajuns la capăt, ai fi mai puţin tristă ?

— Într-un anume fel...

— Şi dacă aş muri fără să fi ajuns la capăt, ai fi preferat să nu fi existat niciodată ?

Necazul, cu Vincent, e că înţelege prea repede. Drept la ţintă, drept la inimă ; trebuie să-i răspund, aşa cum se răspunde cu prea mare uşurinţă la botez : „Mă lepăd. Cred..." trebuie, din toate forţele mele adunate, să-i răspund „Nu".

— Şi n-ai fi preferat să nu fi aşteptat copilaşul ?...

— Nu.

— Mamă... suspină, cu capul pe pieptul meu, ca şi cum l-aş fi născut a doua oară.

Suferinţa

Am aşteptat acest al cincilea copil. L-am pierdut înainte de naşterea lui. Am suferit o operaţie : n-am să mai am copii. Un moment destul de greu. Dorisem mult ca acest copil să trăiască. O dorisem cu o intensitate profundă. S-ar fi putut face în aşa fel ca acest copil să trăiască. Eram sigură de asta.

Şi cînd am aflat că nu, că s-a sfîrşit, am rămas multe zile, poate săptămîni, cu sufletul împietrit,

închis, lipsit de înţelegere. Fusesem atît de sigură. Nu fiindcă aş fi avut conştiinţa că merit vreo graţie, un miracol. *Dimpotrivă.* Tocmai pentru că rugăciunea mea era o cerere fără nimic în schimb ; nu aduceam merite în schimb, nu făceam promisiuni, jurăminte supraumane, ci, în rezumat, dădeam naturii ocazia să-şi manifeste gratuitatea totală a darurilor sale, pe care nimeni nu le-ar putea merita.

Rîdeam de pronosticurile pesimiste.

Ştiam.

După aceea, mai multe zile, mai multe săptămîni, am trăit în această lipsă de înţelegere stupidă. Stupidă în sens primar : lovită de stupoare.

Ce e mai rău a urmat. „E cu atît mai bine pentru dumneavoastră ! Aveţi şi aşa patru !" „Ce bine aţi făcut !" (N-am putut niciodată nu numai s-o iert, dar nici măcar s-o mai văd pe doamna care mi-a spus asta.) „Aşa sînteţi mai liniştită." „Nu prea era rezonabil..."

Cum puteau să ştie „ce e mai bine pentru mine" ? Să decidă ce e „rezonabil" ? Şi raţiunile care mi se potrivesc ? Exact ca şi cum ai avea în fine un apartament convenabil. Ca şi cînd afacerile noastre se aranjau ! Ca şi cînd eram gata să-mi încasez drepturile de autor din America !

Dar totul şi-a reluat locul. N-a rămas *decît* mîhnire.

Iarăşi inocenţa

Coruri, „seri poetice", piese scrise pentru Crăciun : este ceea ce numim plăcerile inocente. Acordeonul, carnea la tigaie, plantele şi animalele ; şi copiii, lucrările de erudiţie, „serile sub lampă" pe care le evocă atît de bine cărţile de premii, cărţile roşii, Jules Verne sau Contesa de Ségur, despre care vorbesc cu atîta nostalgie chinuiţii, Baudelaire sau Verlaine („ Ah, cît e de mare lumea la lumina lămpilor !") avem toate acestea. „Nu văd nici un rău", cum spun oamenii de treabă. Ah ! Tocmai. Nu e nici un rău în asta ? Cercul familiei, cercul prieteniei se închide atît de repede. „Peste tot unde doi dintre voi se vor întîlni în numele meu..." trebuie să fie loc pentru un al treilea. Să ne păstrăm căldura, să ne păstrăm bucuria, dar cu uşa deschisă. Asta înseamnă tacîmul săracului. Puţin importă cine vine să se aşeze sau să nu se aşeze acolo. Locul există, rana există.

Plăcerile inocente nu sînt aşa decît pe jumătate. Ar trebui să ai ochii bine închişi, urechile bine astupate pentru a nu şti că nu durează decît o secundă. Nu numai suferinţa, răul, incoerenţa de afară de pe stradă, de pe lume, dar şi din noi. Armonia, prietenia, harul şi momentul acesta luminos, va trebui să le aştepţi, nu eşti niciodată sigur că vor mai reveni ; tacîmul săracului va rămîne gol atîta vreme încît vom uita poate că o prezenţă, într-o zi, s-a făcut simţită acolo. Centrul inimii va rămîne gol, sărac, steril, pînă cînd va reveni acest har fără raţiune, fără justificare, căreia aşteptarea, şi nu meritele noastre, îi va fi făcut loc. Bucuria ştie asta. Inocenţa n-o ştie. Inocenţa este intactă, cu uşile închise, inima pură dar închisă. Bucuria e rănită.

Elita spirituală mi se pare mai odioasă încă decît orice altă formă socială care se crede elită.

Elita celor Perfecţi, care se întreabă dacă poate să primească în casă divorţaţi, evrei, străini. Elita celor Puri (şi vocabularul cathar vine singur sub condei) care se teme de relaţiile proaste, de lecturile proaste, de microbii lumii şi de impurităţile creaţiei. Sînt atît de fragili şi de duri aceşti inocenţi! Cei mai buni, ouă de porţelan, bibelouri, pietre frumoase. Plac: sînt contemplaţi şi, pînă la urmă, de atîta perfecţie, ţi-e milă de ei.

Doamna Guyon [1] a trăit în inocenţă. Era, cum spunea atît de bine părintele Cognet, biograful ei, „o natură bogată". A iubit copiii, animalele, pe cei umili, a dispreţuit banul, ambiţia, prudenţa. A fost calomniată, băgată la închisoare, i s-a dat drumul fără ca ea să se plece. A fost la modă şi asta i-a făcut plăcere, fiindcă voia să evanghelizeze sufletele, cu ardoare, cu pasiune. A fost redusă la tăcere şi a tăcut fără amărăciune, fiindcă dacă Dumnezeu o voia inutilă, ea accepta inutilitatea. Şi-a dăruit viaţa, opera, reputaţia chiar, aşa cum dai cui îţi cere o jucărie fără valoare. Nu poţi s-o citeşti serios fără s-o iubeşti, şi opera ei o apropie cînd de spiritualiştii indieni, cînd de sfînta Tereza de Lisieux, de o atît de profundă, atît de dureroasă teologie sub trandafirii de hîrtie sub care este împodobită.

Totuşi, doamna Guyon a fost o femeie cucernică şi nu o sfîntă. Totul este cuprins în aceste cuvinte: a trăit în inocenţă. Totul, şi o taină înfricoşătoare.

[1] *Jeanne-Marie Bouvier de la Motte Guyon* (1648—1717), adeptă a doctrinei quetiste, în opoziţie cu Biserica oficială, reprezentată de Bossuet.

Cînd soacra ei, femeie rea şi foarte arţăgoasă, îi cerea să se roage pentru o afacere bănească, de a cărei reuşită era foarte preocupată, doamna Guyon îi răspundea *inocent*: „Nu ştiu să mă rog pentru astfel de lucruri". În mod inocent, injuria păcatul. Cînd bărbatul ei, un bătrîn bolnav, care se căsătorise cu ea pe cînd era un copil de şaisprezece ani, frumoasă, spirituală şi nobilă, o împiedica să se roage, pentru că, în rugăciune, fugea de el, ea plîngea, nu înţelegea; în mod *inocent*, insulta acest sentiment corupt, falsificat, desfigurat, pe care oamenii îl numesc dragoste. Şi pînă pe patul de moarte al acestui soţ cu toane, avar, gelos, şi care, totuşi, o iubea, s-a mirat totdeauna de chinurile pe care el i le pricinuia, fiindcă, scria ea cu inocenţă, „cred că mă iubea cu pasiune".

A fost citită şi urmată cu o bucurie pură, fără orgoliu şi fără modestie, modestia fiind, după ea, tot un sentiment prea „personal" ca să se oprească asupra lui. Nu afecta nici limbajul, nici îmbrăcămintea unei „pioase": era numai izbucnire, numai spontaneitate. S-au pus în circulaţie zvonuri supărătoare asupra moravurilor ei, asupra legăturilor cu Fénelon, şi mai mult încă, asupra intimităţii sale cu un călugăr barnabit, părintele La Combe, spirit tot atît de exaltat ca şi dînsa, dar mai slab. După unsprezece ani de închisoare, acest barnabit, sub presiuni care voiau, pe această cale ocolită, să-l compromită pe Fénelon, a mărturisit tot ce i s-a cerut: că fusese amantul, cincisprezece nopţi de-a rîndul, al doamnei Guyon, că era un eretic desăvîrşit, şi cîte altele. N-au îndrăznit să-i confrunte; poate că l-ar fi apucat vreo remuşcare în faţa aceleia pe care o admirase

atît de mult. Dar i-a fost adusă în mod triumfal doamnei Guyon scrisoarea de mărturisire pe care nenorocitul o semnase. „Nenorocitul ! a spus ea, fără să-şi piardă în vreun fel cumpătul, trebuie să fie sau un fals, sau a înnebunit." Poate că făcea atunci dovada unui dar de profeţie, fiindcă exaltatul a devenit într-adevăr nebun şi şi-a terminat zilele la Charenton. Dar această invulnerabilitate a inocenţei, această siguranţă neştirbită — Michelet afirmă că ea a rîs, şi dacă acest fapt nu este istoric corespunde totuşi cu adevărul psihologic, cu această ingenuitate monstruoasă care face din Jeanne Guyon o eroină mai degrabă decît o sfîntă — sperie aproape.

Dacă putea să răspundă de ea însăşi, cum putea oare să răspundă de el ? Dacă putea să răspundă de gesturile, de cuvintele lor, cum oare putea să răspundă de gîndurile lor, de ale lui proprii ? Şi chiar dacă am crede că printr-una din „comunicările ei interioare" ar fi fost asigurată de puritatea completă, integrală, a bietului preot, putea dînsa să ignore faptul că frica sau disperarea ar fi fost în stare să distrugă acest suflet pur, pentru a-l determina la abdicarea aceea ? Nu, cred că o sfîntă ar fi plîns.

Dar ea era inocentă, adică oarbă în faţa răului. Nu există o altă explicaţie faţă de imprudenţele ei nebune, faţă de îndrăzneala în faţa calomniei ; există o provocare, un dispreţ în cazul ei. Ea vrea să ignore răul, să facă în aşa fel ca şi cînd n-ar exista. Dar răul mai înseamnă şi omul...

Scumpului Fénelon, care ar fi înţeles-o nu i-a încredinţat biografia ei. Dar lui Bossuet, care nu voia, care nu putea s-o înţeleagă, i-a abandonat

acest text plin de elanuri generoase, de vise, de presimţiri, de imprudenţe, unde sufletul se arăta gol, cu delirurile şi fantasmele lui, cu nebuneştile lui iluminări şi intuiţiile cele mai juste. Nebunie sublimă. Ştia că va fi batjocorită, luată în rîs : căuta poate acest sacrificiu, cel mai mare din toate. Îl căuta pe seama lui Bossuet. Cine acceptă martiriul inevitabil este un sfînt ; cine-l caută pe spinarea călăului, care va fi blestemat, poate fi un erou dar nu mai mult. În faţa batjocurii grosolane a lui Bossuet, o sfîntă i-ar fi plîns de milă.

Trebuie ca inocenţa să plîngă, să fie jignită, ca să devină puritate. Dar nu te poţi consola de a o pierde, nu poţi înceta de a o admira.

Am scris două texte contradictorii. Unul se intitula : *Nu poţi dormi*. Celălalt : *Eşti făcut numai pentru a cînta.*

Nu poţi dormi (extras din jurnalul meu)

În dimineaţa asta simt că voi lucra. Voi lucra cu adevărat. Am reuşit să ies de-acasă cu creierul aproape odihnit, cu nervii aproape intacţi. Nimeni nu m-a agăţat ca să-mi ceară cei cinci franci pentru o cotizaţie, cei douăzeci de franci pentru masă, Vincent nu şi-a pierdut stiloul, Pauline nu şi-a rătăcit şortul de gimnastică, şi am îndepărtat mai uşor ca de obicei amintirile supărătoare : corespondenţă în întîrziere, facturi neplătite, dentistul, s-o conduc pe Alberte la Conservator, să cer un extras de naştere al lui Vincent, şi voi dejuna oare acasă, şi ce voi prepara pentru seară, şi mai ales

să nu uit să chem revista aceea căreia, într-un moment de aberaţie şi de migrenă, i-am promis să-i dau un articol despre Chopin sau despre Everest... De data asta, am scăpat. Caracatiţa ascunsă într-un colţ al apartamentului, cu tentaculele ei nenumărate, acele o mie de mici remuşcări care mă îngrijorează şi mă paralizează, a rămas adormită, şi iată-mă afară, în obscuritatea şi frigul care-ţi redă vigoarea, şi binecuvîntez ora 7 dimineaţa, ora mea preferată, ora care-mi aparţine. Acum fac provizii de ţigări, schimb cîteva cuvinte (cu fericirea suspectă a ocnaşului evadat) cu vînzătoarea de jurnale, şi intru în cafeneaua unde se mătură încă. Grămezi de rumeguş, minunat miros al apei de Javel. Dimineaţa.

Cîteodată e un arab bătrîn cu beretă bască, alteori un tînăr normand roşcat care mătură, dar de cele mai multe ori o femeie bătrînă fără nici o culoare, una din bătrînele acelea care sosesc cu o boccea plină de pachete bizare, înfăşurate în hîrtie de ziar, care poartă şaluri cenuşii sau bej, paltoane fără formă. Ele însile nu au formă, totdeauna îndoite, înconjurate de găleţi cu apă murdară, de pînze groase muiate, de mirosuri fade de detergent... O întreagă lume fără formă şi fără culoare se ridică din pămînt ca o ceaţă, şi oare nu acesteia ar trebui mai înainte de toate să i se redea demnitatea, contururile, topită toată cum este într-o nenorocire călduţă, expusă?

Visez. Există unele din bătrînele astea care nu muncesc decît cîteodată; poartă o cuirasă de hîrtie sub tricourile împletite cu un model în torsadă, dorm uneori afară, şi beau dimineaţa bere rece. Şi pe urmă sînt celelalte, acelea care păstrează o mişcătoare grijă de respectabilitate, uneori chiar o cochetărie minusculă: pălăria aceea veche pe care au căpătat-o, la care au adăugat o calotă de saten, care zăcea de ani de zile în fundul unei cutii de carton. Îmi închipui; cucoana la care se duce să facă menajul, după ce a terminat cafenelele sau birourile, i-a dat pălăria şi ea şi-a spus: de ce nu? rîzînd în sinea lor, puţin încurcate, la amintirea fetei tinere care au fost, aproape frumoase, care-şi făcea rochii de duminică... Şi „i-au făcut un punct cu acul" (ce act de speranţă reprezintă pentru o femeie acest mic gest: să facă un punct cu acul, să scurteze un tiv, să adauge o funduliţă, un mic volan ridicol!) şi au adăugat bucata de mătase, rămăşiţă dintr-o rochie uzată, dintr-un vechi mantou, dar în momentul cînd s-au uitat în oglindă... Repede şi-au înfundat pălăria pe cap, peste „permanentul" de anul trecut, şi-au luat bocceaua, eşarfa maro, şi la drum. Oricum, cine să vadă nodul cel mic? Îşi lasă pălăriile la vestiar. Şi pe urmă, nu li se vede niciodată mai mult decît spatele.

Şi surîsurile lor de bunice, atunci cînd îşi îndreaptă spatele în fine, îşi dau peste cap o şuviţă scot un oftat adînc înainte de a pleca. E întuneric încă. Dar am şi pierdut vreme, cu bătrînele mele. Cu un oftat lung, cu mîna care trece maşinal peste şalele dureroase, se duc. Sentimentul obscur că ne-am fi putut spune ceva, că era poate ceva de spus, de făcut, mai mult decît acest surîs neputincios, deschide o primă spărtură în veselia mea de dimineaţă. Dar în fine mă apuc de lucru. Cafeaua amară, mirosul de apă de Javel care persistă. Lucrez.

Da, șapte ore, opt ore, merge. Un chelner din cafenea cu inimă bună a pus pe cutia cu jocuri o pancartă : deranjat. N-o s-o ia decît spre orele zece și jumătate. După aceea, e o chestiune de noroc : mulțimea sau deșertul. Tineri care fac să bubuie aparatul, sau un singur vagabond care doarme. Sînt mulți care dorm din clientela cafenelelor. Chelnerul vine și se așază în fața lor, ezită. E o cruzime să deranjezi pe cineva care doarme, care nu știe unde să se ducă. Dacă e un tînăr, cu hainele împestrițate, îți spui că o să întîlnească prieteni, că se va aranja. Cînd e un bărbat, îmbrăcat cu acea corectitudine jerpelită care anunță marginea prăpastiei, și cînd se odihnește puțin, cu nasul în Mica Publicitate din *Figaro*, e mai greu. În timp ce chelnerul ezită, penița mea rămîne agățată în aer. Pe urmă, cu o blîndețe care-mi face rău : „Haide, nu trebuie să dormi !" Ochii care abia se deschid, durerosul efort de a recăpăta conștiința, cu ochii așezați pe micul pahar de cafenea care nu se va mai schimba cu altul, care nu mai poate fi schimbat...

Ezit să spun : „Pot să vă ofer o cafea ?" și pe urmă nu îndrăznesc. Dolores, însă, n-ar ezita, chiar dacă l-ar tîrî în noroi pe nefericit, cu vocea ei frumoasă, metalică, dacă și-ar îngădui vreun cuvînt deplasat. Nu îndrăznesc, dar lucrul suferă, pierde frumoasa lui integritate, strălucirea lui de porțelan, devine dureros, nesigur, ca somnul tulburat al șomerului. „V-am spus să nu dormiți !" Ceva mai puțină blîndețe. Trebuie să-l înțelegem și pe acest chelner. „Dacă vă las să dormiți aici, am să fiu eu cel dat afară. Asta declasează localul, înțelegeți ?" Nu, adormitul cu

ochi sticloși nu înțelege. Cîteodată reușește să se adăpostească după un ziar uitat, salvat pentru un sfert de oră, o jumătate de oră. Respir. „V-am spus să nu dormiți !" Și acest frate necunoscut pleacă bîjbîind, și-mi trebuie multă vreme ca să mă apuc iar de lucru, și vechea spaimă a acestor cuvinte, care s-ar putea să nu aibă nici un înțeles, să nu aducă nimic, nici să nu schimbe nimic...

Pînă și în biserici se găsește de cele mai multe ori un paracliser bombănitor, neîncrezător, și care mătură și lovește picioarele vagabondului prăbușit și-i spune : „Nu trebuie să dormi..." Pînă și în rugăciune, această neliniște mă urmărește, și rugăciunea se alterează, pierde izbucnirea ei triumfătoare, devine nesigură, dureroasă. Pînă și în bucurie, această voce : „Nu trebuie să dormi..."

Nu sîntem făcuți decît pentru a cînta

Acum cîțiva ani, îmi venise ideea să sărbătorim Crăciunul în familie, cu părinții mei, socrii și copiii, să scriu o mică piesă de teatru, pe care s-o jucăm împreună. Ar fi fost într-un fel cadoul nostru.

Fiindcă nu știu dacă-mi mai plac atît de mult cadourile. Mi-a plăcut, mi-a plăcut mult Crăciunul tradițional și banal, orgiile de fire de beteală și de neon, vitrinele, cataloagele în culori, îngrămădirile de provizii și de culori, prost-gustul răspîntiilor împodobite cu brazi de plastic și stele cu curent alternativ. Dar asta se termină re-

pede, pachetul, sfoara, poți să te căznești oricît să le alegi, să le faci ca de Crăciun, cum se spune, odată oferite pachetele: „E atît de drăguț! E tocmai ce-mi doream", se întîmpla prea rar să se petreacă ceva care să însemne într-adevăr Crăciun, darul neașteptat de Crăciun.

Nu mai sînt sărbători, după cum spun oamenii cumsecade, nu mai sînt anotimpuri. Publicitatea se substituie în fiecare moment chimiei subtile a visului, care ar trebui să învăluie sărbătoarea, cadoul. Acest Moș Crăciun pentru adulți ne propune în fiecare clipă o gamă întreagă de cadouri, de la iluzia de-a deveni o femeie fatală (grație unei creme care bronzează sau a unui dezodorizant) și pînă la aceea de a te găsi transportat în Florida sau pe Himalaia, prin simpla cumpărare a unei bonete de baie sau a unui impermeabil. Acest vîrtej de imagini și de promisiuni, și „cadourile gratuite" care însoțesc pachetul de pesmeți sau praful de spălat, făcînd să domnească iluzia unei sărbători continui, travestind viața cotidiană" „cu munci plictisitoare și ușoare" în înșelătoarea mascaradă, face să se înnămolească puțin cîte puțin orice noțiune adevărată de sărbătoare. Era prea multă, nu mai este nici una. Cînd un simplu praf de spălat ne prezintă pe afișele și pe ambalajele lui un carnaval din Rio, cu un Călăreț alb sau Zîna cea Bună în sprijinul ei, cum oare cumpărătorul unui disc sau a unei perechi de mănuși pentru Crăciun să mai reprezinte ceva?

Căutam. Și mă întrista, pofta, și pe urmă dezinteresul celor care nu au nici nevoie, nici poftă imperioasă de ceva, dar care speră totuși,

și, care odată pachetul deschis, rămîn acolo, puțin dezamăgiți, puțin frustrați de nu se știe ce...

Mica noastră piesă era o tentativă voit naivă de a oferi ceva care să nu dezamăgească, pentru că avea să dispară de îndată. Va fi, desigur, o mică piesă fără pretenții. Am sperat la început că o s-o facem pe Pauline, care se născuse de curînd, să joace rolul pruncului Isus. S-a arătat atît de rebelă și a scos atîtea strigăte, încît am fost nevoiți, în cele din urmă, să îmbrăcăm o buturugă în fetru. Dar în fond a fost o reușită: copiii s-au interesat mai mult de această modestă creație decît de jucăriile complicate pe care, în general, le distrug în cîteva săptămîni sau le întrebuințează în scopuri diferite de acelea pentru care au fost atît de pedagogic concepute. Primul „mister" (îi dădeam acest nume pompos) a fost jucat în fața bunicilor, a nașilor și nașelor copiilor. Îmi rezervasem un rol de măgar.

În anul următor, întrebarea: ce vom face, se punea de la sine. Mi-a făcut plăcere că pentru copiii mei verbul a face se substituise în mod natural verbului a primi.

Tema aleasă în acel an, sfîntul Benoit și sfînta Scolastica, mi-a pus problema rimelor respective, mai numeroase decît ai crede. Pe urmă, misterul s-a lungit, ca să furnizeze roluri celor patru nepoțele ale mele, care au fost: evrei (pentru un „Moise"), marinari (pentru un „Iona"), arlechini, crocodili, vacile grase ale Faraonului... Ambițiile noastre creșteau, nimic nu ne mai făcea să dăm înapoi. Trecerea mării Roșii, balena lui Iona, haremul lui Solomon... Prie-

tenii ni s-au alăturat. S-a făcut resimțită necesitatea unei partituri muzicale. Copiii voiau să cînte. Am învățat chitara de acompaniament. Vincent, posesor al unei lanterne magice, a vrut să facă unele trucaje. Fiecare din cei prezenți îmi semnala preferințele lui pentru un rol dramatic, comic, somptuos. Misterul devenea ceva hibrid, baroc, monstruos, fiecare rol era scris de mine în funcție de acela care trebuia să-l interpreteze, utilizînd aptitudinile lui, visele, micile lui manii. Nu mai era numai un joc pentru copii, era o reîntoarcere la copilărie, la gratuitate pentru toți cei care participau.

Era — este. Continuăm. Ne dăm multă silință. Facem decoruri, costume, căutăm și pregătim muzică, lucrăm fiecare textul... Și știm că toate acestea vor dispare într-o oră, la 24 decembrie după-amiază, și pentru totdeauna. Într-adins nu spun: „Jacques, pictează decorurile, Alberte, caută cîntece, eu scriu..." Această după-amiază de Crăciun este într-adevăr creația „noastră".

Anul trecut, o veche prietenă, suferindă totuși, și preocupată de cu totul altceva, a consimțit, coafată cu o mitră de hîrtie, să interpreteze, fără să-și piardă un atom din demnitate, rolul Faraonului. Așezată „în lotus" pe mescioara rotundă cu picior, trona. Mă uitam la ea cu tandrețe: gravitatea, eforturile ei de memorizare. În ciuda versurilor mele naive și stîngace, am simțit foarte bine că acest rol de Faraon era un cadou pe care ni-l făceam una alteia. Acești prieteni vorbind deodată despre repetiții și costume, cu obrazul serios al celor zece ani pe care i-au avut cîndva, cu această mică febră în obraji

de care ne batem joc noi înșine fără convingere, ne distrăm, nu facem decît să ne distrăm, nu-i așa? Ceva se întîmpla totuși, o simplitate, un dar... Și faptul că nu toți prietenii noștri împărtășesc credința noastră, asta mi se părea, deodată, nu prea important. Exces de încredere?

Anul acesta, am decis să mărim misterul cu cîntece corale. Studiam cu multă seriozitate diversele voci ale cantatelor lui Bach, sub conducerea lui Jacques, care nu ne iartă de nimic. În zilele de sărbătoare și duminicile, ne trecem consemnul. „Repetiție pentru cor la ora cinci". Ne strîngem în jurul pianului, ne certăm. Cine cîntă fals? „Primesc desigur să cînt vocea a doua ca să vă fac un serviciu, spune Alberte; dar nu e tonul meu!" Pauline face pe vedeta și se retrage într-un colț, fiindcă i s-a spus că *do* al ei nu era un *do*. Pe urmă, deodată, totul își ia zborul. Într-adevăr uneori, corul acesta este de mare efect. S-ar spune un adevărat coral. Cineva spune într-un elan:

— De fapt, nu sîntem făcuți decît ca să cîntăm .

E Pauline?

Eu sînt.

O conversație asupra fericirii

EU: Nu pot să-mi sfîrșesc cartea din cauza acestor două bucăți pe care le-am pus la sfîrșit, și care par a se contrazice.

VINCENT: Nu găsesc. Nu se contrazic de fapt. Sîntem făcuți ca să cîntăm, ca să fim fe-

riciţi, dar din cauza celorlalţi care nu sînt, nu putem fi nici noi. E simplu.

ALBERTE :Nu poţi fi fericit deşi eşti făcut pentru a fi ? Asta nu prea pare drept.

EU : Poate cuvîntul fericire nu e prea potrivit. Poate ar trebui să spui mai degrabă bucurie sau...

PAULINE : Veselie ! E într-adevăr veselie !

EU : Nu e acelaşi lucru !

ALBERTE : De ce nu ? Eu am văzut filmul despre Rubinstein, pianistul. Spunea că este fericit, dar şi vesel, făcea grimase tot timpul...

EU : Mă gîndeam tocmai la filmul ăsta, pentru că nu l-am văzut, dar am citit un lung articol unde era criticat, unde se spunea că era puţin afectată, puţin limitată această fericire, pe care zicea că o resimte... Te-a şocat asta în film ?

ALBERTE : Eram mulţumită pentru el. Muzica e făcută ca să consoleze lumea, oricum...

EU : Dacă vrei. Dar chiar dacă îţi spun asta, înseamnă că oamenii sînt trişti, de vreme ce trebuie să-i consolezi. Şi pe urmă, rişti să nu reuşeşti.

VINCENT : Ce-are a face dacă nu reuşeşti ? Rămîne muzica.

EU : E adevărat într-un sens, e ca şi cum frumuseţea, sau amorul ar exista în orice caz, dar în fine, dacă ai o mare dragoste, sau dacă vezi ceva foarte frumos, dacă te gîndeşti că alţii nu înţeleg, nu împărtăşesc, simţi totuşi, în bucuria ta, o tristeţe.

ALBERTE : Ai putea să faci muzică într-o insulă pustie...

PAULINE (pînă aici puţin depăşită) : Da, şi pe urmă ar fi un negru sau un indian care ar veni şi pe care l-am numi Vineri şi l-am învăţa solfegiul un, doi, trei ! Chiar eu ştiu destul solfegiu pentru a-l învăţa pe un mic negru, ne-am distra bine şi...

EU : Cred că Alberte vrea să spună : o insulă cu totul pustie. Este o presupunere, înţelegi...

PAULINE : Nu-mi plac presupunerile...

VINCENT (superior dar afabil) : Pentru că eşti prea mică. Cu alte cuvinte : închipuieşte-ţi că ai fi pe o insulă pustie şi că ai cînta foarte frumos şi nimeni nu te-ar auzi...

PAULINE : Dacă aş fi pe o insulă pustie cu adevărat, n-aş cînta, aş plînge tot timpul pînă ar veni cineva să mă ia.

ALBERTE (enervată) : Ai putea să plîngi mult şi bine, fiindcă n-ar fi nimeni şi te-ai sătura curînd să te prefaci.

PAULINE (izbucnind în plîns) : Nu, nu m-aş sătura ! Nu, nu m-aş sătura !

ALBERTE : Ba da, te-ai sătura...

VINCENT : Ce proaste sînt ! De fiecare dată cînd vrem să vorbim despre ceva interesant...

EU : Hai Pauline ! Ei fac pur şi simplu o presupunere, înţelegi, sînt nişte idei, pe cînd tu faci o poveste foarte frumoasă...

PAULINE (care nu vrea să renunţe la o disperare spectaculoasă, urlînd) : Nu vreau să mă duc pe o insulă pustie fără mama !

Asta se petrece în cursul uneia din „seratele noastre poetice" din fericire, ceea ce-mi permite să calmez spiritele, procedînd la o distribuire de biscuiţi cu ciocolată.

EU : În fine, dacă înțeleg ce vreți să spuneți este că frumosul e frumos și adevărul adevăr, și chiar cînd ești absolut singur le recunoști. Ai putea să te mulțumești s-o știi. Dar oare nu ești atunci aproape de vocația contemplativă, ca în mănăstirile unde te mulțumești să-l adori pe Dumnezeu, fără să-l faci cunoscut, cum fac misionarii, sau fără să faci bine activ, cum fac Surorile Mici ale celor Săraci, și nu s-ar putea spune...

PAULINE : Vor să-l păstreze pe bunul Dumnezeu numai pentru ei, nu-i așa, în mănăstiri ?

EU : Iată chestiunea foarte bine pusă. Vreau să spun...

PAULINE : Știu să pun bine chestiunea, nu ?

EU : Foarte bine. Vreau să spun...

PAULINE : Nu sînt prea mică, nu ?

EU : De loc. Eu...

PAULINE : E tot o presupunere, nu ?

EU : Poate că nu cu totul, dar...

PAULINE (gata să se revolte) : Nu e o presupunere ?

EU (precipitîndu-mă) : Ba da, ba da, e o presupunere.

PAULINE (triumfătoare) : Ha, ha, ha !

EU : S-ar putea presupune într-adevăr că ar vrea să-l păstreze pe bunul Dumnezeu numai pentru ei, dar se mai poate spune că sînt atît de siguri că bunul Dumnezeu sau muzica sau tot ce dorești există, încît asta ajunge să umple o viață, să justifice o viață. Este cam ceea ce voia să spună Alberte cu insula pustie.

PAULINE (fredonînd, nesigur) : Fac și eu presupuneri. Ha, ha, ha !

VINCENT : S-ar putea spune că e cam egoist.

EU : Nu în măsura în care totuși ceilalți te văd trăind și în care caz asta constituie un fel de demonstrație...

PAULINE : O presupunere.

VINCENT (ignorînd întreruperea) : Da, dar ceilalți pot să-și spună : ei sînt foarte mulțumiți și liniștiți în mănăstirea lor, și dacă eu sînt nefericit, puțin le pasă...

EU : Exact. E ca și cu Rubinstein. Are dreptate să fie fericit și vesel și să o spună, sau este egoist ? Poți să ai o fericire sau o bucurie care să nu fie egoiste ?

ALBERTE (pe neașteptate) :

Viața e un ciudat și dureros divorț
Nu există dragoste fericită.

VINCENT : Vrei să-ți arăți cultura ?

PAULINE : Și eu știu asta. Am auzit-o la radio ! E de Brassens ! (cîntă) *Viața e un ciudat...*

ALBERTE (demnă) : Este de poetul Aragon. Brassens o cîntă numai.

PAULINE : Eu prefer cîntăreții ! Sînt mai veseli cîntăreții... (Cîntă pe o arie de jazz) *Nu există...*

ALBERTE (indignată) : Nu e vesel de loc. E trist. (Cu sentiment) *Viața e un ciudat și dureros divorț...* E trist...

PAULINE : Înseamnă că dacă ești fericit și iubești, după aia divorțezi totdeauna ?

VINCENT : Ba nu ! E un mod de a spune, o imagine, înțelegi, o...

PAULINE (iluminată) : O presupunere...
VINCENT (izbucnește în rîs)
Alberte e puțin ofensată că se rîde de poetul ei favorit.
EU : Cred că asta înseamnă că ești întotdeauna împărțit între nevoia asta, chemarea asta a fericirii, și acest sentiment al nefericirii altora...
VINCENT (savant) : Sfîșia, într-un fel. (Paulinei, care deschide gura :) Asta înseamnă tras în două direcții de cai, este un supliciu care i s-a aplicat pe timpuri spre exemplu lui Ravaillac și nu e o presupunere.
EU (recunoscătoare) : Sfîșiat. Asta-i cuvîntul. Nu-l întrebuințam pentru că mi-era teamă că nu l-ați înțelege...
ALBERTE : Că Po-Po nu l-ar înțelege...
PAULINE : Eu înțeleg tot !
VINCENT (perfid) : Mai ales...pre...su...
ALBERTE (caritabilă, înlăturînd furtuna) : Și ai să aranjezi toate astea în cartea ta ?
EU : Aș vrea eu, dar nu le-am aranjat încă în mine însămi, știți.
PAULINE : Atunci cartea ta la ce o să servească ?
EU : Nu prea știi bine niciodată la ce o să servească o carte. Uneori voiam să scriu o carte pe care eu o găseam foarte reconfortantă, și oamenii îmi spuneau : „Cît de deprimantă este cartea dumneavoastră !"
PAULINE : Ca să-i deprimi pe oameni, nu face să scrii...
VINCENT : Eu găsesc că da. Nu face să scrii un lucru dacă este vorba să spui minciuni.
PAULINE : Nu e o minciună să fii vesel...

EU : Nu e o minciună, dar asta e uneori numai un aspect al vieții. Ar fi o minciună dacă n-ai vorbi despre bucurie, desigur.
ALBERTE : În definitiv, totul este întotdeauna amestecat ?
EU : S-ar putea spune...
VINCENT : Sămînța bună și neghina, nu ?
EU : Dacă vrei.
PAULINE : N-ar trebui să te frămînți pentru asta, mamă. Ar trebui să scrii un roman polițist, care să se termine bine, toată lumea ar fi mulțumită.
ALBERTE (cultural revoltată) : O, nu !
VINCENT : Dacă n-are chef...
EU : Ba da, mi-ar plăcea foarte mult. M-am gîndit uneori la asta. Îmi spuneam că m-ar odihni. Aș fi vrut să pun o femeie detectiv, foarte simpatică, foarte veselă, cu pistrui, care să facă întotdeauna gafe și care ar descoperi adevărul din întîmplare. Ar fi avut o dragoste nefericită, și atunci pentru a uita, s-ar fi apucat de anchete...
PAULINE : Ar fi avut o dragoste nefericită și ar fi fost foarte veselă ?
EU : Da, pentru că are un caracter fericit. Logodnicul a lăsat-o pentru cea mai bună prietenă a ei. Atunci face o anchetă ca să-și dea seama cum s-a întîmplat și descoperă că are calități de detectiv.
ALBERTE : Atunci logodnicul ei se întoarce ?
EU : Nu.
ALBERTE : De ce ?
EU : Pentru că atunci ar fi fericită și n-ar mai face anchete.

PAULINE : Şi tu, dacă ai fi fericită, n-ai mai scrie cărţi ?

Rămîn buimăcită.

ALBERTE (indignată) : Dar *este* fericită !

VINCENT : Este aproape fericită, dar nu poţi să fii cu totul. Atunci, puţinul care-i lipseşte o face să scrie cărţi.

EU (uşurată) : Clar. Dar nu ştiu dacă „puţin" lipseşte sau dacă „puţin" este în plus.

VINCENT : Peste fericire ?

EU : În fine, mai e şi ideea că fericirea nu este suficientă, dacă vrei.

PAULINE (care găseşte că aceste speculaţii au durat destul): Spui totdeauna „nu ştiu dacă". Atunci nu ştii nimic ?

ALBERTE (rîzînd) : E ca şi cu femeia detectiv. Pentru că descoperă adevărul din întîmplare.

EU : Îl descoperă totuşi.

VINCENT : Dar n-are nici un merit ?

EU : De ce am avea vreun merit ?

VINCENT : Şi dacă n-ar interveni hazardul ?

EU : Există întotdeauna.

PAULINE : Ce este hazardul ? Cărţile sînt hazardul ?

EU : Da. Pentru mine cărţile sînt hazardul.

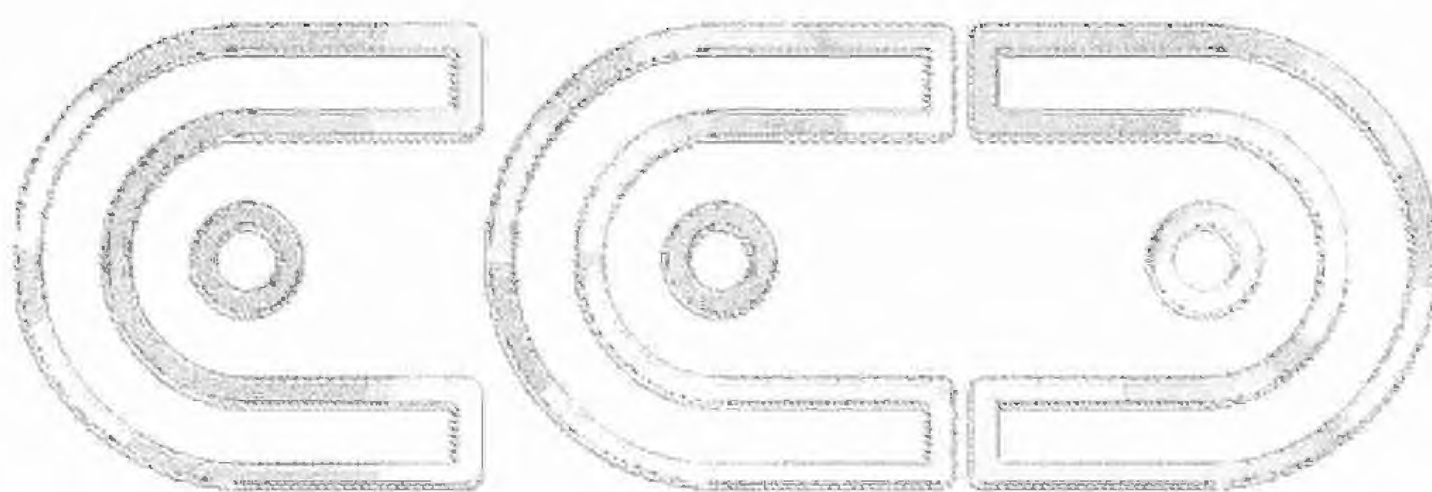
Lector
ANGELA CIŞMAŞ

Tehnoredactor
AURA IONESCU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică
„13 DECEMBRIE 1918"

Coli tipo: 8,75 Comanda nr. 1/93

Scanare și prelucrare digitală

de

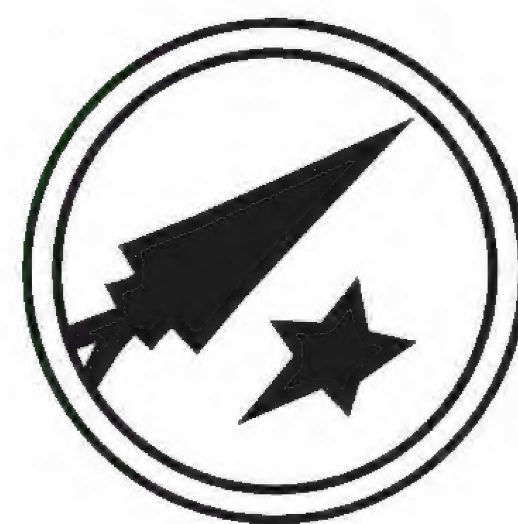

Anonim

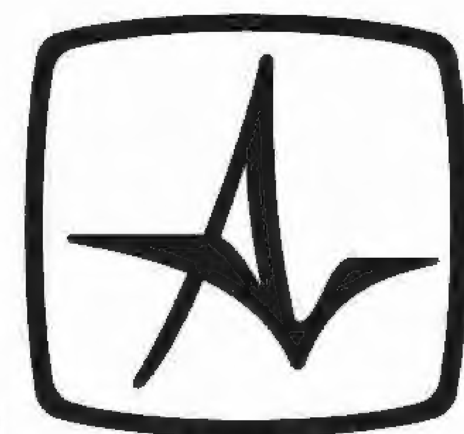

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

